

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

روش تحقیق و پروپوزال نویسی

جواد کرمخانی

زهرا علی مدد

سرشناسه: کرمخانی، جواد، ۱۳۶۴-علی مدد، زهرا، ۱۳۶۲

عنوان و نام پدیدآورندگان: روش تحقیق و پروپوزال نویسی / نوشته جواد کرمخانی و زهرا علی مدد

وضعیت نشر: تهران میدان انقلاب ابتدای آزادی - جنب بانک سینا - بازار بزرگ انقلاب پلاک ۱۰

مشخصات ظاهری: ۱۰۸ص.

چاپ اول: ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۳۵۷-۲۶-۱

قیمت: ۱۳۰۰۰۰ ریال

آدرس مرکز پخش: تهران میدان انقلاب ابتدای آزادی - جنب بانک سینا - بازار بزرگ انقلاب پلاک ۱۰ تلفن:

۶۶۹۰۸۹۰۴

تقدیم بہ :

ماندگارترین احساس زندگی...

فصل اول: تحقیق علمی

تحقیق علمی:	۱۳
تحقیق بنیادی، تاپ پایه‌ای	۱۳
تحقیقات کاربردی	۱۴
جهت افتراق و ارتباط تحقیق کاربردی و بنیادی:	۱۵
اختلاف بین تحقیق کاربردی و بنیادی از نظر زمان و مکان:	۱۵
ارتباط بین تحقیق بنیادی و تحقیق کاربردی:	۱۶
تحقیق عملی یا اقدام پژوهشی	۱۶
انواع تحقیقات علمی بر اساس روش و ماهیت:	۱۷
انواع روش‌های تحقیق بر سایر روش رشته‌ها:	۱۷
انواع تحقیق‌های توصیفی:	۱۸
تحقیق از نظر مکان تحقیق:	۲۱
تحقیق از نظر شیوه تجزیه و تحلیل:	۲۱
تحقیق تجربی یا آزمایشی:	۲۲
انواع تحقیق بر اساس حوزه علوم:	۲۲
انواع تحقیقات بر اساس جنس تحقیقات:	۲۳
انواع تحقیق بر اساس مجری تحقیقات:	۲۳
انواع تحقیق بر اساس استراتژی تحقیق:	۲۳
انواع تحقیق از نظر ماهیت تحقیق:	۲۳
مفاهیم و تعریف نظری و عملی متغیرها:	۲۴
ملاک‌های ارزشیابی مفاهیم:	۲۴
ملاک‌های ارزشیابی مفاهیم نظری:	۲۴
سازه:	۲۶
متغیرها:	۲۷
انواع متغیر:	۲۷
طبقه بندی متغیرها از نظر مبنای اندازه گیری:	۲۷
طبقه بندی متغیرها از نظر واحد اندازه گیری:	۲۸

۲۹	طبقه بندی متغیرها از نظر امکان دستکاری:
۳۰	طبقه بندی متغیرها از نظر نقش آنها در پژوهش:
۳۰	تعاریف هر یک از متغیرها و نقش آنها:
۳۲	انواع تعاریف سازه‌ها:
۳۳	دو نوع تعریف عملیاتی وجود دارد:
۳۴	انواع طرح تحقیق:
۳۵	تحقیق توصیفی:
۳۵	تحقیق آزمایشی:
۳۶	انتخاب طرح پژوهش:

فصل دوم: روش‌های پژوهش

۳۹	راهبردهای پژوهش:
۳۹	راهبردهای کمی:
۳۹	پژوهش آزمایشی:
۳۹	راهبردهای کیفی:
۴۰	راهبردهای روش ترکیبی:
۴۰	روش ترکیبی همزمان:
۴۱	روش ترکیبی تشریحی:
۴۱	روش‌های ترکیبی اکتشافی:
۴۱	تحقیق توصیفی:
۴۲	تحقیق پیمایشی یا زمینه یابی:
۴۲	انواع طرح‌های زمینه یابی:
۴۴	تحقیق همبستگی:
۴۴	هدف روش همبستگی:
۴۴	در تحقیقات همبستگی - هم خوانی یا نیمه عمیق:
۴۵	مراحل روش تحقیق همبستگی:
۴۵	انواع تحقیقات همبستگی:
۴۷	تحقیق اقدام پژوهی یا عملی:
۴۷	مراحل اقدام پژوهی:
۴۷	بررسی موردی:
۴۸	مراحل مطالعه موردی:
۴۸	انواع تحقیقات موردی:
۴۹	انواع مورد پژوهی:

۴۹	تحقیق علی - مقایسه‌ای (پس - رویدادی) :
۵۰	مراحل روش تحقیق علی - مقایسه‌ای :
۵۱	تحقیق آزمایشی (تجربی):
۵۲	اعتبار بیرونی:
۵۳	مراحل تحقیق آزمایش:
۵۵	مراحل پژوهش تاریخی:
۵۵	تحقیق قوم نگاری:
۵۶	ویژگی‌های تحقیق قوم نگاری:
۵۶	مراحل روش قوم نگاری:
۵۷	روش تحقیق تحلیل محتوا:
۵۷	مراحل تحلیل محتوا:
۵۸	مراحل اجرای تحلیل محتوا:
۵۸	روش تحلیل فرا تحلیل:
۵۸	روش‌های نمونه گیری:
۵۹	نمونه گیری:

فصل سوم: فرآیند کار

۶۵	ابزارهای گرد آوری اطلاعات:
۶۵	مشاهده
۶۶	انواع مشاهده:
۶۶	مصاحبه:
۶۶	مراحل مصاحبه:
۶۷	انواع مصاحبه:
۶۷	پرسش نامه:
۶۸	مراحل اجرای پرسش نامه:
۶۸	سوال‌های بسته:
۶۸	سوال‌های باز:
۶۹	سنجش و اندازه گیری:
۶۹	روایی نمونه آماری:
۶۹	سطح اطمینان، فاصله اطمینان (برآورد فاصله‌ای):
۶۹	مفهوم ضریب آماری کرونباخ:
۷۰	انواع مقیاس‌های اندازه گیری نگرش‌ها (طرز فکر) شامل:

۷۰	مقیاس لیکرت:
۷۰	مقیاس افتراق معنایی:
۷۰	مقیاس فاصله‌ی یکسان نما (ترستون):
۷۱	مقیاس کاتمن:
۷۱	مقیاس فاصله‌ی اجتماعی بوگاردوس:
۷۱	انواع اعتبار:
۷۱	اعتبار محتوایی:
۷۲	اعتبار ساخت:
۷۲	اعتبار درونی:
۷۲	اعتبار بیرونی:
۷۲	اعتبار صوری:
۷۲	اعتبار ملاکی:
۷۲	اعتبار پیش بین:
۷۲	اعتبار سازه:
۷۲	اعتبار استقرایی:
۷۳	اعتبار همخوان:
۷۳	برآورد پایایی:
۷۳	پایایی مجدد یا بازآزمایی:
۷۳	اجرای فرم‌های همتا:
۷۳	پایایی آزمون‌های موازی:
۷۳	دو نیمه کردن آزمون:
۷۴	تجزیه و تحلیل داده‌ها و استنتاج:
۷۴	تحلیل دو متغیر داده‌ها:
۷۷	پیش نیاز مهم هر تحلیل کیفی:
۷۷	حوزه‌های تحلیل کیفی:
۷۷	روش‌های تحلیل کیفی:
۷۸	تجزیه و تحلیل توصیفی:
۷۸	تجزیه و تحلیل مقایسه‌ای:
۷۹	تجزیه و تحلیل علی یا تبیینی:

فصل چهارم: شیوه‌ی اجرایی

۸۳	مقدمه:
۸۳	نحوه نوشتن اهمیت و ضرورت تحقیق در پروپوزال و پایان نامه:

نوشتن اهداف	۸۴
اهداف اختصاصی	۸۵
بیان فرضیه‌ها	۸۵
فرضیه تحقیق چیست؟	۸۵
شرایط فرضیه تحقیق:	۸۶
نمونه فرضیه در پروپوزال روانشناسی:	۸۷
تعریف عملیاتی متغیرها:	۸۷
تعریف‌های مفهومی و عملیاتی	۸۷
تعریف عملیاتی	۸۷
بخش دوم: چارچوب نظری و پیشینه تحقیق	۸۸
بخش سوم: روش شناسی	۹۵
بخش چهارم: یافته‌ها:	۹۶
فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری:	۹۶

فصل پنجم: پروپوزال

پروپوزال چیست ؟ چرا ابتدا باید پروپوزال تنظیم نمود ؟	۱۰۱
نکات اصلی در ابتدای پروپوزال نویسی:	۱۰۲
تهیه طرح اولیه با طرح کلی تحقیق:	۱۰۲
مرحله اولیه:	۱۰۲
بیان مسئله یا مشکل (ضرورت اجرای پژوهش)	۱۰۳
بررسی متون (منابع و ادبیات تحقیق):	۱۰۳
ذکر سوالات تحقیق و فرضیات:	۱۰۴
منابع و مراجع:	۱۰۷

فصل اول

تحقيق علمى

تحقیق علمی:

در لغت به معنای: درست کردن، رسیدن، تحقیق، رسیدگی، بررسی، مطالعه، حقیقت و واقعیت است. تحقیق از نظر روش شناسی عبارت است از کاربرد روش های علمی در حل یک مسأله یا پاسخگویی به یک سوال.

تحقیق یعنی تجزیه و تحلیل و ثبت عینی و سیستماتیک مشاهدات کنترل شده که ممکن است به پروراندن قوانین کلی اصول یا نظریه‌ای بینجامد و به پیش بینی یا احتمالاً به کنترل نهایی رویدادها منتج شود. منظور اصلی تحقیق علمی شناخت پدیده‌های طبیعی و کشف روابط میان آنهاست.

دسته بندی تحقیق بر اساس هدف:

۱) تحقیق بنیادی

۲) تحقیق کاربردی

۳) تحقیق و توسعه

۴) تحقیق عملی

و هر کدام از تحقیقات را در زیر به صورت مختصر توضیح خواهیم داد.

تحقیق بنیادی، تاپ پایه‌ای (Fundamental / pure or basic research):

اگر چه این نوع از تحقیق ممکن است کاربرد عملی نیز داشته باشد اما هدف اصلی و اساسی آن افزایش حیطه‌ی فهم و دانش بشر است. به عبارت دیگر تحقیق بنیادی به جای مسائل عملی به مسائل مفهومی می‌پردازد. یعنی به آزمون نظریه‌ها - تبیین روابط بین پدیده‌ها و افزودن به مجموعه‌ی دانش موجود در یک زمینه خاص می‌پردازد. تحقیقات بنیادی نظریه‌ها را بررسی کرده، آن را تأیید، تعدیل یا رد می‌کند.

با تبیین روابط میان پدیده‌ها تحقیق بنیادی به قوانین و اصول علمی می‌پردازد. با این اهداف تحقیقات بنیادی در صدد توسعه مجموعه‌ی داشته‌های موجود درباره اصول و قوانین علمی است. در واقع هدف

آن تدوین کفایت قابل تعمیم یک نظریه یا یک پیش بینی انتزاعی است. این نوع تحقیقات نتیجه گرا^۱ (بررسی تحول استدلال منطقی نزد کودکان) در تحقیق بنیادی تأکید بر مطالعه‌ی همبستگی درونی متغیرها است نه بررسی توانایی بشر در تأثیر گذاردن بر روابط متقابل متغیرها. این نوع تحقیق تاریخ انقضاء نداشته و نتایج آن در مورد اغلب انسان‌ها در شرایط نژادی - جنسی - قومی - اقتصادی - فرهنگی - جغرافیایی و... صادق است. تحقیقات بنیادی دارای مشخصات زیر هستند:

(۱) کسب شناخت‌های کلی

(۲) ثبت و ضبط جامع

(۳) استفاده ترکیبی از روش‌ها

(۴) مدت دار بودن آن

تحقیقات بنیادی بر اساس روش تحلیل به دو دسته تقسیم می‌شوند:

الف- تحقیقات بنیادی تجربی:

در این تحقیقات داده‌ها و اطلاعات اولیه با استفاده از روش‌های آزمایش - مشاهده - مصاحبه و... گرد آوری می‌شود و با استفاده از روش‌ها و تکنیک‌های آماری و معیارهای پذیرفته شده مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد.

ب: تحقیقات بنیادی نظری:

در این نوع از تحقیقات اطلاعات و مواد اولیه‌ی تحلیل به روش کتابخانه‌ای گرد آوری می‌گردد و سپس با روش‌های مختلف استدلال مورد تجزیه و تحلیل عقلانی قرار گرفته و نهایتاً نتیجه گیری می‌شود.

تحقیقات کاربردی (Applied research):

این تحقیق بیشتر از نوع تصمیم گرا است و هدف اصلی آن کشف علمی نیست بلکه آزمودن و بررسی امکان کاربرد عملی دانش است. به عبارتی توسعه دانش کاربردی در یک زمینه خاص: نتایج آن در تعلیم و تربیت در طراحی برنامه‌های درسی و کمک به اتخاذ تصمیم گیری مربوط به نظام آموزشی به کار می‌رود. به عنوان مثال: (کاربرد نظریه‌های مربوط به فراشناخت در حل مسأله).

این نوع تحقیق دارای تاریخ انقضاء بوده و نتیجه آن در مورد اغلب انسان‌ها صادق نیست. هدف آن حل مشکلی از مشکلات انسان‌ها در دنیای واقعی و افزایش رفاه اجتماعی است.

در این نوع از تحقیق محقق در صدد استفاده از اطلاعات علمی جدیدی برای حل مشکل می‌باشد. هدف این پژوهش - توسعه و گسترش نظریه‌ها از طریق کشف، ویژگی‌های عمومی و مشترک یا اصول کلی

¹ Conclusion oriented

است. همچنین در تحقیق‌های کاربردی - نظریه - قانون مندی‌ها - اصول و فنون که در تحقیقات پایه تدوین می‌شوند را برای حل مسائل اجرایی و واقعی به کار می‌گیرد.

هدف از تحقیق کاربردی بهبود کمی یا کیفی شرایط زندگی انسان‌ها در مسائل مختلف است به طوری که این گونه تحقیق دامنه وسیعی از موضوعات مختلف نظیر:

اعتیاد - بزه کاری - تورم - نیروی بیکاری - فقر - جرایم و نظایر آن را در بر می‌گیرد. به همین دلیل یافته‌های تحقیقات کاربردی را می‌توان برای حل مسائل اجتماعی به کار برد. لازم به ذکر است که به نوعی، به تحقیقات کاربردی - تحقیقات توسعه‌ای نیز می‌گویند که هدف آن توسعه و بهبود روش‌ها، ابزار، کالاها یا ساختارهاست. گرچه برخی از نویسندگان این نوع تحقیق را مستقلاً به عنوان یک نوع تحقیق ذکر کرده اند. ولی با توجه به توسعه دادن روش‌ها در زمره تحقیقات کاربردی قرار می‌گیرد.

جهت افتراق و ارتباط تحقیق کاربردی و بنیادی:

تحقیق کاربردی و تحقیق بنیادی را می‌توان با توجه به هدف و روشی که دنبال می‌کنند مورد مقایسه قرار داد.

از نظر هدف: تحقیق کاربردی در جستجوی دستیابی به یک هدف علمی است و تأکید آن بر تامین سعادت و رفاه توده مردم و مطلوب بودن فعالیت است. این نوع تحقیق چنانچه درست انجام شود اطلاعات سودمندی در زمینه برنامه ریزی - طرح و توسعه و شیوه‌های فعالیت اجرایی به دست می‌دهد. اگر چه ممکن است تحقیق بنیادی کاربرد عملی نیز داشته باشد ولی هدف عمده و اساسی آن افزایش حیطه‌ی دانش و آگاهی است. هدف این نوع تحقیق کسب دانش و آگاهی نو بدون در نظر گرفتن ارزش آن‌ها در ایجاد تغییرات اجتماعی است.

در این تحقیق تأکید بر مطالعه، ارتباط درونی متغیرهاست نه بررسی قابلیت بشر در تاثیر گذاشتن بر ارتباط متقابل متغیرها.

فرق بین کسب آگاهی و کاربرد در این دو نوع تحقیق به درجه انتزاعی بودن و قابلیت کاربرد آن در موارد خاص بستگی دارد. هدف تحقیق بنیادی تدوین نکات قابل تعمیم یک نظریه یا یک پیش بینی انتزاعی است. در صورتی که در تحقیق کاربردی پیش بینی در شرایط عملی و عینی صورت می‌پذیرد.

اختلاف بین تحقیق کاربردی و بنیادی از نظر زمان و مکان:

یافته‌های تحقیق کاربردی به میزان بسیار زیادی قائم به زمان و مکان هستند در صورتی که این ملاک در مورد تحقیق بنیادی صادق نیست. هدف تحقیق کاربردی حل مسأله و سرانجام دستیابی به اطلاعاتی جهت اخذ تصمیم و رفع نیازها و مشکلات فوری است. در صورتی که هدف تحقیق بنیادی آزمون

فرضیه و یافتن کلیت است و تحقیق تا آنجا ادامه پیدا می‌کند که محقق با توجه به اطلاعات جمع آوری شده کلیت و عمومیت نظریه را قبول یا رد کند.

ارتباط بین تحقیق بنیادی و تحقیق کاربردی:

بین تحقیق بنیادی و کاربردی ارتباطی نیرومند و آشکار دیگری نیز وجود دارد این دو به وسیله یکدیگر تغذیه می‌شوند. کسب دانش بیشتر در نتیجه تحقیق بنیادی امکان پذیر است و این دانش پایه‌ای برای برنامه ریزی فعالیت‌های عملی فراهم می‌سازد.

تحقیق در مورد فعالیت‌های عملی کار ارزشمندی است که از طریق آن می‌توان اعتبار فرضیه‌ها را که به وسیله تحقیق بنیادی صورت بندی شده اند را آزمون کرد. هاولاند^۱ اهمیت تحقیق بنیادی را به عنوان منبع پرباری از فرضیه‌ها برای تحقیق کاربردی مورد تأکید قرار داده است.^۲

قبل از اینکه به سومین هدف تحقیق عملی^۳ پردازیم تعریف مختصری در مورد تحقیق و توسعه در این فصل بیان می‌کنیم. که عبارت است از شناسایی نیاز یا استعداد - پیدایش اندیشه‌ها - آفرینش - طراحی - تولید - معرفی و انتشار یک محصول فرایند و نظام فن آوری تازه.

هدف اصلی R&D نظریه پردازی یا آزمون نظریه‌ها نیست بلکه توسعه محصولات یا فرآیندهای جدید است.

فعالیت‌های R&D در جهت توسعه محصول خاص معمولاً بر حسب اهداف - کارکنان - زمان تکمیل بسیار وسیع اند. این فرآیند تامین نیازهای خاص، طبق مشخصات جزئیاتی را در بر می‌گیرد. محصولات پس از تکمیل در شرایط واقعی امتحان شده و اصطلاحات لازم تا رسیدن به سطح خاص از اثر بخشی در آنها اعمال می‌گردد. اجرای چرخه‌ی تحقیق و توسعه بر هزینه است. این چرخه به طرح محصولات مطابق با برنامه کلی کسب و کار شرکت می‌انجامد و با وجود بر هزینه بودن اجرای چرخه‌ی تحقیق و توسعه‌ی این چرخه رشد و توسعه آنی را فراهم می‌سازد.

تحقیق عملی یا اقدام پژوهشی^۴

تحقیق عملی که گاهی اقدام پژوهشی نامیده می‌شود به منظور تدوین و تشخیص مناسب بودن یک فرآورده آموزشی (طرح‌ها - روش‌ها و برنامه درسی انجام می‌شود) به طوری که ابتدا یک موقعیت نامعین خاصی مشخص شده و بر اساس یافته‌های تحقیقی طرح یا برنامه‌ی ویژه آن تدوین و تولید می‌شود. به عبارت دیگر تحقیق عملی بر کاربرد فوری متمرکز است نه پروراندن نظریه و یا کاربرد عمومی یافته‌های آن. تأکید آن بر مساله‌ی ویژه و فوری موقعیت موجود محلی است نه توسعه‌ی علم.

^۱ Hovland

^۲ Action research

^۳ Action research

^۴ Action research

هدف اساسی اقدام پژوهشی بهبود فعالیت واحدهای آموزشی و ارتقاء سطح کارایی معلمان از طریق مطالعه و کاربرد تحقیق درباره‌ی مسائل تعلیم و تربیت در یک موقعیت خاص کلاسی است. در این نوع تحقیق محقق به دنبال راه حل برای رفع مشکل مورد نظر خود می‌گردد. در این نوع پژوهش نه به دنبال نظریه هستیم و نه کاربرد آن را مد نظر داریم. بلکه هدف تحقیق عملی در جستجوی چگونگی رفع معضل مشخص از طریق ریشه یابی و شناسایی عوامل موثر در شکل گیری آن خلاصه می‌شود.

موارد زیر نمونه‌هایی از تحقیقات عملی می‌باشند:

۱. تحقیق درباره عوامل کاهش دهنده جرایم و بزهکاری
۲. تحقیق درباره‌ی راه‌های جلوگیری از طلاق
۳. عوامل گرایش به اعتیاد و راه‌های درمان آن
۴. دلایل گرایش به جرایم اینترنتی و راه‌های مقابله با آن
۵. علل وقوع سرقت و طرق ممانعت آن
۶. بررسی علل ترافیک در شهر تهران و ارائه راهکارها در جهت رفع ترافیک

انواع تحقیقات علمی بر اساس روش و ماهیت:

در مورد تعداد انواع تحقیقات علمی بین نویسندگان اختلاف نظر وجود دارد. جان بست تحقیقات علمی را به سه دسته تقسیم می‌کند. که عبارتند از:

تحقیق تاریخی، تحقیق توصیفی، تحقیق تجربی

که هر یک از این سه نیز شامل چند نوع دیگر تحقیق می‌گردد. برخی دیگر در کتاب روش تحقیق خود انواع تحقیقات علمی را به ۵ گروه تقسیم می‌کنند.

تحقیقات: تاریخی، توصیفی، همبستگی، تجربی، علی (حافظ نیا، ۱۳۸۴: ۵۳).

در این کتاب انواع تحقیقات علمی بر اساس روش و ماهیت به دو قسمت که شامل روش تحقیق در سایر رشته‌های علوم انسانی بطور علم و روش تحقیق در علم حقوق بطور خاص تقسیم می‌گردند.

انواع روش‌های تحقیق بر سایر رشته‌ها:

الف) پژوهش تاریخی:

پژوهشی است منظم و منتقدانه نسبت به رویدادهای واقعی که در گذشته اتفاق افتاده است. محقق در تحقیقات تاریخی آنچه را که قبلاً وجود داشته است توصیف می‌کند نه آنچه را که وجود دارد. به عبارتی دیگر محقق در پژوهش تاریخی با وقایعی سرو کار دارد که قبل از انجام پژوهش توسط وی

بوقوع پیوسته اند. بنابراین تمام سعی و تلاش پژوهشگر در تحقیقات تاریخی بر آن است که این اطلاعات ترکیب دلایل مستدل و تجزیه و تحلیل آن‌ها به صورتی منظم و عینی ارائه کند و نتایج پژوهشی قابل دفاعی را در ارتباط با فرض‌های تحقیق نتیجه گیری نماید.

ب) تحقیق توصیفی:

در مطالعات توصیفی به شرایط موجود توجه می‌شود و هدف آن دستیابی به حقایق جدید است. به تعبیر دیگر تحقیق توصیفی آنچه را که هست و وجود دارد توصیف و تفسیر می‌کند و به شرایط و روابط موجود توجه دارد. توجه تحقیق توصیفی در درجه اول به زمان حال است هر چند غالباً رویدادها و آثار گذشته را نیز که به شرایط موجود مربوط می‌شوند مورد توجه قرار می‌دهد. در تحقیق توصیفی پژوهشگر تلاش می‌کند تا آنچه هست را بدون هیچ گونه دخالت یا استنتاج ذهنی گزارش دهد و نتایجی عینی از موقعیت بگیرد (نراقی و نادری، ۱۳۸۴: ۷۲).

تحقیق توصیفی شامل جمع آوری اطلاعات برای آزمودن فرضیه یا پاسخ به سوالات مربوط به وضعیت فعلی موضوع مورد مطالعه می‌شود. تحقیق توصیفی شامل ارزیابی نگرش‌ها یا عقاید نسبت به افراد - سازمان‌ها - رویدادها یا رویه‌ها می‌گردد. مانند نظر سنجی‌های سیاسی قبل از انتخابات و تحقیقات بازار، نمونه‌هایی از تحقیق توصیفی اند. اطلاعات توصیفی از طریق پرسش نامه - مصاحبه یا مشاهده گرد آوری می‌شوند.

انواع تحقیق‌های توصیفی:

برخی از نویسندگان برای تحقیق‌های توصیفی انواع مختلفی را ذکر کرده اند که در ذیل به آن‌ها اشاره می‌شود.

۱- تحقیق توصیفی از نوع برآوردی^۱:

در این نوع تحقیق توصیفی که به برآورد پدیده معین پرداخته می‌شود بیشتر جنبه کمی دارد و ابعاد میزان گستردگی و جنبه‌های مختلف یک پدیده مشخص مورد بررسی قرار می‌گیرد. برای مثال: بررسی امکانات آموزشی دانشگاه فلان را می‌توان به عنوان تحقیق توصیفی از نوع برآوردی مطرح کرد.

۲- تحقیق توصیفی از نوع ارزشیابی^۲:

در این تحقیق توصیفی از نوع ارزشیابی از خود پدیده فراتر می‌رویم و اثر گذاری آن را در ارتباط با پدیده‌های دیگر مورد بررسی قرار می‌دهیم. برای مثال:

(سنجش کارکرد تحصیلات تکمیلی در دوره معین) را می‌توان به عنوان تحقیق توصیفی از نوع ارزشیابی دانست. باید در نظر داشت که ارزشیابی از ابعاد سنجی آن فراتر می‌رود و در ارزشیابی به داوری

^۱ Estimating study

^۲ Evaluating study

می‌رسیم. از این رو ارزشیابی را مرحله نهایی سنجش می‌دانند که پس از اندازه‌گیری و با استناد به داده‌های حاصل از آن ما را به قضاوت می‌رساند.

۳- تحقیق توصیفی از نوع موردی^۱:

در این تحقیق توصیفی از نوع موردی به بررسی جنبه‌های خاصی از پدیده معین پرداخته می‌شود. برای مثال مطالعه در زمینه (تأثیر زندان بر تکرار جرم) را می‌توان تحقیقی موردی تلقی کرد که جنبه‌ی خاصی را مد نظر دارد. در واقع مطالعه عمیق و گسترده یک مورد در مدت زمان است و هدف مطالعه شناخت کلیه متغیرهای مربوط به مورد است.

۴- تحقیق توصیفی از نوع پیمایشی^۲:

در تحقیق نوع پیمایشی اثرگذاری و ارتباط مورد معین دو محیط بررسی می‌شود و از طریق نظر سنجی و مراجعه به دیدگاه‌های موجود در باره‌ی پدیده‌های مشخص از چگونگی میزان تأثیر گذاری آن در جامعه و در نتیجه ارتباطی که از اطرافیان از طریق نگرش‌های خود با پدیده مذکور پیدا کرده اند آگاه می‌شویم.

۵- تحقیق توصیفی از نوع تحول سنجی^۳:

در این تحقیق روند دگرگونی و تکوینی پدیده معین مورد مطالعه قرار می‌گیرد. اگر در تحقیق موردی به وضعیت موجود پدیده توجه شود در تحول سنجی دگرگونی‌هایی که به وضعیت موجود انجامیده است مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

تحول سنجی را به طور معمول با دو روش زیر انجام می‌دهند:

الف) روش طولی (Longitudinal):

در این روش دگرگونی‌های پدیده معین را در طول زمان مورد بررسی قرار می‌دهند. برای مثال: (بررسی مشکلات اجتماعی یک نسل معین در مراحل مختلف عمر) که طی آن مسائل اجتماعی نسل مشخص در سنین مختلف مورد مطالعه قرار می‌گیرد. تحول سنجی از طریق روش طولی به شمار می‌آید و انواع مطالعات طولی شامل پانل و روند پژوهی می‌باشد.

ب) روش عرضی (cross sectional):

در این روش که به آن مقطعی نیز گفته می‌شود مراحل مختلف پدیده معین را در زمان واحد مورد بررسی قرار می‌دهند. برای مثال:

¹ Case study

² Sociometric study

³ Developmental study

(اگر به جای بررسی مشکلات اجتماعی یک نسل در مراحل مختلف عمر) که در روش طولی به آن اشاره شده و مطالعه در ازای عمر یک نسل، به طول می‌انجامد تحقیق در قالب (بررسی مشکلات اجتماعی نسل‌های متفاوت) مطرح شود در انجام آن روش عرضی یا مقطعی مد نظر خواهد بود.

۶- تحقیق توصیفی از نوع پیگیری^۱:

در این تحقیق به سنجش نتیجه و اثر گذاری که به دنبال پدیده معین و تلاش مشخص شکل می‌گیرد توجه می‌نمایند. برای مثال می‌توان به بررسی‌هایی که درباره‌ی اثرهای حاصل از دوره‌های آموزشی معین به عمل می‌آید اشاره کرد.

۷- تحقیق توصیفی از نوع همبستگی^۲:

در این نوع تحقیق به مطالعه رابطه موجود بین دو پدیده توجه می‌شود. برای مثال: (بررسی رابطه‌ی بهزیستی ذهنی بر پنج عامل بزرگ شخصیت و سبک‌های مقابله‌ای) که طی آن نوع و میزان همبستگی بین ۳ متغیر فوق مورد مطالعه قرار می‌گیرد. در تحقیق همبستگی با اینکه از نوع توصیفی تلقی می‌شود به طول معمول طرح فرضیه متداول است.

۸- تحقیق توصیفی از نوع پس از وقوع^۳:

در این پژوهش به بررسی وضعیت یا شرایطی پرداخته می‌شود که به سبب وقوع حوادث قبلی به وجود می‌آیند و به طور معمول پس از رویداد و یا اتفاق مشخصی انجام می‌پذیرد. در حقیقت از طریق بررسی معلول به ماهیت علت پی می‌برند.

از جمله محدودیت‌های این نوع پژوهش آن است که در برخی موارد به منظور بررسی وضعیت پس از واقعه مدت‌ها باید انتظار کشید، در عین حال ارتباط مستقیم با وضعیت مورد بررسی را می‌توان از محاسن این نوع پژوهش تلقی کرد.

برای مثال:

(بررسی علل خودکشی از طریق مطالعه و بررسی پرونده‌های موجود در دادگستری طی سال‌های ۸۰ تا ۸۵).

¹ Follow up

² Correlating study

³ Ex- post facto

تحقیق از نظر مکان تحقیق:

تحقیق از نظر مکان به چند دسته زیر تقسیم می‌شود^۱:

الف) کتابخانه‌ای:

در این نوع تحقیق محقق با مراجعه به اسناد و منابع موجود، اطلاعات را جمع‌آوری کرده و به بررسی موشکافانه آن‌ها پرداخته و با بهره‌گیری از نظرات دیگران ضمن جمع‌آوری آن‌ها، بعضاً تئوری جدیدی را ارائه می‌کند. تحقیق کتابخانه‌ای عمیق چنانچه با حوصله صورت گیرد می‌تواند بسیار با ارزش باشد.

ب) آزمایشگاهی:

در تحقیقات آزمایشگاهی محقق بررسی‌های خود را در مقیاس آزمایشگاهی انجام می‌دهد و از این طریق به دانش پایه و اساسی دست می‌یابد. در مقیاس آزمایشگاهی بعضاً محصول تولید شده و یا قطعه و سیستم مورد آزمایش کوچکتر از مقیاس و اندازه اصلی آن است. به این نوع تحقیق مرحله نمونه‌سازی آزمایشگاهی هم گفته می‌شود.

ج) اینترنتی:

با توسعه فن‌آوری اطلاعات و کاربردهای آن در حوزه تحقیقات امروزه کامپیوتر و شبکه‌های اطلاع‌رسانی و اینترنت در زمره مکان‌های جدید برای تحقیقات از اینترنت برای جستجوی منابع و دسترسی به پایگاه‌های اطلاعاتی و نظر سنجی و تحقیقات زمینه‌یابی از طریق پیت‌الکترونیک و یا تحقیق به کمک گفتگوی طرفینی و یا اینکه کنفرانس برای ارائه نتایج تحقیق استفاده می‌شود.

تحقیق از نظر شیوه تجزیه و تحلیل:

نتایج تحقیق از نظر عرضه و ارائه به دو نوع تقسیم می‌شوند (مک‌نیل، ۱۳۷۶).

الف – آمار توصیفی:

در این نوع سعی بر این است که حاصل و نتایج بررسی‌ها به صورت گزارش در قالب نمودارها، هیستوگرامها، توابع توزیع آماری و با استفاده از آمارهای: میانه - حد - میانگین - واریانس و... عرضه و ارائه می‌شود. محقق در سایه به کارگیری روش‌های خاص اطلاعاتی را در زمینه خاصی به دست آورده و به صورت گزارش تهیه و عرضه می‌نماید. غالباً نتایج به کمک تکنیک‌های آمار توصیفی ارائه می‌شود.

ب) آمار تحلیلی:

در تحقیق تحلیلی محقق به بررسی بحث و اظهار نظر در مورد چرایی اموری می‌پردازد و با استفاده از استدلال و برهان، تجزیه و ترکیب و روش مقایسه‌ای و به اثبات و یا رد نظریه‌ای اقدام می‌کند و جوانب

^۱ Miller. 1991

و ابعاد قضیه‌ای را از راه استدلال و با بکارگیری منطق روشن می‌نماید. از جمله آمار پارامتری و ناپارامتری. برای تأیید یا رد فرضیات تحقیق با عنوان آمار تحلیلی یا آمار استنباطی برای همین حوزه از ارائه نتایج کاربرد دارد.

تحقیق تجربی یا آزمایشی:

یکی از دقیق ترین و کارآمدترین روش‌های تحقیق است که برای آزمودن فرضیه‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. هدف این تحقیق بررسی تأثیر محرک‌ها - روش‌ها یا شرایط خاص محیطی بر روی یک گروه آزمودنی می‌باشد. خصوصیات روش تجربی این است که ضمن دستکاری یا مداخله در متغیرها و کنترل، شرایط تصادفی مورد گروهی را که با انتساب تصادفی انتخاب شده اند مورد مشاهده قرار می‌دهد. در این تحقیق پژوهشگران به منظور کشف روابط علت و معلول یک یا چند گروه را به عنوان گروه تجربی تحت شرایط خاص (متغیر مستقل) قرار می‌دهند و نتایج را (متغیر وابسته) با گروه و یا گروه‌های گواه (مشاهده) که تحت چنان شرایطی نبوده اند مقایسه کنند.

هنگامی که انتخاب افراد تحت تجربه بصورت تصادفی ممکن نباشد و یا نتوان متغیرهای مستقل را کاملاً دستکاری و یا در آن مداخله نمود، از روش تحقیق نیمه تجربی یا شبه تجربی استفاده می‌شود. اغلب تحقیقات که در مورد انسان و به شیوه تجربی انجام می‌گیرد معمولاً از نوع شبه تجربی می‌باشند.

انواع تحقیق بر اساس حوزه علوم:

انواع تحقیقات بر اساس حوزه تحقیق عبارتند از:

- ۱- تحقیق اجتماعی
- ۲- تحقیقات علوم انسانی
- ۳- تحقیقات فنی و مهندسی
- ۴- تحقیقات دینی
- ۵- تحقیقات علوم پایه
- ۶- تحقیقات کشاورزی
- ۷- تحقیقات پزشکی
- ۸- تحقیقات بین رشته‌ای

این نوع تقسیم بندی براساس حوزه‌های اصلی توسعه و علوم و دانش بشری تفکیک گردیده گر چه اخیراً تحقیقات بین رشته ای، این نوع تقسیم بندی را گسترش داده است.

انواع تحقیقات بر اساس جنس تحقیقات:

انواع تحقیقات براساس جنس عملی و یا تئوری (نظری) قابل تفکیک هستند تحقیقاتی که جنبه نظری داشته و همانند تحقیقات پایه محض کاربردی برای آن قابل تصور نبوده و یا در نظریه سازی جنبه عملی آن مد نظر نبوده است و یا تحقیقات عملی که مبتنی بر تجارب و برای مشکل گشایی بصورت عملی و آزمایشگاهی انجام می‌شود.

انواع تحقیق بر اساس مجری تحقیقات:

انواع تحقیقات براساس مجری به شکل‌های گوناگون قابل تقسیم بندی است. مثلاً:

- ۱) تحقیقات دانشگاهی و صنعتی
- ۲- تحقیقات دولتی و خصوصی
- ۳- تحقیقات داخلی و خارجی
- ۴ - تحقیقات بخش اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و...

انواع تحقیق بر اساس استراتژی تحقیق:

عبارتند از تحقیقات اکتشافی - توصیفی - تبیینی

هر یک از انواع تحقیقات مستلزم بکارگیری شیوه و روش‌های خاص تحقیق برای پیاده سازی می‌باشد. تحقیقات اکتشافی برای بررسی یک ناحیه یا پرده برداری از یک موضوع جدید و یا تشریح رفتارهای انسانی صورت می‌گیرد. در حالی که تحقیق توصیفی بهترین توضیح و توصیف از آن چیز را ارائه می‌دهد. تحقیقات تبیینی، تفسیری یا توضیحی برای بررسی روابط علی معلومی بین متغیرها استفاده می‌شود.

انواع تحقیق از نظر ماهیت تحقیق:

ماهیت یک تحقیق ممکن است ۱. نظریه سازی ۲. تست یک نظریه، باشد.

تحقیق نظریه سازی عمدتاً استقرایی بوده و از فرضیات تأیید شده یک نظام تئوریک با روش تحقیق کیفی بنا می‌نهد در حالی که در تست نظریه‌ها با یک روش عمدتاً قیاسی هستند به دنبال آن هستیم که بررسی کنیم. شمول تئوری در مورد جدید مصداق دارد یا خیر؟ نظریه سازی و تست نظریه مکانیزم پیشرفت دانش بشریت هستند.

مفاهیم و تعریف نظری و عملی متغیرها:

مفهوم (concept):

مفهوم عبارت است از طبقه‌ای از محرک‌ها با ویژگی‌های مشترک، این محرک‌ها می‌تواند به صورت اشیاء، رویدادها یا اشخاص باشند. مثل: میز - کتاب و فیلم مفهوم (تجربیدی انتزاع از رویدادهای قابل مشاهده که معرف شباهت‌ها یا جنبه‌های مشترک میان آن‌ها است. سنجش مفاهیم فرایندی است که از تعریف اصطلاحات مندرج در فرضیه‌های تدوین شده آغاز و به عملیاتی کردن تعاریف و تدارک ابزارهای سنجش مفهوم منتهی می‌گردد.

طبقه بندی مفاهیم: یکی از معروفترین طبقه بندی‌ها، طبقه بندی گانیه است. او مفاهیم را به دو دسته‌ی زیر تقسیم کرده است:

الف. مفاهیم عینی (concrete) مشاهده‌ای

ب. مفاهیم انتزاعی (Abstract) تعریفی

الف) مفاهیم عینی:

دارای مصادیق عینی‌های عینی هستند و موارد مثال‌های آن را می‌توان مشاهده کرد. مثل میز، ماشین، رادیو

ب) مفاهیم انتزاعی:

بطور عینی قابل مشاهده نیستند و آن‌ها را باید از راه تعریفشان یاد گرفت و وجود آن‌ها به نوع تعریف وابسته است. مثل مفهوم دایره که عبارت است از خط مسدودی که تمام فواصل آن از یک نقطه‌ی واقعی در مرکز به یک اندازه است.

قابلیت اندازه گیری مفاهیم متفاوت است، به عبارتی برخی از مفاهیم قابل اندازه گیری هستند و برخی از آن‌ها را نمی‌توان اندازه گرفت.

ملاک‌های ارزشیابی مفاهیم:

توضیح یا تعریف یک مفهوم زمانی بهتر از توضیح یا تعریف مفهوم دیگر است که در آن ملاک‌های ارزشیابی مفاهیم بهتر بکار برده شده باشد. تعریف مفهوم با توجه به ملاک‌های ارزشیابی مفاهیم مورد قضاوت قرار می‌گیرد.

ملاک‌های ارزشیابی مفاهیم نظری:

مفاهیمی هستند که از هر گونه شرایط زمانی و مکانی خاص مستقل هستند و به توصیف موجودیت‌های غیر قابل مشاهده می‌پردازند. این گونه مفاهیم را مجرد یا نظری می‌گویند. مثل: عاطفه. این ملاک‌ها شامل:

الف - اهمیت و اعتبار تجربی:

یعنی هر یک از مفاهیم نظری باید پژوهشگر را به یک یا چند مفهوم تجربی راهنمایی کند زیرا مفاهیم نظری مستقیماً قابل مشاهده و اندازه گیری نیستند.

ب - سودمندی یا ثمر بخشی

منظور از ثمر بخشی باروری است یعنی تعداد ارتباطهایی که یک مفهوم می‌تواند با مفاهیم دیگر داشته باشد. مفاهیم پسندیده و مطلوب باید با مفاهیم زیادی در ارتباط باشد.

ج - ثبات درونی:

در توضیح مفاهیم نظری نباید تناقض درونی وجود داشته باشد. یعنی نه تنها در معانی مفاهیم تضادی نباشد بلکه در توضیح آن‌ها نیز نباید یک مفهوم یکسان در مکان‌های متفاوت و با معانی مختلف بکار برده شود به منظور غایت این ملاک، مفهوم را نباید هم به عنوان یک تأثیر و هم نتیجه همان تأثیر توضیح داد.

د - عملیات ریاضی:

مقصود تعیین این واقعیت است که آیا مفهوم قابل تبدیل به کمیت است و یا اینکه پژوهشگر در توضیح آن باید از نمادهای ریاضی استفاده کند یا خیر.

س - سادگی:

سادگی ملاکی است که هم در توضیح مفاهیم نظری و هم در تعریف مفاهیم تجربی مورد نظر است و عبارت است از درجه توافقی افراد مختلف، در روشن بودن معانی مفهوم دارند.

ملاک‌های ارزشیابی مفاهیم تجربی:

هنگامی که یک مفهوم بر اساس فعالیت‌های حسی و بصورت تعمیدی و با حداقل کوشش ساخته می‌شود. واقعی، ملموس یا تجربی نامیده می‌شود. به عبارتی چنانچه مفهومی قائم به یک شرایط زمانی و مکانی خاص باشد به آن واقعی یا تجربی می‌گویند. مانند: خانه، گریه. شخص خانه یا اشخاص را می‌بیند و صدای گفت و گو و گریه را می‌شنود.

این ملاک‌ها شامل:

الف) پایایی مشاهده گرها:

یعنی مشاهده گران پدیده‌های یکسان در گزارش مشاهدات خود توافق داشته باشد.

ب) انتزاعی بودن:

یعنی مفاهیم تجربی با در نظر گرفتن محدودیت‌های زمان و مکان یا هر دوی آن‌ها باید آغاز و پایانی داشته باشد.

د) ادراکی:

یعنی مشاهده گران با حداقل فعالیت‌هایی که به منظور شناخت انجام می‌دهند مفهوم را درک کند.

پ) ارتباط با مفاهیم دیگر:

یعنی بعد از مشاهده‌ی مفاهیم تجربی شخص بتواند مفاهیم نظری هم‌تا و مقابل آن را پیدا کند.

و) سادگی:

یک مفهوم وقتی ساده است که پژوهشگران پس از مشاهده‌ی آن در معنای آن توافق داشته باشند. اولین مرحله در توسعه و گسترش دانش تشخیص مفاهیم نظری و تجربی است این تشخیص به این دلیل ضروری است که هر کدام از این دو دسته مفهوم وظایف مختلفی در توسعه و گسترش دانش دارند. هنگامی که نوع مفهوم مشخص شد باید آن را توسعه و گسترش داد. توسعه و گسترش یا ادراک یک مفهوم نظری توضیح^۱ نامیده می‌شود. در صورتی که گسترش و توسعه یا ادراک یک مفهوم تجربی را تعریف^۲ گویند. دلیل توسعه مفاهیم نظری از مفاهیم مجرد یا نظری دیگر این است مفاهیم نظری به عنوان وسایل تفکر را از مشاهده استفاده می‌شود. یعنی ابزار تفکر را آزادانه و بدون محدودیت از طریق آنچه که مشاهده می‌شود یا می‌توان مشاهده کرد با تکنولوژی موجود توسعه می‌دهند. به همین طریق مفاهیم تجربی به عنوان یک ابزار به آزمون تفکر می‌پردازد و از این طریق خطاهای موجود در روش را حذف می‌کنند.

سازه:^۳

یک مفهوم است اما از یک یک معنی افزوده‌ای برخوردار است و آن اینکه این سازه به عمد و آگاهانه برای یک منظور خاص علی تدوین یا اتخاذ شده است. در واقع واژه‌هایی مثل انگیزش، هوش، اضطراب و قابلیت اجتماعی بصورت مستقیم قابل مشاهده نیستند. این مفاهیم پیچیده که در سطح بالایی از تجرید (انتزاع) قرار دارند سازه نامیده می‌شود.

عشق – آزادی مثال‌های سازه هستند. سازه غالباً از نظریه مشتق می‌شوند و دارای ۳ ویژگی هستند:

(۱) به عنوان یک ایده انتزاعی معمولاً به ابعادی متشکل از مفاهیم سطح پایین و تجرید می‌شوند.

(۲) به علت انتزاعی بودن یک مفهوم آن را به طور مستقیم نمی‌توان مشاهده کرد.

¹ Explication

² Delineation

³ Construct

۳) معمولاً برای یک یا چند هدف پژوهشی خاص تدوین می‌شوند و معنای دقیق آن‌ها تنها به زمینه‌ای که مورد استفاده قرار می‌گیرند وابسته است.

متغیرها:^۱

متغیر چیزی است که تغییر می‌کند و معادل تجربی یک سازه و یا مفهوم و یا یک ویژگی واحد مورد مشاهده است. به بیان دقیق تر متغیر نمادی است که اعداد ارزش‌هایی به آن منتسب می‌شود و یا مفهومی است که مقادیر با ارزش‌های مختلفی را می‌تواند به خود اختصاص دهد. متغیرها، پدیده یا وقایعی هستند که می‌توان آن‌ها را در پژوهش مورد سنجش یا دستکاری قرار داد. به عنوان مثال اخبار یا فیلم سینمایی یک مفهوم است اما تعداد یا درصد بینندگان آن یک متغیر است. متغیر در مقابل ثابت قرار دارد. متغیر به ویژگی‌هایی اطلاق می‌شود که می‌توان آن را مشاهده یا اندازه‌گیری کرد. گاهی اوقات ویژگی‌هایی که در یک پژوهش اندازه‌گیری می‌شوند ممکن است در پژوهش دیگر ثابت نگه داشته شوند.

ثابت به ویژگی‌هایی اطلاق می‌شود که دارای ارزش مساوی و یکسان است و میزان آن در همه افراد یا اشیاء یا حوادث به یک اندازه است. مثل سن و جنس که در همه افراد ثابت است. نمونه‌هایی از متغیرهای مهم در روان‌شناسی و علوم تربیتی و جامعه‌شناسی عبارتند از: جنسیت، درآمد، طبقه اجتماعی، استعداد کلامی، اضطراب، وابستگی فرهنگی و مذهبی و حافظه باز شناسی

انواع متغیر:

متغیرها از نظر مبنای اندازه‌گیری، واحد اندازه‌گیری، تعداد ارزش‌ها، امکان دستکاری، و نقشی که در پژوهش یا تحقیق دارند به انواع زیر تقسیم می‌شوند:

طبقه بندی متغیرها از نظر مبنای اندازه‌گیری:

متغیرها از لحاظ ماهیت مقادیری، حالت‌هایی را می‌پذیرند به دو دسته تقسیم می‌شوند:

کیفی (qualitative) کمی (quantitative)

الف - متغیر کیفی:

متغیر کیفی متغیر مقوله‌ای، طبقه‌ای یا اسمی نیز نامیده می‌شود و متغیری است که از نظر کیفیت تغییر می‌کند و انسان نتوانسته برای آن واحد و مبداء اندازه‌گیری تعیین کند. مانند جنسیت - مذهب - شغل - رنگ چشم و یا رنگ مو. برای ثبت مشاهدات یا اندازه‌گیری‌هایی که از این متغیر به عمل

¹ Variable

می‌آید می‌توان از حروف الفبا یا کد استفاده کرد. در واقع به متغیری اطلاق می‌شود که اختلاف بین میزان‌های مختلف آن کیفی است و ویژگی آن را نمی‌توان بصورت ریاضی نمایش داد. این گونه متغیرها را نمی‌توان جمع و تفریق کرد و برای آن مبداء اندازه‌گیری وجود ندارد.

ب - متغیر کمی:

متغیرهایی که برای اندازه‌گیری آن می‌توان اعداد را به وضعیت آزمودنی و بر طبق قاعده‌ای معین منتسب کرد. اعداد نسبت داده شده ارزش‌هایی هستند که حداقل از نظم رتبه‌ای برخوردارند به این معنا که هر چه عدد نسبت داده شده، به فرد مورد مطالعه بزرگتر باشد او مقدار بیشتری از صفت مورد نظر را دارا است مثل قد، وزن، مدت زمان یا سن.

متغیر کمی از نظر کمیت تغییر می‌کند و انسان توانسته برای آن واحد، مبداء و مبنای اندازه‌گیری تعیین کند و برای اندازه‌گیری هر یک از این متغیرها ابزار اندازه‌گیری خاصی وجود دارد. مثل متر، برای اندازه‌گیری قد - برای این متغیرها می‌توان اعمال ریاضی مثل جمع و تفریق را بکار برد.

طبقه بندی متغیرها از نظر واحد اندازه‌گیری:

متغیر کمی از نظر واحد اندازه‌گیری به دو دسته تقسیم می‌شود:

۱- پیوسته (continuous)

۲- گسسته، جدا (discrete)

۱- متغیر پیوسته:

کار پژوهشگر، جمع-آوری اطلاعات و تجزیه و تحلیل داده-های جمع-آوری شده از متغیرهاست. همان-طور که قبلاً ذکر شد، متغیرها به وسیلهٔ عدد یا ارزش، مشخص می‌شوند. ماهیت اعداد و ارزش-ها بستگی به این دارد که متغیر مورد نظر پیوسته است یا گسسته.

متغیر گسسته می‌تواند اعداد یا ارزش-هایی را که مشخص کننده یک وجه مشخص و معین از یک مقیاس هستند، به خود اختصاص دهد. به عنوان مثال، جنس یک متغیر گسسته است: یک شخص یا زن است یا مرد. اختصاص هر نوع ارزش دیگری بین این دو نوع ارزش امکان-پذیر نیست. تعداد بازیکنان یک تیم فوتبال نیز یک متغیر گسسته است، زیرا فقط امکان داشتن ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱ بازیکن وجود دارد و نه ۷/۵ نفر بازیکن.

۲- متغیر گسسته (جدا):

متغیر پیوسته، متغیری است که بین دو واحد آن هر نقطه یا ارزشی را میتوان انتخاب کرد. در این متغیر درجات مختلف اندازه-گیری وجود دارد و دقت وسیلهٔ اندازه-گیری، تعداد این درجات را تعیین می‌کند. به عنوان مثال، وزن یک متغیر پیوسته است و می‌تواند بین صفر تا بی-نهایت باشد. قد، زمان، طول یا ارتفاع پرش، درصد چاقی بدن، و سطح هموگلوبین خون متغیرهای پیوسته هستند. ناگفته نماند

که در عمل تشخیص بین متغیر پیوسته و گسسته به صورت نظری امکان-پذیر نیست. دلیل این امر فقدان وسایل اندازه-گیری دقیق و مناسب است. در خیلی از متغیرهای پیوسته ما ناگزیریم اعداد را به صورت کلی برای اندازه-گیری به کار بریم. بهره هوشی از نظر تئوری یک متغیر پیوسته است. اما در عمل، آزمودنی که برای اندازه-گیری هوش به کار برده می-شود، به گونه-ای است که نمره-ها را به صورت کلی یا نمره-های گسسته نشان می-دهد.

متغیر گسسته بر حسب تعداد ارزش یا اعدادی که به آن اختصاص می-دهند به دو بخش تقسیم می-شود:

۱- متغیر دو ارزشی (دو بخشی یا دو وجهی):^۱

متغیری است که به آن فقط دو ارزش یا عدد نسبت داده می-شود. فردی که در یک طبقه قرار می-گیرد بر حسب آن که دارای این ارزش (ویژگی) خاص باشد یا نباشد فقط به یک دسته یا طبقه‌ی خاص اختصاص داده می-شود. به این عمل قانون همه یا هیچ صورت می-گیرد. مثل جنسیت (دارای دو ارزش زن و مرد) است، شهری یا روستایی، حضور یا عدم حضور از جمله این متغیر دو ارزشی است.

۲- متغیر چند ارزشی:^۲

متغیرهایی که ممکن است بیش از دو ارزش یا مقدار داشته باشد، متغیر چند ارزشی نامیده می-شود. مانند درجه بندی برنامه‌های تلوزیون به: (الف - ب - ج - د) یا طبقه بندی گروه خونی به (-A-B-AB-O) هوش و تحصیلات، گرایش‌های مذهبی، سطح درآمد، گزینش‌های شغلی که همگی دارای درجه‌های مختلفی هستند.

یک کار متداول در پژوهش‌های علوم انسانی تبدیل متغیرهای پیوسته به متغیر دو یا چند ارزشی است که البته عکس این مسأله امکان پذیر نیست.

طبقه بندی متغیرها از نظر امکان دستکاری:

متغیرها (به عبارتی متغیر مستقل) از نظر امکان دستکاری به دو دسته زیر تقسیم می-شود:

الف) متغیر عملی یا فعال (Active variable):

متغیری است که پژوهشگر آن‌ها را دستکاری می-کند یا امکان دستکاری آن وجود دارد. متغیرهایی مانند روش تدریس، روش مختلف درمانی، تشویق، تنبیه و...

ب) متغیر هویتی (identity):

تشخیصی، خصیصه ای، ویژگی یا وجودی یا راگانسی attributional variable متغیری که نمی‌توان آن را دستکاری کرد. متغیر خصیصه‌ای یا ویژگی نامیده می‌شوند. تمامی متغیرهایی که ویژگی انسان به

¹ Dichotomous

² Ploy nomy

شمار می‌روند مانند هوش، استعداد، جنسیت، وضعیت اقتصادی - اجتماعی و طرز تفکر متغیر خصیصه‌ای هستند. این متغیرها در حقیقت خصوصیتی هستند که فرد هنگام حضور در پژوهش آن‌ها را به درجات مختلف دارا است. واژه تفاوت فردی بر متغیر وجودی دلالت دارد.

طبقه بندی متغیرها از نظر نقش آن‌ها در پژوهش:

۱. متغیر مستقل (independent)
۲. متغیر وابسته (dependent)
۳. متغیر تعدیل کننده (moderator)
۴. متغیر کنترل (control)
۵. متغیر مداخله گر، مزاحم (intervening)

تعاریف هر یک از متغیرها و نقش آن‌ها:

(۱) متغیر مستقل:

متغیر مستقل که متغیر محرک^۱، علت^۲، درون داد^۳، پیش بینی کننده، مقدمه، پیشایند، علت مفروض،

پیش فرض، پیش بین و عامل نامیده می‌شود. متغیری است که پیش بینی از روی آن صورت می‌گیرد و توسط محقق اندازه گیری، دستکاری یا انتخاب می‌شود. تا اثرات آن بر متغیر دیگری که متغیر وابسته است روشن شود. در واقع متغیر مستقل یک ویژگی از محیط فیزیکی یا اجتماعی است که بعد از انتخاب، دخالت یا دستکاری شدن توسط محقق مقادیری را می‌پذیرد تا تأثیرش بر متغیر دیگر (متغیر وابسته) مشاهده شود.

به عنوان مثال: پیش بینی موفقیت دانشگاهی از طریق معدل دبیرستانی: متغیر مستقل ما معدل دبیرستانی و متغیر وابسته ما موفقیت دانشگاهی است.

(۲) متغیر وابسته:

متغیری است که متغیر پاسخ^۴، معلول^۵، برون داد^۶، ملاک، نتیجه، پیامد و تابع نامیده می‌شود. متغیری است که مورد مشاهده، پیش بینی یا اندازه گیری قرار می‌گیرد تا اثرات متغیر مستقل بر آن

¹ Stimulus

² Cause

³ Input

⁴ Response

⁵ Effect

⁶ Out put

مشخص شود. به عبارت دیگر متغیر وابسته آن چیزی است که پژوهشگر تمایل دارد آن را تبیین کند. در واقع عبارت است از وجهی از رفتار یک ارگانیسم که تحریک شده است. برای مثال: بررسی تأثیر شیوه‌های تشویق بر یادگیری دانش آموزان و شیوه‌های تدریس متغیر مستقل و یادگیری متغیر وابسته است.

۳) متغیر تعدیل کننده:

متغیر کیفی یا کمی است که جهت یا میزان رابطه‌ی بین متغیرهای مستقل و وابسته را تحت تأثیر قرار می‌دهد. این متغیر برای توصیف متغیر مستقل معینی بکار برده می‌شود که متغیر مستقل ثانوی به حساب می‌آید. به عبارتی متغیر تعدیل کننده متغیر ثانوی یا متغیر مستقل دوم است که رابطه بین متغیر مستقل و وابسته را تغییر می‌دهد. یعنی دخالت دادن تأثیر این متغیر می‌تواند رابطه‌ی متغیر مستقل و وابسته را کم یا زیاد کند. این متغیر توسط پژوهشگر انتخاب، اندازه‌گیری یا دستکاری می‌شود.

مثلاً: بررسی رابطه‌ی بهزیستی ذهنی بر پنج عامل بزرگ شخصیت و سبک مقابله‌ای دانشجویان دختر و پسر. جنسیت یک متغیر تعدیل کننده است.

۴) متغیر مداخله گر (مزاخم):

این گونه متغیرها را می‌توان به پارازیت‌های رادیویی تشبیه کرد. به عبارتی متغیر مداخله گر، متغیر نهفته^۱، در سر یا در ذهن^۲، یعنی آن را نمی‌توان دید، شنید یا حس کرد و فقط از رفتار استنباط می‌شود. به عبارتی متغیری است که محقق برای استنتاج از نحوه‌ی تأثیر متغیر مستقل بر متغیر تابع مورد نظر قرار می‌دهد. این متغیر را نه می‌توان کنترل و نه می‌توان بطور مستقیم و مستقل از سایر متغیرها مشاهده کرد.

برای مثال: اضطراب از نمره‌های آزمون، پاسخ پوستی، ضربان قلب و مانند آن استنباط می‌شود.

این متغیرها از ۳ طریق بر تحقیق اثر می‌گذارند:

۱. گاهی توسط محقق وارد تحقیق می‌شود. مثل: سن، تجربه، تحصیلات و خلق و خو و...
۲. گاهی از طریق آزمودنی وارد تحقیق می‌شود. مثل: تجربه، سن، نگرش‌ها یا خلق و خو و... (آزمودنی)
۳. گاهی از طریق محیط فیزیکی وارد تحقیق می‌شود. مثل: نور، گرما، سرما

¹ Latent

² In – the – head

متغیر مداخله گر یا مزاحم بصورت فرضی بر پدیده‌ی مشاهده شده تأثیر می‌گذارد ولی قابل مشاهده، اندازه گیری یا دستکاری نیست و تأثیر آن از طریق تأثیر متغیر مستقل و تعدیل کننده بر رویدادهای قابل مشاهده مشخص می‌شود. متغیرهای مداخله گر به دو دسته تقسیم می‌شود:

(۱) متغیر همراه:

متغیرهایی که در تحقیق حضور دارند اما باعث به انحراف کشاندن نتیجه‌ی تحقیق می‌شوند.

(۲) مشتبه کننده:

الف - عینی (کنترل و تعدیل کننده)

ب - ذهنی (مزاحم): باعث به انحراف کشاندن نتیجه تحقیق می‌شوند که شامل دو حالت هستند عینی و ذهنی.

(۵) متغیر کنترل:

در یک تحقیق اثر تمام متغیرها بر یکدیگر را نمی‌توان بطور همزمان مورد مطالعه قرارداد. بنابراین محقق اثر برخی از متغیرها را کنترل نموده و آن را خنثی یا حذف می‌کند تا هر گونه اثر احتمال آن‌ها در پدیده مورد مشاهده حذف یا خنثی گردد.

تفاوت متغیر تعدیل کننده و کنترل در این است که تأثیر متغیرهای تعدیل کننده سنجیده می‌شود اما متغیرهای کنترل خنثی، کنترل یا حذف می‌شود. مثال: بررسی رابطه میان پیشرفت تحصیلی و عزت نفس دانش آموزان پس پایه‌ی پنجم ابتدایی، پایه ابتدایی تحصیلی، متغیر کنترل است. کنترل متغیرها به دو طریق ممکن است.

الف) کنترل تحقیقی (مربوط به طرح تحقیق) از نتایج تحقیقات قبلی شناسایی می‌شود.

ب) کنترل آماری: شامل تحلیل کوواریانس، رگرسیون سلسله مراتبی و اندازه گیری مکرر است.

انواع تعاریف سازه‌ها:

الف - تعریف مفهومی:^۱

نظری، سازنده، مولفه‌ای یا اساسی و ساختاری جزء واژه‌ها می‌باشند. تعریف مفهومی به تعریف یک واژه توسط واژه‌های دیگر اشاره دارد. در این تعریف واژه‌های انتزاعی و ملاک فرضی استفاده می‌شود. به عنوان مثال: هوش یعنی سریع الانتقال بودن، سازش با محیط، عقل عملی، ذکاوت، تیز هوشی و یا قدرت حل مسأله. برای مشاهده‌ی تعریف مفهومی باید آن را به تعریف عملیاتی تبدیل کرد.

^۱ Conceptual definition

ب - تعریف عملیاتی (عملی) ^۱ و یا کاربردی:

تعریف عملیاتی به منزله دفترچه راهنمایی برای پژوهشگر است که به او می‌گوید کارها باید به این شیوه انجام شود و تعریفی است که بر ویژگی‌های قابل مشاهده استوار است. این تعریف راهنمای محقق در آنچه باید انجام گیرد و شیوهی انجام گرفتن آن است.

به عبارتی تعریف عملیاتی به تعریفی اطلاق می‌شود که از طریق آن فعالیت‌های لازم و اساسی برای اندازه‌گیری یک متغیر معین مشخص می‌شود. تعریف کاربردی عبارت است از معنا بخشیدن به مفهوم از طریق تعیین فعالیت‌های لازم برای اندازه‌گیری آن، برای مثال: هوش عبارت است از نمره‌ای که از طریق اجرای آزمون بینه بدست آید. تعاریف عملیاتی تنها معنای محدودی از سازه‌ها را ارائه می‌دهند. به عبارتی هیچ تعریف عملیاتی، هرگز نمی‌تواند کل متغیر را بیان کند و تعاریف عملیاتی ارائه شده از سوی دانشمندان همیشه از لحاظ معنا محدود و مشخص هستند. به عنوان خلاقیت مورد مطالعه توسط روان‌شناسان را با خلاقیت مطرح شده از سوی هنرمندان یکی نیست.

دو نوع تعریف عملیاتی وجود دارد:

۱) تعریف عملیاتی اندازه پذیر یا سنجشی ^۲:

تعریف اندازه پذیر، نحوه اندازه‌گیری متغیر را توصیف می‌کند. عملیاتی است که باید انجام پذیرد تا اندازه‌گیری یک مفهوم یا سازه میسر شود. یعنی تعریفی که از طریق آن شیوهی اندازه‌گیری متغیر معلوم و مشخص می‌شود. تعریف عملیاتی اندازه پذیر خود به دو دسته تقسیم می‌شود:

الف - تعریف عملیاتی پویا (dynamic):

در تعریف عملیاتی پویا محقق به ثبت چگونگی رفتار آزمودنی در شرایط مورد بررسی می‌پردازد. برای مثال تعریف عملیاتی پویا در مورد هوش عبارت است از بررسی فرآیند تفکر هنگام مواجهه با مسأله.

ب - تعریف عملیاتی ایستا (static):

در تعریف عملیاتی ایستا نتیجه یا برون داد رفتار آزمودنی مشاهده می‌شود. تعریف عملیاتی ایستا در مورد هوش عبارت است از نمرات آزمودنی‌ها در آزمون‌های ویژه‌ی هوش.

۲) تعریف عملیاتی آزمایشی ^۳:

جزئیات (عملیات) دستکاری متغیر توسط پژوهشگر را بیان می‌کند. تعریف عملیاتی آزمایشی لازم (بر اساس نظریه‌های موجود) برای بروز پدیده‌های مورد مطالعه است که توسط پژوهشگر صورت می‌گیرد.

¹ Operational definition

² Measured

³ Experimental

در واقع این تعریف نحوه‌ی دستکاری متغیرها و یا شیوه‌ی دخل و تصرف در آن‌ها را نشان می‌دهد. به عنوان مثال: تعریف آزمایشی ناکامی عبارت است از شرایطی که در آن فرد برای رسیدن به یک هدف یا مانع برخورد می‌کند.

برای تبدیل یک سازه و مفهوم انتزاعی به تعریف‌های عملیاتی باید به نکات زیر توجه کرد:

الف - بررسی تعریف‌های عملیاتی ارائه شده برای سازه و مفهوم مورد نظر در تحقیقات گذشته

ب - انتخاب یا تدوین مناسب ترین تعریف عملیاتی

ج - انتخاب بهترین شیوه اندازه گیری متغیر تعریف شده

د - مشخص کردن متغیرهای معرف که نشانگر مفهوم یا سازه مورد نظر هستند.

انواع طرح تحقیق:

تنظیم برنامه یا طرح تحقیق انجام برنامه مدون پیاده سازی نتایج ناشی از تحقیق است که ۳ بخش اصلی فرایند تحقیق (تبیین مسأله - فرضیه سازی - جمع آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها) را پوشش می‌دهد و هر یک از این بخش‌ها شامل مراحل مقدماتی متفاوتی است

البته در تنوع ساختاری مذکور دیدگاه‌های مختلفی مطرح می‌باشد. در فرایند خطی تحقیق بعد از بیان مسأله و مفهوم سازی و تدوین طرح تحقیق انتخاب واحدهای مورد مطالعه در نمونه گیری‌ها و نیز انتخاب روش‌ها جمع آوری داده‌ها متعاقباً تجزیه و تحلیل آن‌ها، و نهایتاً گزارش و انتشار آن به مفهوم مستند سازی مراحل مذکور متقلاً و به تفکیک شکل می‌گیرد.

اتخاذ هرگونه زیر ساخت و معماری در فرایند تحقیق صرفاً متناسب و با هدف جلوگیری از اتلاف نیروها و سرمایه‌ها صورت می‌گیرد.

پس از تعیین و تنظیم موضوع تحقیق پژوهشگر باید در فکر انتخاب روش تحقیق باشد. انتخاب روش تحقیق، بستگی به اهداف و ماهیت موضوع پژوهش و امکانات اجرایی آن دارد. انتخاب نوع روش تحقیق بستگی به شاخص‌های موجود در تحقیق دارد. این شاخص‌ها عبارتند از:

الف - ماهیت موضوع تحقیق و به عبارتی ماهیت و کیفیت سؤال‌ها و اهداف مورد بررسی

ب - چگونگی وسعت دامنه و گستردگی موضوع تحقیق

ج - چگونگی روش گزینش نمونه

د - چگونگی کنترل و باز بینی محیط پژوهش و متغیرهای مورد مطالعه

ه - چگونگی روش جمع آوری اطلاعات

و - چگونگی بهره‌وری از روش‌های آماری جهت بررسی اطلاعات

ز - معیارهای اخلاقی و انسانی ناظر بر موضوع تحقیق

هر یک از روش‌های یاد شده بالا ترکیبی از آن‌ها، می‌توانند در تعیین روش تحقیق دخیل باشند. تحقیقات به لحاظ نوع داده‌ها و تحلیل آماری آن‌ها به ۳ سطح تقسیم می‌شوند:

سطح نخست: تحقیقات سطحی یا توصیفی

سطح دوم: تحقیقات همبستگی یا نیمه عمیق و همخوانی

سطح سوم: تحقیقات عمیق مانند تحقیقات آزمایشی (تجربی) علی یا پس از وقوع - تداومی و مقطعی موردی و زمینه‌ای.

به عبارتی تحقیقات علمی را بر اساس چگونگی بدست آوردن داده‌های مورد نیاز به دسته‌های زیر تقسیم می‌شود:

۱- تحقیق توصیفی (غیرآزمایشی)

۲- تحقیق آزمایشی

۳- سایر روش‌های تحقیق

تحقیق توصیفی:

شامل مجموعه روش‌هایی است که با هدف توصیف شرایط یا پدیده‌های مورد بررسی اجرای این تحقیق می‌تواند برای شناخت بیشتر شرایط موجود یا یاری دادن به فرآیند تصمیم‌گیری باشد. این تحقیقات به دسته‌های زیر تقسیم می‌شوند که هر کدام را به طور کامل توضیح خواهیم داد:

۱. تحقیق پیمایشی (زمینه‌یابی)

۲. تحقیق همبستگی

۳. تحقیق اقدام پژوهشی

۴. بررسی موردی

۵. تحقیق پس - رویدادی (علی - مقایسه‌ای)

تحقیق آزمایشی:

دقیق‌ترین و در عین حال پیچیده‌ترین شکل پژوهش علمی را که ویژگی عمده‌ی آن کنترل است تحقیق آزمایشی گویند. به اعتبار این ویژگی پژوهشگر توانایی تعیین روابط علت و معلولی بین متغیرهای مورد پژوهش را دارد.

هدف پژوهش آزمایشی استنباط روابط علت و معلولی بین پدیده‌هایی است که مورد کنترل قرار گرفته‌اند. از نقطه نظر عملیاتی نیز آزمایش عبارت است از مطالعه‌ی تأثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته.

سایر روش‌های تحقیق

شامل: تاریخی - فلسفی - قوم‌نگاری - تحلیل محتوا - فرا تحلیلی

انتخاب طرح پژوهش:

(۱) جهان بینی فلسفی

(۲) راهبرد پژوهش

(۳) روش‌های پژوهش

۳ نوع طرح تحقیق ارائه می‌شود روش‌های کیفی، کمی و ترکیبی

این سه رویکرد آن گونه که به نظر می‌رسد مستقل از یکدیگر نیستند. رویکردهای کیفی یا کمی را نباید قطب‌ها یا مقوله‌های متضاد فرض کرد بلکه آن‌ها معرف دو سوی یک پیوستار هستند. روش‌های پژوهش ترکیبی در میانه پیوستار قرار دارد.

تفاوت میان راهبردها، توجه به مفروضه‌های فلسفی پژوهشگر به هنگام مطالعه انواع راهبردهای مورد استفاده در پژوهش (برای مثال آزمایش‌های کمی یا مطالعات موردی کیفی) و روش‌های خاصی مورد استفاده در انجام دادن این راهبردهاست. (مثلاً گردآوری داده‌های کمی به کمک ابزار در مقابل جمع آوری داده‌های کیفی از طریق مشاهده یک موقعیت).

فصل دوم:

روش‌های پژوهش

راهبردهای پژوهش:

راهبردهای پژوهش، انواع مختلف طرح‌ها یا مدل‌های ۳ روش: (کمی - کیفی و ترکیبی) هستند که جهت گیری خاص را برای شیوه‌های یک طرح پژوهش فراهم می‌آورند.

راهبردهای کمی:

(۱) پژوهش پیمایشی

(۲) پژوهش آزمایشی

پژوهش پیمایشی:

توصیفی کمی یا عددی از روندها، نگرش‌ها یا عقاید یک جامعه از طریق بررسی یک نمونه از آن جامعه بدست می‌دهد. مطالعات مقطعی و طولی با استفاده از پرسش نامه یا مصاحبه‌های دارای ساختار برای گردآوری داده‌ها و به قصد تعمیم از نمونه به جامعه از انواع این روش پژوهش هستند.

پژوهش آزمایشی:

سعی بر آن دارد که نشان دهد یک عمل آزمایشی خاص بر بازده‌ها اثر دارد. این اثر از طریق ارائه یک عمل آزمایشی خاص به یک گروه و امتناع از ارائه آن به گروه دیگر و مشخص کردن عملکرد دو گروه در یک بازده مورد آزمایش مورد سنجش قرار می‌گیرد.

راهبردهای کیفی:

۱. قوم نگاری

۲. نظریه داده بنیاد

۳. مطالعات موردی

۴. پدیدار شناختی

۵. پژوهش روایتی

۱- قوم نگاری:

یک راهبرد پژوهشی است که در آن پژوهش گر فرهنگ یک گروه را بدون دخل و تصرف در موفقیت طبیعی آن در یک زمان طولانی و با گردآوری داده‌ها از طریق مشاهده و مصاحبه مطالعه می‌کند. فرایند

این پژوهش انعطاف پذیر بوده و معمولاً در بافت یا زمینه و از طریق واکنش به واقعیت‌های زنده‌ای است که پژوهشگر در محیط مطالعه با آن رو به رو می‌شود.

۲- نظریه داده بنیاد:

یک راهبرد پژوهشی است که پژوهشگر به کمک آن و بر اساس دیدگاه‌های شرکت کنندگان در پژوهش یک نظریه کلی و انتزاعی را از یک فرآیند عمل یا عکس العمل استخراج می‌کند. این فرآیند مستلزم استفاده از چندین مرحله گردآوری اطلاعات - پالایش و بررسی روابط میان مقوله‌های اطلاعاتی است. مقایسه مداوم داده‌ها همراه با مقولات منبعث از داده‌ها و نمونه گیری نظری گروه‌های مختلف برای به حداکثر رساندن شباهت‌ها و تفاوت‌های میان اطلاعات بدست آمده دو ویژگی اصلی این راهبرد است.

۳- مطالعات موردی:

یک راهبرد پژوهشی است که به کمک آن پژوهشگر یک برنامه - رویداد - فعالیت - یک یا چند نفر را به دقت و عمیق تشریح می‌کند.

۴- پژوهش پدیدار شناختی:

یک راهبرد پژوهشی است پژوهشی است که پژوهشگر به کمک آن جوهره تجربه‌های بشری را درباره یک پدیده آنگونه که شرکت کنندگان پژوهش توصیف کرده اند را شناسایی می‌کند. فهم تجربه‌های زنده نشانه بارز پدیدار شناسی به عنوان یک فلسفه و نیز یک روش است. در این فرایند پژوهشگر برای فهم تجربه‌های شرکت کنندگان در پژوهش تجربه‌های شخصی خود را نادیده می‌گیرد.

۵- پژوهش روایتی:

یک راهبرد پژوهشی است که پژوهشگر به کمک آن زندگی افراد را مطالعه می‌کند و از یک یا چند نفر می‌خواهد که داستان‌های زندگی خود را بیان کنند. سپس این اطلاعات توسط پژوهشگر بصورت روایتی زمانی بازگویی یا باز سازی می‌شود.

راهبردهای روش ترکیبی:

(۱) روش ترکیبی همزمان (اکتشافی)

(۲) روش ترکیبی همزمان (به هم تنیده)

(۳) روش‌های ترکیبی، توضیحی (تبیینی یا تشریحی)

روش ترکیبی همزمان:

در این نوع طرح‌ها که داده‌های کیفی و کمی همزمان گردآوری می‌شوند پژوهشگر داده‌های کیفی با استفاده از کد گذاری مقوله بندی کرده و هر مقوله را شماری گذاری می‌کند سپس فراوانی هر یک از مقوله‌ها را تعیین می‌کند و به توصیف آن‌ها می‌پردازد. پس از آن دو مجموعه داده‌های کمی و کیفی را

مقایسه می‌کند. یا اینکه داده‌های کمی را ابتدا با روش تحلیلی عاملی مورد بررسی قرار داده سپس عامل‌هایی که به عنوان موضوع‌های مورد بررسی انتخاب می‌شوند با داده‌های کیفی مورد مقایسه قرار می‌دهد.

روش ترکیبی تشریحی:

در این طرح پژوهشگر برای تشریح یک پدیده ابتدا داده‌های کمی مورد گردآوری را بررسی می‌کند و در دامنه‌ی داده‌ها نقاط انتهایی را می‌یابد. (یعنی بالاترین نمرات یا پایین نمرات) را می‌یابد. با استفاده از داده‌های کیفی به توصیف ویژگی‌های آن می‌پردازد. یعنی به توضیح ویژگی‌های افراد می‌پردازد. که بالاترین و پایین ترین نمرات را دارد. در تشریح نتایج یک پژوهش پس از آنکه دو گروه از نظر یک متغیر مورد مقایسه قرار گرفتند از طریق تحلیل داده‌های کیفی به این امر پرداخته می‌شود که چرا این تفاوت وجود دارد.

روش‌های ترکیبی اکتشافی:

در این طرح‌ها معمولاً از طریق پژوهش کیفی به تدوین یک ابزار اندازه‌گیری پرداخته می‌شود. برای این منظور گردآوری و تحلیل داده‌های کیفی به تعیین جنبه‌های اصلی پدیده مورد بررسی پرداخته می‌شود. این جنبه‌ها به گردآوری داده‌ها منظور می‌شود. در استفاده از روش‌های آمیخته باید توجه داشت که استنباط‌های حاصل از داده‌ها از کیفیت لازم برخوردار باشد. کیفیت استنباط‌ها در پژوهش آمیخته به:

الف - کیفیت طرح تحقیق

ب - سازگاری مفهومی

ج - سازگاری تفسیرها

بستگی دارد. و سومین عنصر اصلی در چارچوب طرح تحقیق روش پژوهش علمی است که مستلزم انواع گردآوری داده‌ها - تحلیل و تفسیری است که پژوهشگران برای مطالعات خود پیشنهاد می‌کنند.

تحقیق توصیفی:

تحقیق توصیفی، توصیف جز به جز یک موقعیت یا یک رشته شرایط است. هدف آن توصیف کردن شرایط یا پدیده‌های مورد بررسی است یعنی آنچه که هست را توصیف می‌کند. تمرکز آن در درجه اول بر زمان حال است. تحقیق توصیفی شامل جمع‌آوری اطلاعات برای آزمون فرضیه یا پاسخ به سوالات مربوط به وضعیت فعلی مورد بررسی می‌باشد. در این روش تلاش محقق بر آن است تا توصیف عینی - واقعی و منظم از یک موقعیت و یا یک موضوع بدست آورد.

اطلاعات توصیفی معمولاً از طریق پرسش نامه - مصاحبه و مشاهده جمع آوری می‌شود. زمینه یابی یکی از روش‌های کیفی یا توصیفی است که در ادامه به بررسی آن می‌پردازیم.

تحقیق پیمایشی یا زمینه یابی^۱:

روشی است که برای بررسی ماهیت ویژگی‌ها - نگرش‌ها - باورها - یا انتظارات افراد از طریق تجزیه و تحلیل پاسخ‌هایی که به پرسش‌ها داده می‌شود و تعیین درصد افرادی که مخالف یا موافق با یک عقیده مشخص هستند. در روش پیمایشی اطلاعات از طریق افرادی که پاسخگو نامیده می‌شوند. و به سوالات جواب می‌دهند جمع آوری می‌شود. از این روش بیشتر در مطالعات علوم اجتماعی استفاده می‌شود. روش پیمایشی یکی از شایع‌ترین روش‌های تحقیق به ویژه در کشور ایران می‌باشد. از تعریف و تحریر مسأله آغاز می‌شود و با بیان پیشینه و فرضیات و نظریاتی وارد حوزه‌ی عمل و میدان می‌شود. و با تهیه پرسش نامه و ابزارهای دیگر ادامه می‌یابد تا بالاخره و پس از جمع آوری داده‌ها به کمک علم و نرم افزارهای آماری به پردازش و بحث و بررسی یافته‌ها پرداخته می‌شود (جمالی و صراف زاده، به نقل از کرمانی، ۱۳۹۴).

در نهایت پیمایش مجموعه‌ای از روش‌های منظم و استاندارد است که برای جمع آوری اطلاعات درباره افراد - خانواده و یا مجموعه‌های بزرگتر مورد استفاده قرار می‌گیرد.

از جمله ویژگی‌های پیمایشی:

الف - انعطاف پذیری و چند منظوری می‌باشد.

ب - تخصص و کارایی بودن آن است.

اهداف روش زمینه یابی یا پیمایشی:

هدف پژوهش: کشف، توصیف و تبیین است.

کشف: کشف روابط بین عقاید - نگرش‌ها و تجارب مردم با متغیرهای جمعیت شناختی آن

توصیف: بیان و توصیف عقیده و نگرش مردم نسبت به مسائل اجتماعی

تبیین: بررسی چگونگی و چرایی پدیده‌های اجتماعی

انواع طرح‌های زمینه یابی:

بورگ و گال تحقیقات تحولی را زیر مجموعه‌ای از تحقیقات پیمایشی دانسته اند. تحقیقات تحولی به بررسی روندها و تحول پدیده‌های مورد بررسی در طول زمان می‌پردازد. این دو نویسنده تحقیق پیمایشی را به چهار دسته تقسیم کرده اند:

¹ Survey

۱. روش مقطعی (cross sectional)

۲. روش طولی (longitudinal)

۳. روش دلفی (Delphi technique)

۴. روش نمونه مستقل متوالی (successive independent sampled design)

۱) روش مقطعی:

به منظور گردآوری داده‌ها درباره یک یا چند صفت در یک مقطع از زمان (یک روز - یک هفته - یک ماه) از طریق نمونه‌گیری از جامعه انجام می‌شود. این گونه پژوهش به توصیف جامعه بر اساس یک یا چند متغیر می‌پردازد. برای مثال بررسی میزان علاقه‌ی دانش آموزان سال آخر راهنمایی به ادامه تحصیل در شاخه‌های مختلف آموزش متوسطه.

مطالعه مقطعی نه تنها برای توصیف متغیرهای جامعه در مقطعی از زمان بلکه برای مطالعه‌ی رابطه و همبستگی بین متغیرها به کار می‌رود و نتایج به دست آمده فقط در زمان اجرای تحقیق درست هستند و ممکن است با گذشت زمان تغییر کند.

۲) روش طولی:

داده‌ها در طول زمان، در طول زمان‌های مختلف گردآوری می‌شوند تا تغییرات بر حسب زمان بررسی شده و به رابطه‌ی این متغیرها از نظر تغییرات در طول زمان پی برده شود. مثلاً بررسی چگونگی پدید آیی یک رفتار و یا یک سیر تحول آن در طول زمان نزد گروه‌ها انجام می‌شود. همانند سایر طرح‌های پژوهشی، سوگیری در پاسخ و افت نمونه روایی تحقیق را تهدید می‌کند. ۳ نوع بررسی طولی عبارتند از:

الف - بررسی روند فرآیند (trendstudylo)

مطالعه روند یا پیش بینی کاربرد جالب توجه زمینه یابی است. این روش اساساً بر ملاحظات داده‌های ثبت شده مبتنی است و بیانگر رویدادهای گذشته و نشان دهنده‌ی موقعیت موجود است و بر اساس داده‌ها چه رویدادی در آینده به وقوع خواهد پیوست. مانند مطالعه گرایش مردم به شرکت در فعالیت‌های گذشته.

ب - بررسی یک گروه ویژه یا بزرگ - یک گروه سنی یا گروه هم دوره (cohorts)

در این روش به منظور توصیف یک جامعه کلی و عمومی (مانند جامعه رأی دهندگان در انتخابات) انجام می‌شود. اعضای چنین جوامعی در حال تغییر است مثل بررسی پیشرفت تحصیلی پذیرفته شدگان دانشکده‌های جامعه شناسی و علوم تربیتی ورودی سال ۹۴.

ج - بررسی یک گروه منتخب (panel study)

در مطالعه گروه‌های منتخب اطلاعات در زمان‌های مختلف از نمونه‌ای که معرف جامعه است جمع آوری می‌شود. چنین نمونه‌ای در این مطالعات گروه منتخب نامیده می‌شود. بررسی عوامل موثر در پیشرفت تحصیلی دانشجویان سهمیه‌ای در رشته‌های روان شناسی ورودی ۱۳۹۰ دانشگاه ایلام

۳) روش دلفی

سومین روش تحقیق پیمایشی است. زمانی که بخواهیم درباره اتفاق نظر یک جمع صاحب نظر درباره‌ی یک موضوع خاص بررسی بپردازیم از این روش استفاده می‌شود. برای مثال:

بررسی نظر هیأت علمی دانشکده روان شناسی و جامعه شناسی کشور درباره مسائل و مشکلات روان شناسی و جامعه شناسی در دانشگاه‌ها.

۴) روش نمونه مستقل متوالی:

در این روش مجموعه‌ای مطالعات مقطعی در مورد گروه‌های متفاوت در فواصل زمانی مختلف انجام می‌شود. به عنوان مثال بررسی نظرات معلمان مقاطع ابتدایی - راهنمایی و متوسطه در فاصله سال‌های ۹۰ تا ۹۵ راجع به میزان پیشرفت تحصیلی و علاقمندی دانش آموزان به یادگیری دروس

تحقیق همبستگی:

یکی از روش تحقیق توصیفی تحقیق همبستگی می‌باشد و به شرح زیر توضیح خواهیم داد. تحقیق همبستگی به ما کمک می‌کند تا به این هدف یعنی ارتباط بین پدیده‌ها و یکی از انواع تحقیقات غیر آزمایشی است. یعنی مطالعات و پژوهش‌هایی که قصد آن‌ها کشف یا روشن ساختن روابط از طریق استفاده از ضریب همبستگی است.

هدف روش همبستگی:

مطالعه‌ی حدود تغییرات یک متغیر در رابطه با تغییرات یک یا چند متغیر دیگر بر اساس ضریب همبستگی و هدف ضریب همبستگی بیان رابطه‌ی بین دو یا چند متغیر به صورت ریاضی است.

در تحقیقات همبستگی - هم خوانی یا نیمه عمیق:

بر خلاف تحقیقات توصیفی محض که اطلاعات نمای خود را از یک یا چند متغیر در یک مجموعه یا نمونه‌ی نسبتاً بزرگ بدست می‌آورد. اطلاعات و گزارش‌های وصفی یک متغیر از دو گروه یا چند متغیر را از یک گروه با حجمی متناسب با حجم مورد نیاز تکنیک‌های محاسباتی ضریب همبستگی بین متغیرها فراهم می‌کند. تحقیقات همبستگی را تحقیقات میان راهی^۱ می‌نامند زیرا محقق با خاتمه‌ی تحقیق تنها می‌داند که برای مثال دو عامل مورد مطالعه با یکدیگر رابطه‌ی تفاوتی و همبستگی دارد یا

^۱ Mid- way research

نه. در این حال محقق نمی‌تواند درباره رابطه علت و معلولی این دو عامل هیچ گونه اظهار نظری داشته باشد. مثل تحلیل عاملی آزمون‌های مختلف شخصیت.

مراحل روش تحقیق همبستگی:

- (۱) تعریف مسأله مورد مطالعه
- (۲) مطالعه منابع مربوط به موضوع مورد تحقیق
- (۳) طرح ریزی روش تحقیق
- الف - تعیین متغیرهای مورد مطالعه
- ب - انتخاب آزمودنی‌های مناسب
- ج - انتخاب یا تهیه ابزارهای اندازه‌گیری مناسب
- د - انتخاب روش همبستگی مناسب
- (۴) جمع‌آوری اطلاعات داده‌ها
- (۵) تجزیه و تحلیل و تفسیر نتایج حاصله

انواع تحقیقات همبستگی:

تحقیقات همبستگی برحسب هدف به سه دسته تقسیم می‌شوند:

الف) مطالعه همبستگی دو متغیری

ب) تحلیل رگرسیون

ج) تحلیل ماتریکس همبستگی یا کواریانس

الف) هدف تحقیق همبستگی دو متغیری:

بررسی رابطه‌ی دو به دوی متغیرهای موجود در تحقیق است. لذا ضریب همبستگی محاسبه شده در این گونه تحقیقات ضریب همبستگی کشتاوری پیرسون یا بطور خلاصه ضریب همبستگی پیرسون است. مقدار این ضریب -1 تا $+1$ است علامت r برای آن استفاده می‌شود.

ب) تحلیل رگرسیون:

هدف پیش‌بینی تغییرات یک یا چند متغیر وابسته (ملاک) با توجه به تغییرات متغیر پیش‌بین (مستقل) است. درجه رابطه را با n متغیر نشان می‌دهند. دو نوع رگرسیون عبارت است از:

۱. رگرسیون چندگانه (multiple regression):

هدف پیش‌بینی یک متغیر ملاک از چند متغیر پیش‌بین باشد از مدل رگرسیون چندگانه استفاده می‌شود. در واقع در تحقیقات رگرسیون چندگانه، هدف پیدا کردن متغیرهای پیش‌بین است که

تغییرات ملاک را چه به تنهایی و چه مشترکاً پیش بینی می‌کند. مثال سطح عزت نفس دانش آموزان تابعی است. از پیشرفت تحصیلی و درجه محبوبیت آنان در میان همکلاسان.

۲. رگرسیون چند متغیری (multivariate regression)

از رگرسیون چند متغیری زمانی استفاده می‌شود که هدف پیش بینی همزمان چند متغیر ملاک از متغیرهای پیش بین یا زیر مجموعه‌ای از آن‌ها باشد. برای مثال: بررسی رابطه‌ی بهزیستی ذهنی با پنج عامل بزرگ شخصیت و سبک‌های مقابله‌ای دانشجویان ورود متغیر پیش بین در تحلیل رگرسیون به ۳ شیوه صورت می‌گیرد:

الف - روش همزمان (simultaneous):

در این روش تمام متغیرهای پیش بین با هم وارد تحلیل می‌شوند

ب - روش گام به گام (stepwise):

اولین متغیر پیش بین بر اساس بالاترین ضریب همبستگی صفر مرتبه با متغیر ملاک وارد تحلیل می‌شود و ترتیب ورود متغیرها در دست محقق نیست.

ج - روش سلسله مراتبی (hierarchical):

ترتیب ورود متغیرها به تحلیل براساس یک چار چوب نظری یا تجربی مورد نظر محقق صورت می‌گیرد.

۳. تحلیل ماتریکس همبستگی یا کواریانس:

مدل از تحلیل ماتریکس همبستگی عبارت است از:

الف - تحلیل عاملی (factor analysis):

در مواقعی که محقق بخواهد از همبستگی مجموعه‌ای از متغیرها، تغییرات متغیرها را در عامل‌های محدودتری خلاصه کند یا خصیصه‌های زیر بنایی یک مجموعه یک مجموعه از داده‌ها را تعیین نماید. از روش تحلیل عاملی استفاده می‌کند. به عبارت دیگر به منظور پی بردن به متغیرهای زیر بنایی یک پدیده یا تلخیص مجموعه‌ای از داده‌ها با رسیدن به متغیرهای مکون (سازه) از این روش استفاده می‌شود.

ب - مدل معادلات ساختاری (structural equation model):

در تحقیقاتی که هدف آزمون مدل خاصی از رابطه‌ی بین متغیرهاست. از تحلیل معادلات ساختاری یا مدل‌های علی استفاده می‌شود در مدل معادلات ساختاری آزمون روابط ساختاری مبتنی بر نظریه‌ها و یافته‌های تحقیقاتی موجود است. استفاده از روش تحقیق همبستگی در دو مورد مناسب است.

۱. روش اکتشافی (مطالعات رابطه‌ای)

۲. روش یا مطالعات پیش بینی

از مزیت روش همبستگی برای حل مسائل علوم تربیتی و اجتماعی استفاده می‌شود و بسیار مفید است. پایه‌ای برای مطالعات پیش بینی است و محققان را قادر می‌سازد تا دقت پیش بینی خود را برآورد کنند و به نمونه‌های بسیار بزرگ نیاز ندارند.

تحقیق اقدام پژوهی یا عملی:

جزء تحقیقات توصیفی به شمار می‌آید. آنچه بدان اقدام پژوهی گفته می‌شود از اواخر دهه ۱۹۳۰ به بعد در زمینه روان شناسی اجتماعی و تعلیم و تربیت مورد توجه زیاد قرار گرفته است. اقدام پژوهی بر کاربرد فوری متمرکز است نه تدوین نظریه و یا کاربرد عمومی یافته‌های آن. تأکید آن بر مسأله فوری و موقعیت موجود محلی است. هدف اقدام پژوهی گسترش مهارت‌ها یا رویکردهای جدید و حل مسائل با استفاده از کاربرد مستقیم روش‌ها و مهارت‌ها از مراکز آموزشی و یا محیط‌های واقعی و شغلی. از پژوهش عملی یا اقدام پژوهی در جوامعی همچون بیمه‌ها، زندان‌ها، موسسات اجتماعی، آموزشی، صنعتی، مدیریتی و تجارتي استفاده قابل ملاحظه‌ای شده است. اقدام پژوهی یک روش است، بر مشاهده عملی و اطلاعات رفتاری مبتنی است که کمتر تجارب و عقاید گذشته در آن تأثیر دارد، دارای انعطاف پذیری و قابلیت انطباق است و در طی دوره آزمایش به محقق اجازه‌ی تغییر می‌دهد، قابل تعمیم شدن نمی‌باشد بلکه هدف او رسیدن به شناخت عملی درباره‌ی مسأله ویژه‌ای است که خود با آن سروکار دارد.

مراحل اقدام پژوهی:

۱. بیان روشن و آشکار موقعیت نا معین مورد مطالعه و تفسیر علل احتمالی بروز
۲. برنامه ریزی برای حل مسأله
۳. اقدام برای رفع مشکل
۴. مشاهده به منظور نمایان ساختن میزان تغییرات انجام شده جهت رفع مشکل
۵. تحلیل و تعدیل

بررسی موردی (case study):

پژوهش موردی عبارت است از مطالعه‌ی عمیق روی نمونه‌هایی از یک پدیده در محیط طبیعی آن و دیدگاه افرادی که در این پدیده مشارکت دارند. روشی برای مطالعه نظام دار ویژگی فرد و یا گردآوری داده‌های اجتماعی به منظور توصیف فرد یا توصیف واقعیت‌های اجتماعی است. پژوهشگر به انتخاب خود به یک مورد یا واحد پرداخته و آن را از جنبه‌های بی شماری بررسی می‌کند. هدف کلی در هر مطالعه‌ی موردی، مشاهده‌ی تفصیلی ابعاد مورد تحت مطالعه و تفسیر مشاهده‌ها از دیدگاه کل گراست.

از این رو مطالعه‌ی موردی بیشتر به روش کیفی و با تأکید بر فرآیندها و درک و تفسیر آن‌ها انجام می‌شود.

مراحل مطالعه موردی:

۱. بیان مسأله و انتخاب مورد (واحد تحلیل)
۲. انجام عملیات میدانی (گردآوری داده‌ها)
۳. سازماندهی داده‌ها (تدوین فرضیه)
۴. تدوین گزارش

انواع تحقیقات موردی:

۱. تحقیق تک موردی:

برای طرح‌ها و شرایط گوناگون مناسب است. بر این اساس قرارداد که:

اولاً: این تحقیق نمایانگر یک قضیه جدی یا مسئله حادی است که باید آن را با یک تئوری که به خوبی تنظیم و تدوین شده آزمود. در واقع بیانگر نوعی آزمون سرنوشت ساز برای یک تئوری مهم است. دوماً: تحقیق تک موردی مربوط به جاهایی است که نشان دهنده یک حالت منحصر به فرد با یک وضع حاد است. این معمولاً مربوط به بیماری روانی مشاهده شده یعنی موردی که یک ضربه یا یک اختلال بصورتی نادر است، می‌تواند وجود داشته باشد تا بتوان بدان وسیله یک تحقیق موردی را مستند کرد یا تجزیه و تحلیل کرد.

ثالثاً: پژوهشگر یک پدیده موجود در طبیعت را کشف می‌کند.

تحقیق تک موردی دو نوع می‌باشد:

الف - تحقیق تک موردی جز نگر:

امکان دارد تحقیق موردی، بیش از یک قضیه برای تحقیق باشد. که این مربوط به زمانی است که در درون یک تحقیق موردی به واحدهای فرعی هم توجه شود.

ب - تحقیق تک موردی کل نگر:

غالباً واحدها بر روی هم فرصتی به وجود می‌آورد که می‌توان با انجام یک تحقیق موردی به عمق تحقیق تک موردی پی برد ولی اگر به اجزاء یا واحدهای فرعی بیش از حد توجه شود و اگر جنبه‌ی کل نگری طرح به فراموشی سپرده شود طرح اصلی تغییر خواهد کرد.

۲. تحقیق چند موردی:

امکان دارد تحقیق دارای بیش از یک قضیه یا طرح موردی باشد. در این حال از این نوع استفاده می‌شود. یک نمونه معمولی آن تحقیقی است که زمینه نوآوری در مدارس قابل مشاهده است. مثل کلاس‌های درس آزاد - کلاس‌های تقویتی و بکارگیری تکنولوژی جدید.

انواع مورد پژوهی:

۱. مورد پژوهی تبیینی: که به نظریه آزمایشی معروف است و به تدوین یا اصلاح قضایا و ارائه نظریه‌ای که با موردهای مطالعه منطبق است کمک می‌کند.

۲. مورد پژوهی بالینی: هدف شناخت مورد و حل مشکل است. روان شناس فرضیه‌های معقول رقیب را امتحان می‌کند و رفته رفته اطلاعاتی را گردآوری می‌کند تا به انتخاب بهترین نظریه یا فرضیه برسد.

۳. مورد پژوهی توصیفی: شامل یک مورد منفرد یا چند مورد باشد. یکی از راه‌های توصیف در مورد پژوهی‌های چند گانه، استفاده از تیپ شناسی و تیپ‌های ناب است. تیپ شناسی برخاسته از نظریه است و تیپ شناسی مبتنی بر اهداف تیپ شناسی و انواع انحراف‌ها به عمل آمده است.

تحقیق علی - مقایسه‌ای (پس - رویدادی)^۱:

روش علی - مقایسه‌ای به تحقیقاتی گفته می‌شود که در آن پژوهشگر با توجه به متغیر وابسته به بررسی علل احتمالی وقوع آن می‌پردازد. این تحقیق گذشته نگر است و از معلول به علت احتمالی پی می‌برد.

برای مثال: شناسایی علل احتمالی شکست تحصیلی دانش آموزان یا عوامل موثر بر طلاق روش علی - مقایسه‌ای ساده ترین روش کمی برای کشف روابط علی - معلولی بین پدیده‌هاست به این تحقیق پس رویدادی نیز می‌گویند چون علت - معلولی (متغیر مستقل و وابسته) پس از وقوع، مورد بررسی قرار می‌گیرد. روش علی - مقایسه‌ای اساساً برای تحقیق درباره روابط علی به کار می‌رود اما از این روش برای تعیین اثر اختلاف‌های مشاهده شده در بین گروه‌ها نیز استفاده می‌شود. برای مثال: بررسی ویژگی‌های افراد که به ندرت و یا خیلی زیاد دچار حوادث رانندگی شده اند با استفاده از پرونده‌های موجود در شرکت بیمه‌ها.

تحقیق علی - مقایسه‌ای ذاتاً از پیش اتفاق افتاده است، بدین معنی که داده‌ها و اطلاعات جمع آوری شده مربوط به حوادثی هستند که قبلاً اتفاق افتاده است.

¹ Causal - comparative

مراحل روش تحقیق علی - مقایسه ای:

۱. تعریف مسأله
 ۲. مطالعه منابع مورد تحقیق
 ۳. بیان فرضیه‌های تحقیق
 ۴. تعیین مفروضه‌هایی که فرضیه‌های مورد مطالعه و روش‌ها بر اساس آن نهاده شده است.
 ۵. تنظیم طرح تحقیق
- الف - انتخاب آزمودنی و ابزار مناسب
- ب - انتخاب و یا تعیین روش برای جمع آوری اطلاعات
- ج - تعیین معیاری برای طبقه بندی اطلاعات و داده‌ها با توجه به هدف مطالعه - آشکار و مناسب باشد بطوری که بتواند روابط یا همبستگی‌های معناداری را بدست آورد.
۶. بررسی اعتبار روش‌های جمع آوری داده‌ها
 ۷. توصیف و تفسیر، تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق به صورتی روشن و دقیق
 ۸. یک نقیصه‌های ذاتی این روش عدم کنترل بر متغیر مستقل است اما با اعمال روش‌هایی می‌توان کنترل جزئی فراهم کرد این شیوه‌ها عبارتند از:

۱. همتا سازی (matching):

طبق این روش که قبل از دستکاری متغیر مستقل صورت می‌گیرد آزمودنی‌ها را در گروه‌های آزمایشی و کنترل حتی المقدور بر معنای متغیرهای بیرونی هر چه بیشتر همتا می‌کنند. از همتا سازی برای معادل کردن گروه‌ها در متغیرهای نامربوط استفاده می‌شود. زیرا متغیرهای نامربوط روابط علی بین متغیرهای اصلی مورد نظر محقق را مخدوش می‌کند.

۲. تحلیل کواریانس (ANCOVA):

تحلیل کواریانس روشی عالی برای بالا بردن سطح در آزمایشی است که آزمودنی‌های آن بطور تصادفی انتخاب شده اند. در تحقیقات علی - مقایسه‌ای استفاده از تحلیل کواریانس در برخی موارد ممکن است تفاوت‌های اولیه را کم و در برخی موارد زیاد کند. چون به علت تصادفی نبودن گروه‌ها کنترل یک متغیر (متغیر کمکی) موجب ناهمگن شدن گروه‌ها از لحاظ سایر متغیرها می‌شود.

۳. گروه‌های همگن:

گروه‌ها ممکن است از لحاظ متغیر خاصی همگن شوند. برای مثال: گروه‌ها فقط از یک جنس یا سطح خاص هوش باشند. اما این همگن کردن گروه‌ها از لحاظ یک متغیر لزوماً آن‌ها را از سایر متغیرها همگن نمی‌سازد و همین امر مشکل رگرسیون به طرف میانگین را برای متغیرهای کنترل شده به وجود می‌آورد.

۴. استفاده از متغیرهای مزاحم به عنوان متغیر تعدیل کننده:

گاهی به جای حذف یک متغیر آن را وارد طرح کرده و اثر احتمالی آن را به عنوان یک متغیر مستقل دیگر (تعدیل کننده) مورد بررسی قرار می‌دهیم. این شیوه راه حل قطعی نیست زیرا همواره مطمئن نیستیم که کدام متغیر باید وارد طرح شود. با توجه به چهار شیوه یاد شده روش هم‌تا سازی شاید عملی‌ترین روش کنترل در تحقیقات علی - مقایسه‌ای است.

تحقیق آزمایشی (تجربی):

موثرترین روش تحقیق کمی برای تبیین رابطه‌ی علت و معلولی میان دو یا چند متغیر روش آزمایشی^۱ است. آزمایش عالی‌ترین روش و شکل پژوهش است زیرا در آن پژوهشگر توانایی کنترل شرایط آزمایشی را دارد و دقیق‌ترین شرایط را برای آزمون فرضیه‌های علی فراهم می‌سازد. به عبارتی مسأله اساسی در آزمایش کنترل و مهار مناسب است تا به واسطه‌ی آن بتوان هر گونه تغییری در پس آزمون را به عمل آزمایشی که توسط پژوهشگر دستکاری شده است، نسبت دهد. هدف آزمایش، استنباط روابط علت و معلول بین پدیده‌هایی است که مورد کنترل قرار گرفته اند یعنی تعیین شرایطی که در آن پدیده‌ی معین اتفاق می‌افتد.

از نقطه نظر عملیاتی آزمایش این است که مطالعه متغیر مستقل بر متغیر وابسته و دارای ویژگی‌های زیر می‌باشد:

۱. کنترل
۲. انتخاب تصادفی
۳. تکرار پذیری

(۱) کنترل:

عنصر اصلی و اساسی آزمایش کنترل است. آزمایش باید به نحوی سازماندهی شود که از تأثیر متغیرهای مزاحم یعنی متغیرهایی که موجب مشتبه شدن نتایج آزمایش می‌شود و در فرضیه مطرح نشود، جلوگیری می‌کند. برای اعمال کنترل از گروهی به نام گروه کنترل استفاده می‌شود.

^۱ Experimental research

(۲) انتخاب تصادفی:

به دلیل اینکه کنترل کامل امکان پذیر نیست، پژوهشگر باید تأثیر کلیه متغیرهایی را که کنترل نشده، حذف یا خنثی کند و این کار از طریق انتخاب و گمارش آن در شرایط مختلف آزمایشی بصورت تصادفی انجام می‌شود.

(۳) تکرار پذیری:

اهمیتی بیش از قابلیت تعمیم پذیری دارد. انتخاب و جایگزینی تصادفی آزمودنی‌ها در گروه آزمایش و کنترل خطاهایی در نتایج ایجاد می‌کند. دقت یک آزمایش متضمن برقراری تعادل بین کنترل انتخاب تصادفی و تکرار آزمایش است.

هر طرح آزمایش باید دارای دو اعتبار درونی و بیرونی باشد. روایی درونی جزء چاره ناپذیر و لازم الاجرای طرح پژوهش است. اعتبار درونی مقدار تأثیر واقعی متغیر مستقل بر متغیر وابسته و در پی آن حذف کلیه عوامل مداخله گر و تعبیر و تفسیر درست داده‌ها را نشان می‌دهد که عوامل زیر تهدیدی برای اعتبار درونی می‌باشد:

۱. تاریخ یا تاریخچه (رخدادهای همزمان با تحقیق)

۲. رشد، بلوغ (تغییرات فیزیولوژیکی و روانی و اجتماعی آزمودنی)

۳. ابزارهایی (استفاده از ابزار اندازه گیری بی ثبات)

۴. اثرات آزمون (پیش آزمون)

۵. افت آزمودنی

۶. گزینش یا انتخاب افتراقی

۷. بازگشت آماری

اعتبار بیرونی:

که این اعتبار با قابلیت تعمیم پذیری یافته‌های تحقیق مرتبط است و اینکه آیا نتایج تحقیق آزمایشی را می‌توان به جامعه‌ای که نمونه‌ها از آن انتخاب شده است، تعمیم داد. میزان که می‌توان یافته‌های یک آزمایش را به افراد و موقعیت‌هایی که در پژوهش نداشته اند، تعمیم داد.

اعتبار بیرونی دارای دو بخش هستند:

(۱) اعتبار بیرونی جمعیتی (تعمیم یافته‌ها به جامعه‌ی آماری مورد نظر)

(۲) اعتبار بیرونی زیست محیطی (یافته‌ها از یک مجموعه شرایط ویژه که پژوهشگر در چارچوب آن‌ها تحقیق خود را به انجام رسانده به شرایط طبیعی تعمیم داده می‌شود).

عوامل موثر بر اعتبار بیرونی به دو دسته اعتبار جامعه و اعتبار بوم‌شناسی محیطی طبقه‌بندی شده است:

الف - اعتبار جامعه

۱- عوامل مربوط به جامعه

۲- معرف نبودن جامعه‌ای که آزمایش در آن اجرا می‌شود.

ب - اعتبار بوم‌شناسی عوامل زیست محیطی شامل:

۱. تعریف مبهم عمل آزمایش

۲. تعریف ناکامی متغیر وابسته

۳. اثرهاتورن مثل عدم حضور مشارکت کنندگان، تازگی و آگاهی از مشارکت در تحقیق و روش‌های ویژه الگوهای‌های جدید روابط اجتماعی و اطلاع از نتایج، همگی جزء اثرات محیطی است.

۴. اثر روزنتال (انتظارات و نگرش آزمایشگر می‌تواند بر نتیجه نهایی تحقیق اثر بگذارد).

۵. اثرهاله‌ای (گرایش اثرگذاری مطلوب یا نامطلوب جنبه‌های نامربوط واحد مورد مطالعه بر جنبه‌های مربوط).

۶. قانون ابزار (تمایل محقق به استفاده از یک ابزار یا یک روش معین به عنوان راه حل هر مسأله)

۷. تأثیر کنش متقابل بین متغیر مستقل و انتخاب‌های سودار

۸. اثر واکنشی شرایط آزمایشی (اجرای پیش‌آزمون)

۹. تأثیر واکنشی روش‌های اجرای آزمایش

۱۰. مزاحمت‌های ناشی از اجرای چند متغیر آزمایشی (مداخله‌های دستکاری‌های چند گانه)

مراحل تحقیق آزمایش:

۱. مطالعه منابع مربوط به مسأله

۲. تعیین و تعریف مسأله

۳. بیان فرضیه مورد آزمایش

۴. تعیین طرح تحقیق

الف - تعیین کلیه متغیرهای غیر آزمایشی که نتایج تحقیق را مشتبه می‌سازد و مشخص نمودن چگونگی کنترل آن

ب - انتخاب روش تحقیق

ج - انتخاب آزمودنی‌های معرف جامعه‌ی معین باشند

د - انتخاب یا تهیه ابزار جمع‌آوری مناسب

ح - تعیین روش گردآوری اطلاعات

و - بیان فرضیه آماری و صفر

۵. اجرای آزمایش مورد نظر

۶. خلاصه کردن داده‌های خام به صورتی که درباره اثر موجود بهترین ارزیابی را به دست می‌دهد

۷. اجرای آزمون آماری مناسب به منظور تعیین درجه‌ی اطمینان حاصل از تفسیر نتایج

آخرین طبقه بندی از تحقیقات علمی سایر روش‌های تحقیق می‌باشد که توضیح مختصری داده می‌شود. شامل:

۱. روش تاریخی

۲. روش قوم نگاری

۳. روش تحلیل محتوا

۴. روش فرا تحلیلی می‌باشد.

(۱) روش تاریخی^۱:

پژوهش تاریخی یکی از پژوهش‌هایی است که در علوم انسانی بویژه مطالعات علوم اجتماعی و جامعه شناسی بکار می‌رود. از نظر دقت اجرا یکی از دشوارترین انواع پژوهش است. هدف از این روش بکار بردن داده‌های مربوط به واقعیت‌های مرتبط با رویدادهای گذشته و تفسیر آنهاست. به عبارتی از دستاوردها و اشتباهات گذشته به منظور بهتر ساختن حال استفاده کرد و بازسازی گذشته در زمینه فرضیه‌ای است که در زمان حال تدوین می‌شود. دست یابی به این هدف مستلزم جمع آوری اطلاعات بصورت منظم و عینی ارزشیابی و تلفیق اسناد و مدارک و بالاخره رسیدن به نتایج قابل دفاع است. به عنوان مثال: رشته‌های مختلف روان شناسی از چه زمانی آغاز شده و تحول آن در ایران چگونه بود؟ تحقیق تاریخی از آن دسته تحقیقاتی است که بر موضوع معینی که در گذشته و در یک مقطع زمانی مشخص اتفاق افتاده صورت می‌گیرد. از آنجا که در فاصله دو زمان مشخص در گذشته رویدادهایی به وقوع پیوسته اند و ابزاری تکمیل گشته است. بنابراین تلاش محقق در روش تاریخی بر آن است که حقایق گذشته از طریق جمع آوری اطلاعات ارزشیابی و بررسی صحت و سقم این اطلاعات ترکیب دلایل مستدل و تجزیه و تحلیل آن به طور منظم و عینی ارائه کند (نادری، عزت اله و سیف نراقی ۱۳۸۵: ۶۶، به نقل از: کرمخانی ۱۳۹۴).

^۱ Historical research

مراحل پژوهش تاریخی:

- الف) بیان مسأله
- ب) صورت بندی فرضیه
- ج) جمع آوری اطلاعات
- د) تعیین اعتبار و تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع آوری شده
- ح) تهیه گزارش تحقیق

تحقیق قوم نگاری^۱:

قوم نگاری را گاهی مردم شناسی فرهنگی نامیده اند. هدف تحقیق ثبت و توصیف رویدادها و فرآیندها در شرایط طبیعی ویژه‌ی آنهاست. قوم نگاری مستلزم پژوهش دست اول و عمیق ویژگی‌های یک فرهنگ معین و الگوهای موجود در آن ویژگی‌هاست.

تحقیق قوم نگاری در تعلیم و تربیت به منظور توصیف‌های علمی از سیستم‌های یاددهی - یادگیری فرایند و پدیده‌های تربیتی در درون بافت‌های ویژه‌ی نظام‌های آموزشی بکار می‌رود. برای مثال: بررسی فرآیند یاددهی - یادگیری در پایه اول ابتدایی.

قوم نگاری به منزله‌ی استراتژی تحقیق همچون مشاهده همراه با مشارکت (از بدو پیرایش) از مردم شناسی وارد حوزه‌های کلی متفاوتی همچون جامعه شناسی و تعلیم و تربیت شد. مردم نگاری به عنوان اصلی ترین روش تحقیق انسان شناسی^۲ مطرح است (کرمخانی، وعلی مدد ۱۳۹۴: ۵۵). در پژوهش مردم نگاری زمینه پژوهش و گروه انسانی باید محدود و کوچک باشد تا تعداد محدودتری از پژوهشگران از این طریق بتوانند منطقه را مورد مطالعه قرار دهند.

در روش تحقیق قوم نگاری متغیرهای پژوهشی دستکاری نمی‌شوند به همین دلیل این روش دارای ویژگی‌هایی همانند تحقیق میدانی است و میدان آن یک موقعیت طبیعی است که تحقیق در آن اجرا می‌شود. این روش زمینه‌ی پژوهش، بسیار حساس است و اکثر پژوهشگران در این تحقیق به تعمیم یافته‌ها اهمیت چندانی نمی‌دهند و آنچه بیش از هر چیز برای آنها اهمیت دارد، دقت و صحت در توصیف موقعیت مورد مطالعه است. یکی از مفاهیمی که در این روش به کار می‌رود سازمان است. گروهی از مردم که به شیوه‌های منظم و هماهنگ در تعامل با یکدیگر هستند.

¹ Ethnographic research

² Anthropology

ویژگی‌های تحقیق قوم‌نگاری:

۱. ویژگی محیط‌گرایی (بافت‌گرایی)
۲. ماهیت کیفی - پدیدار شناختی
برای درک کامل رفتار فرد باید احساسات و افکاری درباره‌ی این رفتار ویژه شناخته شود. پدیدار شناختی علم مطالعه‌ی پدیده‌هاست و توصیف و تفسیر دقیق پدیده‌ها در تمام حوزه‌های تجربی تأکید دارد. پدیدار شناسان فرض نمی‌کنند که معنای موضوع مورد مشاهده را از دیدگاه افراد دیگر می‌دانند بلکه آن‌ها بر موارد ذهنی رفتار انسان تأکید دارند.
۳. استفاده از روش شرکت‌کننده - مشاهده گر
فردی که در صحنه‌ی رویدادها حضور دارد شرکت‌کننده و مشاهده گر نامیده می‌شود.
۴. دیدگاه کل‌گر
به کل پژوهش توجه دارد و توجه چندانی به اجزاء و جزئیات ندارد.

مراحل روش قوم‌نگاری:

۱. شناسایی پدیده‌ی مورد نظر
۲. شناسایی آزمودنی‌ها
۳. تدوین فرضیه
۴. جمع‌آوری اطلاعات (از طریق فرایند مشاهده است) که مشاهده‌کننده را به ۳ دسته تقسیم می‌کنند:
الف - مشاهده‌کننده فعال (نقش یک آزمودنی را بر عهده دارد)
ب - مشاهده‌کننده ممتاز (مشاهده‌کننده به عنوان یک آزمودنی فرض نمی‌شود اما به منظور اجرای تحقیق پذیرفته می‌شود).
ج - مشاهده‌کننده محدود شده
۵. تجزیه و تحلیل
۶. نتیجه‌گیری

روش تحقیق تک‌نگاری (مونوگرافی):

توصیفی است که ژرف و دقیق از یک شخص بیوگرافی یا یک واحد اجتماعی مانند خانواده، طایفه یا قشر اجتماعی و بر اساس مشاهده مستقیم و عینی استوار است. محقق با شرکت فعال در زندگی مردم جامعه، مورد بررسی، معاشرت با آن‌ها، به کار بردن فنون مصاحبه و پرسش‌نامه، وقایع و امور اجتماعی را از نزدیک مشاهده، مطالعه و توصیف می‌کند.

روش تحقیق تحلیل محتوا:

روش تحلیل محتوا^۱ مطالعه ارتباطات است و به منظور توصیف رفتار اجتماعی و آزمودن فرضیه‌هایی که در مورد آن تدوین شده است. به عبارتی برای بررسی آشکار پیام‌های موجود یک متن استفاده می‌شود و محتوای آشکار پیام‌ها را بطور نظام دار و کمی توصیف می‌شود. روش تحلیل محتوا را می‌توان روش تبدیل داده‌های کیفی به داده‌های کمی قلمداد کرد و هدف تحلیل محتوا بازنمایی دقیق یک مجموعه‌ای از پیام‌هاست برای رسیدن به عینیت باید کمی سازی کرد. تحلیل محتوا انواع گوناگونی دارد:

الف) تحلیل محتوای توصیفی: یک روش تحلیل بعد از وقوع است، یعنی توصیف کمی محتوای بارز و آشکار یک متن.

ابعاد زیر می‌توانند ابعاد متن باشند: لغات خاص موجود یک فهرست - لغات خارجی - روح لغات مثل جملات، پاراگراف و عناوین و...

ب) تحلیل محتوای استنباطی: مشخصه‌های خاصی از یک متن یا مشخصه‌های خاصی از مضمون با وضعیت اجتماعی مرتبط است. به عنوان مثال تأثیر و انعکاس مفاهیم و شعارهای مقطع زمانی جامعه طی سال‌های ۹۰ تا ۹۴ در محتوای بخش نامه‌های صادره از سوی دستگاه‌های اجرایی دولتی.

ج) تحلیل محتوای ارتباطی: تمامی مسیر ارتباط واقعی را مورد بررسی قرار می‌دهد. یک واحد متن تعیین شده منحصر نمی‌شود بلکه جنبه‌های فرآیند ارتباط و همچنین پیدایش و بکارگیری علائم کلامی و غیر کلامی رادر بر می‌گیرد.

مراحل تحلیل محتوا:

۱. مرحله قبل از تحلیل:

الف - آماده سازی و سازمان دهی. شامل انتخاب موضوع مرتبط با موضوع تحقیق

ب - بیان اهداف و سوال‌های تحقیق

ج - بیان ملاک‌هایی که بر اساس آن تفسیر نهایی انجام خواهد شد.

۲. بررسی مواد پیام:

که شامل انتخاب واحد (واحد ثبت) - انتخاب سیستم شمارش و انتخاب مقوله‌ها

۳. پردازش نتایج

^۱ Content analysis

مراحل اجرای تحلیل محتوا:

- الف - بیان مسأله
- ب- انتخاب منابع ارتباطات
- ج - تعاریف عملیاتی
- د - آموزش کد گذاری

روش تحلیل فرا تحلیل:

روش فرا تحلیل^۱ مجموعه‌ای از فنون نظام دار برای حل تناقض یافته‌های بدست آمده از پژوهش‌های مختلف است. در این روش واحد تجزیه و تحلیل، یعنی نمره از مطالعه بدست می‌آید نه آزمودنی. بنابراین فرا تحلیل مجموعه‌ای از روش آماری برای یکپارچه کردن نتایج حاصل از پژوهش‌های آزمایشی و همیشگی است که هر کدام به طور مستقیم درباره‌ی یک موضوع انجام گرفته اند. روش‌های فرا تحلیل، ویژگی‌ها و داده‌های پژوهش‌های قبلی را به شکل کمی ثبت می‌کند و بعد با ترکیب نتایج تحقیقات قبلی نتایج جدیدی را استخراج کند. مفهوم اصلی در فرا تحلیل اندازه‌ی اثر است یعنی تأثیر متغیر اول بر متغیر دوم است. اندازه اثر نشان دهنده‌ی رابطه‌ی بین یک متغیر با متغیر دیگر با یک روش استاندارد شده است. مناسب ترین شاخص اندازه‌ی اثر ضریب همبستگی پیرسون بین دو متغیر (وابسته و مستقل) است.

مراحل روش فرا تحلیل:

۱. تعریف متغیر مورد نظر
۲. دستیابی به گزارش‌های تحقیقی
۳. ترکیب اندازه‌ی اثر تعدادی از پژوهش‌ها
۴. مقایسه‌ی اندازه اثر از تحقیقات با ویژگی‌های مختلف
۵. تعیین اهداف پژوهش و تعریف مسأله به روشنی
۶. نمونه گیری از پژوهش‌هایی که با ملاک پژوهش فرا تحلیلی هماهنگی دارند
۷. جمع آوری اطلاعات و سپس کد گذاری با توجه به هدف تحقیق فرا تحلیل
۸. استفاده از روش‌های آماری برای بررسی روابط بین ویژگی‌های مطالعات

روش‌های نمونه گیری:

نمونه گروه کوچکتری از جامعه است که برای مشاهده و تجزیه و تحلیل انتخاب می‌شود. نتایج نمونه‌ای را معرف جامعه نباشد، نمی‌توان به جامعه تعمیم داد. اندازه‌های بدست آمده درباره‌ی صفات و متغیرهای

^۱ Meta-analysis

نمونه را شاخص آماری (Statistic) و اندازه‌هایی که از روی شاخص آماری نمونه درباره جامعه استنباط یا برآورد می‌شود پارامتر (parameter) می‌نامند.

نمونه گیری:

به منظور گردآوری داده‌های مورد نیاز درباره افراد جامعه می‌توان یکی از روش‌های زیر را به کار برد:
الف) از طریق شمارش کامل افراد (سرشماری)

ب) نمونه گیری

اولین قدم در نمونه گیری تعریف جامعه است. اندازه نمونه گیری به موارد زیر بستگی دارد:

الف - ماهیت پژوهش

ب - ابزارهای اندازه گیری بکار رفته

ج - ویژگی جامعه مورد نظر

برای نمونه گیری باید فهرست افراد جامعه در دسترس باشد این فهرست چارچوب نمونه گیری نامیده می‌شود. خطای اندازه گیری زمانی روی می‌دهد که اندازه گیری‌های صورت گرفته در نمونه مشابه آنچه در جامعه وجود دارد، نباشد. یعنی بین ویژگی‌های یک نمونه با ویژگی‌های یک جامعه که نمونه از آن انتخاب شده است تفاوت وجود دارد.

انواع نمونه گیری شامل نمونه گیری احتمالی و غیر احتمالی است که در موارد زیر شرح خواهیم داد:

۱. نمونه گیری احتمالی یا تصادفی:

چنانچه هدف محقق اندازه گیری متغیرها در نمونه و تعمیم آن به جامعه باشد مانند مطالعه‌ای که هدف آن تعیین میزان شیوع پوسیدگی دندان در جامعه است، این هدف با نمونه گیری غیر احتمالی تامین نمی‌شود و بایستی از روشهای نمونه گیری احتمالی استفاده شود. سدر نمونه گیری احتمالی، انتخاب افراد و واحدهای مطالعه به صورت تصادفی است تا اطمینان حاصل شود که انتخاب بر اساس شانس است و نیز شانس مساوی برای انتخاب شدن هر یک از واحدهای نمونه وجود دارد.

انواع گوناگون این نمونه گیری‌ها عبارتند از:

(۱) نمونه گیری تصادفی ساده:

هر یک از اعضاء جامعه شانس برابر و مستقلی برای انتخاب دارند. برای نمونه گیری تصادفی معمولاً از جدول اعداد تصادفی استفاده می‌شود. اگر حجم افراد جامعه N و حجم نمونه n فرض کنیم، احتمال انتخاب هر فرد جامعه در نمونه مساوی است. در تحقیقات پیمایشی تلفنی از روش تصادفی ساده و اغلب از روش شماره گیری ارقام بطور تصادفی استفاده می‌شود.

۲) نمونه گیری سیستماتیک:^۱

در این روش هر یک از آزمودنی‌ها شانس برابر برای انتخاب شدن دارند. برخلاف روش تصادفی ساده، انتخاب اول بر انتخاب بقیه آزمودنی‌ها تأثیر می‌گذارد. برای این نمونه گیری هم ابتدا باید عدد نظم یا فاصله‌ی نمونه گیری (I) بدست آید. یعنی ابتدا حجم نمونه (N) را بر حجم نمونه (n) تقسیم کرده $I = N/n$ و سپس یک عدد تصادفی را چنان انتخاب کنیم که کوچکتر یا مساوی با I باشد. درجه‌ی دقت این نمونه گیری به چارچوب نمونه گیری با فهرست کامل اعضای جامعه بستگی دارد. به طور مثال: دفترچه راهنمای تلفن چارچوب نمونه گیری خوبی نیست. چون تمامی شماره تلفن‌ها در آن درج نشده است و برخی افراد فاقد شماره تلفن هستند. از این نمونه گیری زمانی استفاده می‌شود که فهرست کامل افراد مورد مطالعه در دسترس باشد و تغییرات صفات متغیر در جامعه‌ی مورد مطالعه شدید نباشد. این روش نمونه گیری آسان تر از نمونه گیری تصادفی است و تفاوت آن با روش نمونه گیری تصادفی ساده در این است که روش انتخاب هر عضو مستقل از انتخاب سایر اعضای جامعه نیست.

۳) نمونه گیری طبقه‌ای (لایه‌ای):^۲

این نمونه گیری زمانی به کار می‌رود که جامعه دارای ترکیب همگن و متجانس نبوده و دارای صفات غیر مشترکی باشد که در نتیجه تحقیق تأثیر مهمی دارند. در چنین حالتی نخست جامعه را به چند زیر گروه یا لایه‌ی همگون طبقه بندی کرده و سپس حجم نمونه را به نسبت اندازه‌ی هر لایه از میان افراد انتخاب می‌کنند. اگر محقق اطمینان یابد که یک نمونه از جامعه‌ی خاص به اندازه کافی معرف آن جامعه است یا نه، از نمونه گیری طبقه‌ای استفاده می‌شود.

۴) نمونه گیری خوشه‌ای (ناحیه‌ای):^۳

نمونه گیری خوشه‌ای نوعی نمونه گیری تصادفی است و متداول ترین روشی است که در زمینه یابی استفاده می‌شود و یک نمونه گیری پیاپی از واحدها - دسته‌ها - خوشه‌ها - مجموعه‌ها و یا زیر مجموعه‌ها انجام می‌گیرد. اگر جامعه دارای تجانس کامل باشد و توزیع جغرافیایی افراد یا جامعه‌ی مورد مطالعه بسیار پراکنده، وسیع و گسترده باشد، فهرست کامل افراد نیز در دسترس نباشد، هزینه‌ی نمونه گیری زیاد و گردآوری داده مستلزم صرف وقت و نیرو و تلاش زیاد است. سپس افراد جامعه را در رشته‌هایی خوشه بندی کرده و از میان خوشه‌ها نمونه گیری به عمل می‌آید. دقت آن از نمونه گیری تصادفی ساده، کمتر است زیرا در نمونه گیری تصادفی ساده فقط یک اشتباه نمونه گیری وجود دارد در صورتی که در نمونه گیری خوشه‌ای در هر مرحله یک اشتباه نمونه گیری وجود خواهد داشت یعنی در این روش به تعداد مراحل خطای نمونه گیری وجود دارد.

¹ Systematic random sampling

² Stratified sample

³ Cluster sample

۲. نمونه‌گیری غیر احتمالی:

نمونه‌ای است که بر اساس احتمالات ریاضی انتخاب نمی‌شود و همه اعضای جامعه شانس انتخاب شدند آن را ندارند. در محاسبه‌ی نمونه‌ی غیر احتمالی، خطای نمونه‌گیری امکان ندارد. انواع مختلف نمونه‌گیری غیر تصادفی شامل:

(۱) نمونه‌گیری در دسترس:

اتفاقی، کومه‌ای یا انباشته می‌باشد. این نونه‌گیری ضعیف‌ترین نمونه‌گیری غیر احتمالی است که در آن از آزمودنی‌های داوطلب و نمونه‌های هدفمند نظیر: گروهی از دانشجویان که در یک درس ثبت نام کرده‌اند.

این نمونه‌ها در جمع‌آوری اطلاعات اکتشافی مفید هستند. اما امکان برآورد خطا در آن‌ها وجود ندارد و رویی بیرونی ندارد. از نمونه‌گیری در دسترس می‌توان برای پیش‌آزمون پرسش‌نامه، دیگر مطالعات ضربتی و یا مطالعات مقدماتی استفاده کرد.

(۲) نمونه‌گیری داوطلب:

نمونه‌های داوطلب نیز غیر احتمالی هستند. چرا که آزمودنی‌ها بطور تصادفی انتخاب نشده‌اند و استفاده از آن‌ها ممکن است سوگیری زیادی در نتایج تحقیق پدید آید و منجر به برآورد نادرستی از پارامترهای مختلف جامعه شود.

(۳) نمونه‌گیری هدفمند (نظری یا قضاوتی):

ملاک انتخاب و گزینش در نمونه‌گیری هدفمند بر پایه‌ی داوری و تخصص پژوهشگر است. در این روش با انتخاب آزمودنی‌ها بر اساس خصوصیات یا صفات خاص افرادی را که واجد آن ملاک نیستند، حذف می‌کنند. این نمونه‌ها اغلب در تحقیقات مرتبط با تبلیغات استفاده می‌شوند.

(۴) نمونه‌گیری سهمی:

روش دیگر مشابه شیوه نمونه‌گیری هدفمند، در آن آزمودنی انتخاب می‌شوند که واجد خصوصیات یا درصدهایی از پیش تعیین شده یا شناخته شده باشند.

(۵) نمونه‌گیری دیمی (بدون نظم):

آزمودنی بر اساس ظاهر یا سهولت و یا به دلیل این که واجد برخی خصوصیات هستند انتخاب می‌شوند. برای مثال مصاحبه با پنجمین فردی که وارد کتابخانه می‌شود دیمی است.

(۶) نمونه‌گیری گلوله برفی (شبکه‌ای یا زنجیره‌ای):

این نمونه‌گیری بیشتر در قوم‌شناسی استفاده می‌شود و از آن جهت به آن گلوله برفی می‌گویند. عضوی از یک شبکه اجتماعی عضو دیگر را معرفی می‌کند و به همین منوال عضو جدید عضو دیگر را

معرفی می‌کند. حجم نمونه به صورت زنجیره‌ای یا شبکه‌ای انتخاب می‌شوند. مثلاً شناسایی معتادان تزریقی با نفوذ به گروه جنایتکاران کار دشواری است.

فصل سوم:

فرآیند کار

هدف این فصل روش‌های جمع‌آوری اطلاعات از جمله (مشاهده - مصاحبه و پرسش‌نامه) بررسی می‌شود و نحوه‌ی سنجش، اندازه‌گیری، پردازش و تجزیه و تحلیل داده‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد.

ابزارهای گردآوری اطلاعات:

مشاهده

: مشاهده یک فرآیند اجتماعی است که متضمن روابط متقابل بین پژوهشگران و مردمی است که اطلاعات را به دست می‌دهند (یانگ، ۱۳۶۹). مشاهده به طور واضح و روشن اساسی‌ترین شیوه کسب اطلاعات درباره جهان پیرامون ما است (دلاور، ۱۳۸۴: ۱۸۵ به نقل از کرمخانی ۱۳۹۵). (مشاهده در اصطلاح روان‌شناسی مبین واکنش اندام‌های حسی به چیزی است که شخصی می‌بیند، بو می‌کند، می‌شنود، حس می‌کند و می‌چشد (بیکر، ۱۳۷۷: ۲۹۰).

مشاهده عبارت است از: شناسایی، نام‌گذاری، مقایسه، توصیف و ثبت آنچه که روی می‌دهد. برای مشاهده مستقیم رفتار، محقق باید به توصیف ویژگی‌های واحد رفتاری یا واحد مورد مشاهده بپردازد. یکی از بزرگترین محاسن مشاهده‌ی مستقیم شاید ثبت و ضبط دقیق وقایع در حین وقوع آن‌ها باشد و امکان تحریف و از دست دادن پاره‌ای از اطلاعات هم از طرف آزمودنی و هم از طرف گردآورنده اطلاعات بسیار زیاد خواهد بود. عوامل موثر در مشاهده وجود دارد.

از جمله:

۱. تعصبات و تمایلات مشاهده‌گر

۲. ویژگی‌های فردی مشاهده‌گر

۳. عوامل محیطی که مشاهده‌گر را متأثر می‌سازد

۴. دانش و آگاهی مشاهده‌گر از موضوع مورد مشاهده.

برای مشاهده مستقیم رفتار محقق باید به توصیف ویژگی‌های واحد رفتاری یا واحد مورد مشاهده بپردازد و اولین مرحله در انجام مشاهده تعریف دقیق و کامل آن چیزی است که مورد مشاهده قرار می‌گیرد. در برگیرنده‌ی حداقل یک ملاک روشن و مشخص باشد تا به کمک آن بتوان حضور یا عدم حضور آن رفتار را تشخیص داد.

انواع مشاهده:

عمده ترین مسأله که در اجرای هر مشاهده‌ای وجود دارد این است که پژوهشگر ساختار مشاهده را چگونه تدوین و صورت بندی می‌کند.

۱. مشاهده ساختار منظم و دقیق:

مشاهده روی رفتاری متمرکز است که به صورت روشن و دقیق تعریف شده است. در مشاهده منظم آموزش مشاهده گر حائز اهمیت است. قبل از مشاهده باید درباره زمان و نحوه‌ی کاربرد آن تصمیم گیری شود. مشاهده منظم نوعی مشاهده است که در شرایط کنترل شده صورت می‌گیرد یعنی مشاهده فعالیت‌ها و حوادث در مقولات خاصی که توسط محقق از قبل تعیین شده اند، انجام می‌پذیرد.

۲. مشاهده بدون ساختار - نامنظم - سطحی و آزاد:

برای مشاهده پدیده‌های طبیعی به کار می‌رود. غالباً که محقق توانایی کنترل رفتار یا پدیده‌ی مورد مشاهده را ندارد از این روش استفاده می‌کند.

مصاحبه:

قدیمی ترین و متداول ترین روش جمع آوری اطلاعات از مردم می‌باشد. از طریق مصاحبه امکان برقراری تماس مستقیم با مصاحبه شونده فراهم می‌شود و در حین مصاحبه محقق سؤال‌ها را مستقیماً برای پاسخگو می‌خواند و به کمک آن به ارزیابی عمیق تری از ادراک، نگرش‌ها و علایق و آرزوهای آزمودنی‌هایش می‌پردازد.

اولین قدم در مصاحبه بیان هدف یا هدف‌های پژوهش است. مرحله بعد انتخاب نمونه با استفاده از روش‌های نمونه گیری است (نمونه‌هایی با حجم کوچک) مهمترین هدف مصاحبه باید مطالعه‌ی روابط و آزمون فرضیه‌ها باشد.

مراحل مصاحبه:

۱. تنظیم یا انتخاب برنامه‌ی مصاحبه و یک مجموعه قواعد یا رویدادهای خاص برای استفاده از برنامه

۲. اجرای مصاحبه

۳. ثبت پاسخ‌ها

۴. تهیه رمزهای عددی

۵. رمز گذاری پاسخ‌های مصاحبه

انواع مصاحبه:

۱. مصاحبه‌ی سازمان یافته - منظم یا رسمی (ساختار مند، استاندارد شده یا کاملاً هدایت شده)

این روش، روشی غیر قابل انعطاف است. مصاحبه گر از قبل، سؤال‌های مورد نظر را فراهم کرده و در اختیار مصاحبه شونده قرار می‌دهد. این مصاحبه شبیه پرسش نامه‌ی بسته - پاسخ است که فقط به جای آنکه پاسخگو سؤال‌ها را بخواند، مصاحبه گر آن را می‌پرسد. این مصاحبه در مطالعات اندازه‌ی بزرگ است. این مصاحبه بیشتر در آموزش و پرورش استفاده شده و اطلاعات عمیق در آن پیگیری نمی‌شود و مناسب ترین روش برای آزمون فرضیه‌های مشخص تر و تعریف دقیق تر نتایج هستند.

۲. مصاحبه نیمه سازمان یافته (نیمه ساختار - نیمه ساخت یا پاره هدایت شده)

هدف این مصاحبه کسب اطلاعات عمیق از مصاحبه شونده است. در ابتدا چند سؤال هدایت شده پرسیده و سپس سؤال‌های عمیق تری مطرح می‌شود. در هر پاسخ به سؤال مورد بررسی و واریسی بیشتر قرار می‌گیرد و با سؤال چرا از پاسخ دهنده توضیح بیشتری راجع به پاسخ خواسته می‌شود. مصاحبه گر آزاد است سؤال‌ها را تغییر داده و با ترتیب آن‌ها را به شکل مناسب تری جا به جا کند. در روش بالینی پیازه از این نوع مصاحبه استفاده می‌شود.

۳. مصاحبه‌ی سازمان نیافته، آزاد یا غیر رسمی (بدون ساختار - استاندارد نشده یا غیر هدایت شده)

به مصاحبه‌ی اکتشافی معروف است. دارای انعطاف فراوانی است و حداقل ساختار را دارد و به مهارت مصاحبه گر در پرسیدن سؤال‌ها و هدایت مصاحبه بستگی دارد و حتماً باید مصاحبه گر فردی مجرب باشد. هدف جمع آوری اطلاعات کیفی و عمیق از تمام جنبه‌های موضوع مورد مصاحبه با استفاده از روش انعطاف پذیر و غیر رسمی است. این روش وقت گیر بوده، هزینه و دقت زیاد، آموزش و مهارت بسیار بالای مصاحبه گر را می‌طلبد. این روش بیشتر در مشاوره - مددکاری اجتماعی - راهنمایی تحصیلی - روان درمانی با رویکرد مراجعه - محوری در روانشناسی بالینی و در تحقیقات موردی و زمینه‌ای استفاده می‌شود. برای ثبت اطلاعات جمع آوری شده از یادداشت برداری و ضبط بر روی نوار استفاده می‌شود.

پرسش نامه:

پرسش نامه اصطلاحی است که تقریباً برای هر گونه ابزار دارای پرسش یا ماده‌هایی که برای پاسخگویی هستند، به کار می‌رود. به پرسش نامه ابزار خودآزمایی یا خود اجرا می‌گویند.

اصول کلی در تهیه و تنظیم یک پرسش نامه عبارت است از:
اولین قدم در تحقیق به وسیله پرسش نامه، فهرست بندی هدفهایی است که قصد دسترسی به آنها از پرسش نامه داریم. سوالهای پرسش نامه برای پاسخ دهنده جالب باشد. پرسش نامه باید تا حد امکان کوتاه باشد. دستور العمل تکمیل پرسش نامه باید کوتاه باشد.

مراحل اجرای پرسش نامه:

۱. هدف
 ۲. بیان مسأله
 ۳. تعیین جامعه و انتخاب نمونه
 ۴. تنظیم پرسش نامه
 ۵. اجرای مقدماتی پرسش نامه
 ۶. طرح پرسش نامه
 ۷. اجرای پرسش نامه
- در پرسش نامه و مصاحبه از دو نوع سؤال منظم یا بسته^۱ و آزاد یا باز^۲ استفاده می‌شود. انتخاب سؤال بسته یا باز، بستگی به هدف سؤال دارد.

سوالهای بسته:

پاسخگو را با چند گزینه مواجهه می‌سازد و از بین آن باید دست به انتخاب بزند مثل سؤال در مورد جنسیت: زن • مرد •

سوالهای باز:

در آن پاسخگو جوابهای خود را مانند سؤالهایی انشایی می‌نویسد. سوالهای باز برای مطالعات اکتشافی مناسب است که در آن اطلاعات نظری جهت محدود کردن پاسخها وجود ندارد و محقق نمی‌تواند از قبل تمام پاسخهای احتمالی یک سؤال را پیش بینی کند. مثل علت مهاجرت افراد از محل اقامت خود.

جمع آوری دادهها با استفاده از پرسش نامه در مقایسه با مصاحبه ارزان تر و سریع تر است. با استفاده از پرسش نامه می‌توان دادهها را حتی با نمونههایی با وسعت جغرافیایی زیاد جمع آوری کرد. در پرسش نامه سوء گیری مصاحبه نیز وجود ندارد.

¹ Closed – question

² Open – ended – question

سنجش و اندازه گیری:

در این بخش می‌توان به موارد جامعه آماری و حجم نمونه روایی و پایایی و همچنین مقیاس‌های اندازه گیری اشاره کرد.

تعاریف جامعه نمونه آماری:

اصطلاح جامعه در آمار به معنای متداول این اصطلاح در زبان معمولی نیست. بلکه جامعه آماری به مجموعه افراد - اشیاء و به طور کلی پدیده‌ها بی اطلاق می‌شود که محقق می‌تواند نتیجه مطالعه خود را از روی نمونه به کلیه آن‌ها تعمیم دهد.^۱

روایی نمونه آماری:

روایی نمونه آماری از آن است که می‌توان نمونه مورد مطالعه را که از نظر همگونی با جامعه مورد مطالعه و دارا بودن ویژگی‌ها و صفات آن یکی است، بخشی از جامعه آماری دانست. تناسب حجمی نمونه مورد مطالعه در آن است که بخش مورد مطالعه حجم کافی و مناسب داشته باشد به طوری که از نظر کمی بتوان آن را نمایشگری از جامعه آماری تلقی کرد و نتایج مطالعه را به جامعه تعمیم داد (کرمخانی، جمشیدی و علی مدد، ۱۳۹۵).

سطح اطمینان، فاصله اطمینان (برآورد فاصله‌ای):

دو جز اصلی برآورد خطای اندازه گیری عبارتند از: سطح اطمینان و فاصله اطمینان از آنجا که نمونه ویژگی‌های جمعیت را به طور کامل منعکس نمی‌کند^۲، نمی‌توان برای پی بردن به پارامتر جمعیت صرفاً به آماری نمونه؛ که برآورد نمونه نامیده می‌شود، اکتفا کرد (کرمخانی، جمشیدی و علی مدد، ۱۳۹۵: ۷۵). بنابراین برای تعیین صحت برآورد نمونه‌ای باید معیاری در دست داشته باشیم. برای این کار دامنه‌ای را برآورد می‌کنیم که احتمال دارد پارامتر جمعیت در آن قرار گیرد. به این دامنه فاصله اطمینان می‌گوییم و میزان اطمینانی را که میانگین جمعیت آماری در دامنه‌ی فوق قرار می‌گیرد سطوح اطمینان می‌نامیم که انواع نمونه گیری در فصل قبل شرح داده شد.

مفهوم ضریب آماری کرونباخ:

ضریب آماری کرونباخ توسط کرونباخ ابداع شده است و یکی از متداول ترین روش‌های اندازه گیری اعتماد پذیری و یا پایایی پرسش نامه‌هاست. منظور از اعتبار یا پایایی پرسش نامه این است: اگر صفت‌های مورد سنجش با همان وسیله و تحت شرایط مشابه و در زمان‌های مختلف مجدداً اندازه گیری

^۱مراجعه به بخشی از جامعه آماری جهت شناسایی که: همه آن را در بخش نمونه گیری به طور کامل بیان نمودیم.

^۲خطای نمونه گیری

شوند نتایج تقریباً یکسان حاصله شوند. ضریب آلفای کرونباخ برای سنجش میزان تک بعدی بودن نگرش‌ها، عقاید به کار می‌رود. اساس این ضریب بر پایه‌ی مقیاس‌هاست مقیاس عبارت است از: دسته‌ای از اعداد که بر روی یک پیوستار به افراد، اشیاء یا رفتارها در جهت به کمیت کشاندن کیفیت‌ها اختصاص داده می‌شود.

انواع مقیاس‌های اندازه‌گیری نگرش‌ها (طرز فکر) شامل:

مقیاس لیکرت:

رایج‌ترین مقیاس که در تحقیقات اجتماعی و روان‌شناسی به کار می‌رود. اساس کار فرض هم، بر وزن گویه‌ها استوار است. که برای سنجش توانایی، حساسیت، عقیده و باور، رضایت، ارزش‌ها در مورد مسائل مختلف سیاسی - اجتماعی - اقتصادی - مذهبی و خانوادگی به کار می‌رود. یک مقیاس لیکرت با جمع آوری تعدادی گویه یک موضوع که تقریباً نیمی از آن به وضوح نگرش مطلوب و نیمی دیگر به وضوح نگرش نامطلوب را بیان می‌کند. به هر گویه نمراتی (مثلاً از ۱ تا ۵ برای مقیاس لیکرت ۵ گویه‌ای) داده می‌شود که مجموع نمراتی که هر فرد از گویه‌ها می‌گیرد، نمایانگر گرایش او خواهد بود.

مقیاس افتراق معنایی:

توسط آز گود و تانن باوم طراحی شده است. افتراق معنایی روش کمی برای اندازه‌گیری معنایی مفاهیم نزد فرد است و عکس‌العمل افراد نسبت به یک مفهوم یا شیء را توصیف می‌کند. معنای هر چیز فقط بر یک واژه‌ی آشکار دلالت نمی‌کند بلکه همیشه معنای ضمنی دیگری وجود دارد با روبه‌رو شدن با این واژه به یاد شخص می‌آید.

برای مثال: دیدن کلمه رضا نه تنها شخص خاصی را در ذهن فرد مجسم می‌کند بلکه به همراه آن صفت اخمو یا خشرو را در ذهن به وجود می‌آورد. در این مقیاس از پاسخ دهنده خواسته می‌شود تا مفهومی را روی یک مقیاس ۷ درجه‌ای علامت‌گذاری کند. در دو قطب مقیاس دو صفت متضاد با هم قرار دارند. درجه‌ها را می‌توان بر حسب نظام عددی یا نظام شمارشی کدگذاری کرد عدد ۴ در نظام عددی و شماره صفر در در نظام شمارشی به عنوان مبداء اختیاری تلقی می‌شود.

$$\begin{array}{cccccccc} & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \hline & -3 & -2 & -1 & 0 & +3 & +2 & +1 \end{array}$$

مقیاس فاصله‌ی یکسان نما (ترستون):

برای اندازه‌گیری نگرش افراد نسبت به مفهوم سازه‌ای خاص استفاده می‌شود. از پاسخ دهنده خواسته می‌شود تا تمام مواردی را که با آن‌ها موافق است علامت بزند. طبقه‌بندی گویه‌ها روی یک مقیاس از ۱

تا ۱۱ (قوی ترین تا ضعیف ترین) به وسیله‌ی یک گروه داور ابتدا گویه‌ها بر روی کارت نوشته شده و به هر داور مجموعه‌ی کامل از گویه‌ها دارای ترتیب تصادفی است داده می‌شود.

مقیاس کاتمن:

این مقیاس شامل مجموعه‌ای از گویه‌ها برای سنجش نگرش‌های یک بعدی است. از این مقیاس در علوم سیاسی، جامعه‌شناسی، پژوهش افکار سنجی و مردم‌شناسی استفاده زیادی می‌شود. گویه‌ها بر حسب دشواری، پیچیدگی یا ارزش وزنی مرتب می‌شود و موافقت یا تأیید یک گویه موافقت با سایر گویه‌های کم وزن تر را به دنبال دارد. از جمله محدودیت‌های این مقیاس صرف وقت و انرژی زیاد می‌باشد.

مقیاس فاصله‌ی اجتماعی بوگاردوس:

از این مقیاس بررسی نگرش نسبت به گروه‌های قومی، نژادی، طبقات اجتماعی گروه‌های مذهبی و حرفه‌ای استفاده می‌شود. در این روش سعی می‌شود تا تعیین گردد که یک فرد یا گروهی از افراد تا چه درجه‌ای توسط فرد یا گروه دیگر پذیرفته یا طرد می‌شوند. به طور مثال: پاسخ دهنده باید موافقت خود را در رابطه با هر مقوله نسبت به هر قوم یا علامت مشخص کند.

با استفاده از تعریف آلفای کرونباخ می‌توان نتیجه گرفت:

۱. هر قدر همبستگی مثبت بین سوالات بیشتر شود میزان آلفای کرونباخ بیشتر خواهد شد. و بالعکس
۲. هر قدر واریانس میانگین سوالات بیشتر شود آلفای کرونباخ کاهش پیدا خواهد کرد.
۳. افزایش تعداد سوالات تأثیر مثبت و یا منفی (بستگی به نوع همبستگی بین سوالات) بر میزان آلفای کرونباخ خواهد گذاشت.
۴. افزایش حجم نمونه باعث کاهش واریانس میانگین سوالات و در نتیجه باعث افزایش آلفای کرونباخ خواهد شد.

بدیهی است هر قدر شاخص آلفای کرونباخ به ۱ نزدیکتر باشد همبستگی درونی بین سوالات بیشتر و در نتیجه پرسش‌ها همگن تر خواهند بود. کرونباخ ضریب پایایی ۴۵٪ را کم ۷۵٪ را متوسط و قابل قبول و ضریب ۹۵٪ را زیاد پیشنهاد کرده (کرونباخ، ۱۹۵۱: به نقل از کرمانی ۱۳۹۵). بدیهی است در صورت پایین بودن مقدار آنها بایستی بررسی کرد که با حذف کلام پرسش‌ها مقدار آن را می‌توان افزایش داد. اعتبار روایی به به ارتباط منطقی بین پرسش‌های آزمون و مطلب مورد سنجش اشاره دارد.

انواع اعتبار:

اعتبار محتوایی:

وقتی اعتبار، محتوایی دارد که هدف‌های آن با محتوای آزمودنی ارتباط داشته باشد.

اعتبار ساخت:

در مورد آزمون‌هایی لازم است که منظور سنجش استعدادهای کلی و پدیده‌های دارای ابعاد مختلف طراحی می‌شود.

اعتبار درونی:

این اعتبار با توانا ساختن پژوهشگر در جمع آوری اطلاعات و تجزیه و تحلیل آن‌ها با حذف کلیه عوامل مداخله گر و تعبیر و تفسیر درست آن‌ها سر و کار دارد.

اعتبار بیرونی:

قابلیت تعمیم پذیری یافته‌های تحقیق را دارد. به این معنی که آیا نتایج آزمایش را می‌توان به جامعه‌ای که نمونه از آن انتخاب شده است تعمیم داد یا نه.

اعتبار صوری:

سؤال‌های آزمون تا چه حد در ظاهر شبیه موضوعی هستند که برای اندازه گیری آن تهیه شده اند. در واقع روایی صوری نمی‌توان نوعی روایی باشد بلکه تنها یک ویژگی آزمون است که در پاره‌ای مواقع وجود آن مفید است.

اعتبار ملاکی:

به صورت همبستگی نمره‌های آزمون با یک ملاک خارجی که با متغیر مورد سنجش مربوط است، تعریف می‌شود. اگر اندازه متغیر ملاک همزمان با اجرای آزمون بدست آید. همبستگی آزمون با متغیر ملاک را اعتبار همزمان می‌نامند. مانند همبستگی بین نمره‌های هوش و پیشرفت تحصیلی گروهی از دانش آموزان در یک زمان معین.

اعتبار پیش بین:

اندازه متغیر ملاک مدتی پس از اجرای آزمون بدست می‌آید. مثل همبستگی بین نمره‌های یک تست هوش با نمره‌های پیشرفت تحصیلی آزمودنی در یک یا چند سال آینده

اعتبار سازه:

آزمون تا چه اندازه سازه نظری یا صفت مورد نظر را اندازه می‌گیرد.

اعتبار استقرایی:

میزان رابطه‌ی شهودی ظاهری اقلام یک آزمون با رفتارهایی که فرض می‌شود مورد سنجش قرار می‌گیرند.

اعتبار همخوان:

اعتبار ثبت شده از طریق مقایسه نتایج آزمونی تازه با نتایج آزمونی که قبلاً معتبر شناخته شده است. پایایی:

پایایی یک ابزار اندازه گیری است و عبارت است از درجه ثبات همسانی و قابلیت پیش بینی آن در اندازه گیری هر آنچه اندازه می‌گیرد. این کیفیت در هر نوع اندازه گیری یک امر اساسی است. اکثر سازندگان آزمون و محققان اگر ضریب پایایی ۹۰٪ یا بیشتر را به دست آورند احساس رضایت می‌کنند. اما از ضریب کمتر از ۷۰٪ ناراضی می‌شوند. پایایی یک آزمون است که تا حدی تابع طول آزمون می‌باشد. هر چه طول آزمون بیشتر باشد پایایی آن بیشتر است. پایایی تا حدی تابع ناهمگنی گروه نیز هست (بیابانگرد، ۱۳۸۴).

بر آورد پایایی:**پایایی مجدد یا باز آزمایی:**

در این روش تمام محاسبات و اندازه گیری‌ها را در مورد افراد گروه نمونه در یک زمان و اجرای مجدد آن در مورد همان گروه در زمانی دیگر انجام می‌دهیم و قاعدتاً نباید اختلافی بین نتایج بدست آمده وجود داشته باشد.

اجرای فرم‌های همتا:

در این روش به جای اینکه تنها به یک روش توسل جوییم از راه‌های مختلف، اندازه گیری را انجام می‌دهیم و به کمک نتایج بدست آمده اختلافات و اشتباهات را تصحیح می‌کنیم. غالباً برای انجام این منظور از طبقه بندی مختلف استفاده می‌شود (نبوی، ۱۳۷۱: ۱۵۳).

پایایی آزمون‌های موازی:

در این روش‌ها دو نوع آزمون که تقریباً معادل هستند ساخته می‌شود و پاسخ‌های دو آزمون مشابه باید همبستگی زیاد داشته باشد.

دو نیمه کردن آزمون:

در این روش یک آزمون واحد بعد از اجرا به دو قسمت مساوی تقسیم شده و سپس با توجه به فرمول‌های آماری محاسبه می‌گردد که ضریب همبستگی دو آزمون باید بالا باشد (نجفی، ۱۳۸۶: ۶۲).

تجزیه و تحلیل داده‌ها و استنتاج:

تحلیل دو متغیر داده‌ها:

پایه و اساس این دو نوع تحلیل ارتباط دادن دو متغیر با یکدیگر و پیدا کردن اثرات آنها بر یکدیگر است. در تحلیل دو متغیره، از جداول دو بعدی برای طبقه بندی، از نمودارهای پراکندگی و چند ضلعی برای نمایش داده‌ها، از آزمون‌های همبستگی، مقایسه میانگین‌ها و رگرسیون دو متغیره در بررسی روابط آماری متغیرها استفاده می‌شود.

آزمون آماری	سطح سنجش متغیرها	
	متغیر وابسته	متغیر مستقل
خی دو، فی، وی کرامر، لاندا	اسمی	اسمی
خی دو، فی، وی کرامر، لاندا	ترتیبی	اسمی
تی تست، تحلیل واریانس، یک طرفه	فاصله‌ای یا نسبی	اسمی
خی دو، فی، وی کرامر، لاندا	اسمی	ترتیبی
گاما، تائو کندال، دی سامرز، رو اسپیرمن	ترتیبی	ترتیبی
تائو کندال، رو اسپیرمن، تی تست، تحلیل واریانس یک طرفه	فاصله‌ای یا نسبی	ترتیبی
خی دو، فی، وی کرامر، لاندا	اسمی	فاصله‌ای یا نسبی
گاما، تائو کندال، دی سامرز، رو اسپیرمن	ترتیبی	فاصله‌ای یا نسبی
پیرسون، رگرسیون	فاصله‌ای یا نسبی	فاصله‌ای یا نسبی

جدول سطوح سنجش و آزمون آماری

معنای (مقدار P) P-Value در SPSS چیست ؟

مقدار احتمالی است که میزان سازگاری داده‌های نمونه را با نتیجه H_0 اندازه می‌گیرد. و خلاصه‌ای فشرده از یافته‌های نمونه‌ای را در یک آزمون آماری معرفی می‌کند و اغلب در گزارش‌های آماری و خروجی برنامه‌های کامپیوتری مورد استفاده قرار می‌گیرد. تقریباً همه نرم افزارهای آماری به جای اینکه آزمون‌ها را با توجه به مقدار آلفایی که کاربر در نظر دارد انجام بدهند عددی به نام (p-value) معروف به سطح معنی داری (که در جدول‌های خروجی نرم افزار با Significant level مشاهده می‌کنید) را

محاسبه می‌کنند. با این کار اختیار تصمیم‌گیری به کاربر محول می‌شود. اگر فرض کنیم شما می‌خواهید آزمونی را در سطح ۹۸٪ انجام دهید (یعنی آلفا ۲ درصد باشد) حالا به p -value نگاه می‌کنید، اگر کمتر از ۲ درصد باشد، فرض صفر رد می‌شود و اگر بیشتر باشد فرض صفر رد نمی‌شود. در این حال توجه داشته باشید که برای هر آزمونی با هر آلفایی می‌شود تصمیم گرفت. مثلاً اگر می‌خواهید آزمونی را در سطح ۹۵ درصد انجام بدهید (یعنی آلفا ۵ درصد باشد) باز به p -value نگاه می‌کنید اگر کمتر از ۵ درصد باشد فرض صفر رد می‌شود، و اگر بیشتر از ۵ درصد باشد، فرض صفر رد نمی‌شود. و بنابراین در چنین وضعی دیگر نیازی هم به مشاهده و مقایسه اعداد در جدول‌های آماری ندارید. واژه «Analysis» در لغت به معنای «تحلیل» و «تجزیه و تحلیل» است (آریان پور، ۱۳۸۵: ۷۸).

در اصطلاح، گاهی تجزیه و تحلیل را به اختصار همان تحلیل می‌نامند، مثلاً می‌گویند: «تحلیل توصیفی»، «تحلیل تبیینی» و...

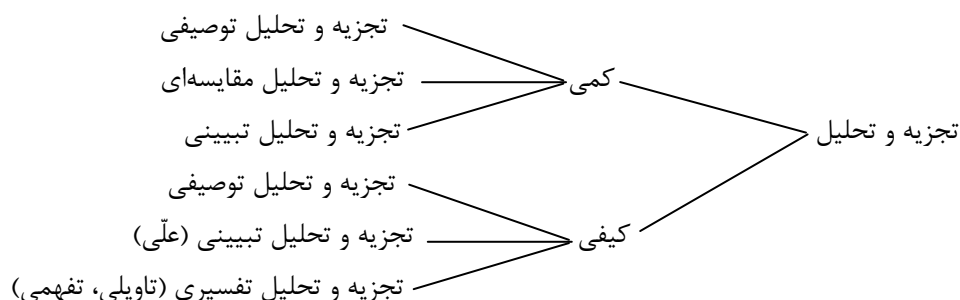
در فرایند تحقیق، پس از گردآوری داده‌ها، گام بعدی شامل تجزیه و تحلیل داده‌ها است (مار کزیک، ۱۳۸۶: ۳۱). وقتی سخن از تجزیه و تحلیل داده‌ها به میان می‌آید، این تصور حاصل می‌شود که منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها تنها به شیوه آماری است، در صورتی که چنین نیست و این شیوه فقط یکی از طرق مهم تجزیه و تحلیلی است که برای تحقیقات و داده‌هایی به کار می‌رود که جنبه آماری داشته باشد. تحقیقات فراوانی وجود دارد که فاقد جنبه آماری است و عمدتاً متکی به اسناد و مدارک و شهود و ادراک و تحلیل عقلانی است و این گونه تحقیقات نیز از فرایند کامل تحقیق علمی تبعیت می‌کند و دارای مرحله تجزیه و تحلیل است (حافظ نیا، ۱۳۷۸: ۲۳۱).

بنابراین، تجزیه و تحلیل، به طور کلی بر دو قسم است:

۱. تجزیه و تحلیل کمی
۲. تجزیه و تحلیل کیفی

برخی روش پژوهان، تجزیه و تحلیل کمی را به تحلیل توصیفی و تحلیل تبیینی (یا علی) طبقه بندی کرده اند. در سطح تحلیل کمی توصیفی چگونگی توزیع داده‌های تجربی هر یک از متغیرهای مستقل و وابسته از طریق شاخص‌های آماری مناسب بیان می‌شود. در سطح تحلیل تبیینی با علت کاوی سروکار داریم و رابطه‌ی علی میان متغیرها جستجو می‌شود (ساغی، ۱۳۸۶: ۱۳۹-۱۴۰).

البته برخی دیگر، تجزیه و تحلیل مقایسه‌ای را هم به انواع تجزیه و تحلیل کمی اضافه کرده اند (دلاور، ۱۳۸۶: ۲۹۲). همچنین تحلیل کیفی در سه سطح قابل انجام است. توصیف، تفسیر و تبیین (ساعی، ۱۳۸۶: ۱۴۱). بنابراین، با دسته بندی آنچه که گفته شد، می‌توان در یک نمای کلی، اقسام تجزیه و تحلیل را در نمودار زیر نمایش داد:

اکنون به شرح اقسام مذکور می‌پردازیم:

تجزیه و تحلیل کمی:^۱

تحلیل کمی در شرایطی کاربرد دارد که مفاهیم از طریق معرف‌های تجربی کمی اندازه‌گیری شده باشد. ابزار تحلیل کمی، تکنیک‌های آماری است. در تحلیل کمی واقعه را از بیرون می‌کاویم. تحلیل کمی یکی از روش‌های استدلال تجربی در باب فرضیات علمی است. تحلیل کمی استدلالی آماری است. این استدلال شواهد تجربی را برای ابطال یا قبول راه حل نظری مسئله در اختیار ما قرار می‌دهد. نتیجه تحلیل کمی نیازمند تحلیل تئوریک است و حتی می‌توانیم آن را معنا کاوی کنیم. تحلیل کمی بی‌نیاز از تحلیل کیفی نیست. محقق به منظور تکمیل تحلیل و دستیابی به بسندگی معنایی، نیازمند آن است که تحلیل کمی را با تحلیل کیفی همراه سازد. تحلیل کیفی بار معنایی یافته‌های کمی را روشن تر می‌نماید. در سطح تحلیل توصیفی، آمارهای توصیفی مانند میانگین، واریانس، انحراف استاندارد، میانه و مد مورد استفاده قرار می‌گیرد. در سطح تحلیل تبیینی، تکنیک‌های آماری چند متغیری به کار می‌رود (ساعی، ۱۳۸۶: ۱۳۹ - ۱۴۰ - ۱۴۴ - ۱۴۸).

تجزیه و تحلیل کیفی:^۲

به طور کلی در مواردی که توجه بیشتر به صفت‌های فردی معطوف است، احتمالاً هیچ یک از روش‌های تحلیل کمی، به کار نمی‌آیند (گالتون، ۱۳۷۴: ۴۲۹). در تحلیل کیفی، داده‌های گردآوری شده از نوع داده‌های کیفی هستند، البته ممکن است داده‌های تجربی کمی نیز باشند؛ در این صورت باید از این داده‌ها طبق منطق تحلیل کیفی استفاده کرد (ساعی، ۱۳۸۶: ۱۴۱).

¹ Quantitative Analysis

² Qualitative Analysis

پیش نیاز مهم هر تحلیل کیفی:

از آنجا که محقق ابزار عمده در جمع آوری و تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی است. باید قبل از شروع تکلیف یا مسئله مورد بررسی، دارای برخی ویژگی‌ها باشد. مهم ترین این ویژگی‌ها آن است که محقق باید تلاش کند پیش داوری‌ها، دیدگاه‌ها یا مفروضاتی را که ممکن است در تجزیه و تحلیل داده‌ها تداخل ایجاد کند کاهش دهد و یا حداقل از آن‌ها آگاه شود. این ویژگی به محقق کمک می‌کند تا دیدگاه‌های شخصی خود را در هنگام تحقیق کمتر دخالت داده و یک پدیده را همان گونه که هست مورد بررسی قرار دهد (بیابانگرد، ۱۳۸۴: ۲۹۳).

حوزه‌های تحلیل کیفی:

تحلیل کیفی را باید رویکرد مسلط بر تحقیقات دوره فرامدرن و محصول انتقادات مکتب انتقادی فرانکفورت از روش‌های کمی دانست که گستره وسیعی از علوم انسانی را در بر گرفته است. « اساساً بخش عمده‌ای از مطالعات مربوط به تأثیر ایدئولوژی، دین، فرهنگ، سیاست، اخلاق و مانند آن را بر کنش و رفتار انسان، که موضوع مطالعه بسیاری از رشته‌های علوم انسانی است، می‌توان با استفاده از روش تحلیل کیفی و عقلی، تجزیه و تحلیل نمود.» همچنین مطالعات مردم شناسی و آداب و رسوم و روابط اجتماعی و نیز مطالعات مربوط به تحلیل محتوا همگی در حوزه تحقیقات کیفی قرار می‌گیرند. هر چند ممکن است از روش‌های کمی نیز بهره ببرند. به طور کلی تحقیقاتی که نوعاً کتابخانه‌ای و نظری هستند و اطلاعات به وسیله ابزارهای سنجش مربوط نظیر فیش، جدول، کارت و امثال آن گردآوری می‌شود، از نوع تحقیقات کیفی هستند (حافظ نیا، ۱۳۸۷: ۲۳۳-۲۳۵-۲۳۶).

روش‌های تحلیل کیفی:

در تحقیقات کیفی محقق می‌تواند از طریق استدلال قیاسی و استقرایی. تمثیل و تشبیه، نشانه یابی، تجرید، تشخیص تفاوت و تمایز، مقایسه و... که همگی به کمک تفکر و تعقل و منطق صورت می‌پذیرد. داده‌های گردآوری شده را ارزیابی و تجزیه و تحلیل نموده، با ذهن مکاشفه‌ای خود نتیجه گیری کند (حافظ نیا، ۱۳۸۷: ۲۳۳-۲۳۴).

یکی از مبانی و معیارهایی که محقق بر تحقیقات کیفی و نیز کمی می‌تواند از آن‌ها استفاده کند. قضایای کلی علمی و نیز معیارهای الهی هستند که آن‌ها را در فصل ادبیات مسئله و مباحث نظری تدوین نموده است. محقق می‌تواند داده و اطلاعات کسب شده را با این قضایا و معیارها مقایسه کند و از آن‌ها نتیجه گیری نماید؛ زیرا قضایای کلی و معیارهای الهی قوانین مسلم اجتماعی و انسانی هستند که روابط بین متغیرهای اجتماعی و انسانی را منعکس می‌نمایند؛ بنابراین، محقق به عنوان یک مبانی مقایسه در تحلیل کیفی می‌تواند از آن‌ها استفاده نموده، نتیجه گیری کند؛ مثلاً اگر یک محقق تاریخ،

درباره علل سقوط یک دولت و حکومت مطالعه می‌کند، می‌تواند مدارک و اسناد و شواهد و نشانه‌هایی را که در مرحله گردآوری اطلاعات جمع‌آوری نموده با قضایای کلی علمی و معیارهای الهی مقایسه کند و بدین ترتیب آن‌ها را مورد ارزیابی قرار دهد. طبعاً، چنانچه شواهدی دال بر ظلم و ستم یا سستی و کاهلی و خوش‌گذرانی در رفتار و کردار دولت حاکم یافت، می‌تواند آن را علت بروز برخی از پدیده‌ها بداند و برای مثال بین متغیر مستقل و ظلم و ستم با متغیر تابع سقوط حکومت رابطه برقرار سازد.

تجزیه و تحلیل توصیفی:^۱

در این نوع تجزیه و تحلیل، اگر تجزیه و تحلیل به صورت کمی باشد، پژوهشگر داده‌های جمع‌آوری شده را با استفاده از شاخص‌های آمار توصیفی، خلاصه و طبقه‌بندی می‌کند. به عبارت دیگر، در تجزیه و تحلیل توصیفی، پژوهشگر ابتدا داده‌های جمع‌آوری شده را با تهیه و تنظیم جدول توزیع فراوانی خلاصه می‌کند و سپس به کمک نمودار آن‌ها را نمایش می‌دهد و سرانجام، با استفاده از سایر شاخص‌های آمار توصیفی آن‌ها را خلاصه می‌کند. معروفترین و در عین حال پرمصرف‌ترین شاخص‌های آمار توصیفی عبارتند از: میانگین، میانه و انحراف استاندارد (دلور ۱۳۸۶: ۲۹۲).

ولی اگر تجزیه و تحلیل کیفی باشد، در تحلیل توصیفی چگونگی صفات هر یک از متغیرهای موجود، در تحلیل تشریح می‌شود. در این سطح، نظام معانی متن یا واقعه جدا از زمینه‌های اجتماعی آن تحلیل می‌گردد (ساعی، ۱۳۸۶: ۱۴۱).

تجزیه و تحلیل مقایسه‌ای:^۲

در تجزیه و تحلیل مقایسه‌ای علاوه بر اینکه اطلاعات جمع‌آوری شده به صورت توصیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند و با یکدیگر مقایسه می‌شوند. سوآلی که در این تجزیه و تحلیل مطرح است این است که آیا اشخاص آماری محاسبه شده بزرگ تر یا کوچکتر از شاخص آماری دیگر است؟ به این معنی که دو یا چند شاخص آمار توصیفی - میانگین (Mean)، میانه (Median)، انحراف استاندارد (Standard Deviation)، و واریانس (Variance) - مورد مقایسه واقع می‌شوند. به عنوان مثال ممکن است شما در دو یا چند کلاس ریاضی مقایسه کنید و مشخص سازید که بین پیشرفت تحصیلی این دو کلاس در درس ریاضی اختلاف معنی داری (Significant) وجود دارد یا خیر؟ به عبارت دیگر علاقمندیم که میانگین دو کلاس را با استفاده از یک آزمون آماری مقایسه کنیم و مشخص سازیم که آیا بین آن‌ها اختلاف آماری معنی داری وجود دارد؟ در چنین شرایطی وقتی گفته می‌شود که بین

¹ Descriptive Analysis

² Comparative Analysis

میانگین دو کلاس تفاوت معناداری وجود دارد. منظور این است که یافته پژوهش دارای اعتبار است و آنچه که بدست آمده است ناشی از شانس یا تصادفی نیست (دلاور ۱۳۸۶: ۲۹۳ - ۲۹۴).

تجزیه و تحلیل علی یا تبیینی^۱:

در تجزیه و تحلیل کمی علی، ابزار یا شاخص‌های آماری به کار برده شده همانند روش‌هایی است که در تجزیه و تحلیل مقایسه‌ای مورد استفاده قرار می‌گیرد. تفاوت عمده بین این دو روش در این است که در تجزیه و تحلیل علی، روابط علت و معلولی بین متغیرهای مستقل و وابسته مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد و در پژوهشگر با رد یا تأیید فرض‌های آماری به تأیید یا رد روابط و معلولی می‌پردازد (دلاور، ۱۳۸۶: ۲۹۴).

اگر تجزیه و تحلیل، کیفی باشد؛ تبیین و علت کاوی به این شکل انجام می‌شود که زمینه‌های اجتماعی - تاریخی تأثیر گذار بر متن یا واقعه مطالعه و با هدایت تئوری تحلیل می‌شود و واقعه در قالب قانونی کلی، تبیین می‌شود. در این سطح از قاعده تبیین قیاسی - قانونی استفاده می‌شود (ساعی: ۱۳۸۶: ۱۴۱).

تجزیه و تحلیل تفسیری^۲:

این تحلیل را تجزیه و تحلیل تأویلی یا تفهیمی نیز می‌نامند. این تحلیل، در واکنش به روش‌های تحلیلی کمی متأثر از تجربه‌گرایی به وجود آمده و برپایه انسان مختار و اراده مند به تفسیر انسان و رفتارهای اجتماعی او می‌پردازد و معتقد است هر رفتاری دارای یک مبانی فکری و ارادی و انگیزشی زیر ساختی و پنهانی است که باید آن را کشف نمود. بنابراین «پیش فرض تحلیل تفسیری آن است که پدیده‌ها و کنش‌های اجتماعی افراد ماهیتاً معنادار هستند. اساساً تحلیل تفسیری در مقام یکی از روش‌های تحلیل شواهد تجربی در صدد بازگو کردن و نشان دادن معنای نهفته در متن یا واقعه درون زمینه است.

در تحلیل تفسیری دو عنصر کلیدی وجود دارد: متن یا واقعه مورد مطالعه و زمینه متن مربوط به پژوهش‌هایی است که مسئله تحقیق آن‌ها از نوع نوشتاری یا گفتاری است؛ مانند تحلیل گفتمان. منظور از واقعه رفتارهای افراد و پدیده‌های اجتماعی مثلاً شعائر، دموکراتیزاسیون، انقلاب و نابرابری‌های اجتماعی است.

در تحلیل تفسیری به زمینه‌ی معنی رجوع می‌گردد؛ آن گاه متن یا واقعه درون آن زمینه فهم می‌شود. در اینجا از واقعیت بیرونی به واقعیت درونی می‌رویم و به اعماق و درون متن و وقایع راه می‌یابیم. از نظر روان شناختی برای زمینه می‌توان دو بعد را در نظر گرفت:

۱. زمینه معرفتی

^۱ Causal Analysis

^۲ Qualitative Analysis

۲. زمینه اجتماعی

زمینه‌ی معرفتی، متن کلی‌تر و بزرگ‌تری است که متن خاصی بخشی از آن در نظر گرفته می‌شود. آن گاه معانی نهفته در آن درون متن گسترده‌تر و کلی‌تر تأویل می‌شود. این سخن مانند فهم معنای یک کلمه در درون ساختار جمله است. زمینه معرفتی می‌تواند یک متن نوشتاری یا گفتاری باشد (ساعی ۱۳۸۶: ۱۴۲).

فصل چهارم

شیوهی اجرایی

۱. تهیه گزارش تحقیق :

باید توجه داشت هر دانشگاه الگوی گزارش نویسی خاصی دارد که دانشجوی آن دانشگاه موظف به پیروی از آن است. الگویی که در اینجا مورد بحث قرار می‌گیرد الگویی کلی و عمومی است که از آن می‌توان در کلیه موارد و برای کلیه رشته‌های علوم انسانی استفاده کرد. هر گزارش پژوهشی که به هر منظوری تهیه و تنظیم شده باشد از چهار بخش طبق الگوی زیر تشکیل شده است:

بخش اول: مقدمه و بیان مسأله:

(۱) مقدمه

(۲) بیان مسئله

(۳) ضرورت و اهمیت

(۴) اهداف

(۵) بیان فرضیه

(۶) تعریف مفاهیم به صورت عملیاتی

مقدمه:

مقدمه‌ی کامل همان طور که خط مشی پژوهشی را تعیین می‌کند اطلاعات روشن و دقیقی درباره آنچه مورد پژوهش انجام شده است. در واقع باید دلایل منطقی اجرای تحقیق مطرح شود. ۲. بیان مسئله، هدف و فرضیه: پژوهشگر مسئله و هدف را به صورت روشن بیان می‌کند. بدون بیان هدف‌ها امکان ارزشیابی از کار محقق وجود ندارد. فرضیه عبارت است از انتظارات پژوهشگر درباره نتایج آتی پژوهش. پژوهشگر متغیرهایی که در فرضیه بیان کرده است بصورت عملیاتی تعریف می‌کند.

نحوه نوشتن اهمیت و ضرورت تحقیق در پروپوزال و پایان نامه

محقق باید تعیین کند که مطالعه مسأله مدنظر وی از چه اهمیتی (از لحاظ تئوریک یا کاربردی و یا هر دوی آن) برخوردار می‌باشد. یعنی انجام پروپوزال و پایان نامه و مقاله ISI و مقاله ISC و مقاله علمی و پژوهشی مورد نظر کدام مشکل را حل خواهد کرد و اگر پژوهش انجام نگیرد چه صدمه‌ای متوجه جامعه

یا بخشی از جامعه (مثلاً وزارت علوم یا وزارت صنایع و معادن) خواهد شد و چه کسانی از نتایج پژوهش استفاده خواهند کرد و چه استفاده‌ای خواهد شد و اگر این پژوهش به انجام نرسد، چه کسانی زیان خواهند دید و چه زبانی متوجه آنان می‌باشد. در این بند دلایل پرداختن به چنین پژوهشی یا اهمیت موضوع آن با توجه به معیارهایی نظیر توسعه و پیشرفت کشور، صرفه‌جویی در هزینه‌ها، گسترش دانش، بهبود روشها، حل مشکلات کشور و نظایر آن باید به اثبات رسد.

در این قسمت پژوهشگر باید اهمیت و ضرورت مسئله پژوهشی را در قالب دو بعد اساسی: الف: اهمیت نظری مسئله و ب: اهمیت کاربردی مسئله مشخص نماید.

الف: اهمیت نظری مسئله پروپوزال و پایان نامه: در این قسمت پژوهشگر باید با بررسی نظریات و تئوریهای موجود در باب مسئله پژوهش اهمیت مسئله را در میان مسائل موجود در نظریات مختلف با اسناد معتبر مشخص نماید. در واقع در این قسمت پژوهشگر اهمیت مسئله را از بعد نظری و کنکاش در نظریات و تئوریها مطرح می‌نماید.

ب: اهمیت کاربردی انجام پروپوزال و پایان نامه: در این قسمت پژوهشگر باید از طریق بررسی جوانب اساسی مسئله پژوهش در عمل به بیان فواید و نتایج کاربردی حاصل از انجام پژوهش در باب مسئله مد نظر پردازد. لازم به ذکر است در این قسمت پژوهشگر باید اثرات مثبت از انجام شدن پژوهش و اثرات منفی حاصل از عدم انجام پژوهش را با در نظر گرفتن حیطة و چارچوب نظری و عملی پژوهش مطرح نماید.

پس از بیان اهمیت و ضرورت مسئله و ارائه آن براساس ملاحظات فوق به منظور بازبینی آن، می‌توان به

ارزشیابی آن براساس موارد زیر پرداخت

۱- چرا انجام آن پژوهش ضرورت دارد؟

۲- انجام این پژوهش دارای چه ارزشی است؟

۳- نتایج حاصل از آن به چه کار می‌آید؟

نوشتن اهداف

یکی از اساسی ترین قسمت‌های هر طرح پیشنهادی اهداف آن است، اهداف خلاصه آن چیزی است که با اجرای مطالعه باید به آن رسید. اهداف بایستی رابطه نزدیکی با بیان مسئله داشته باشند تنظم آنها در طرح پیشنهادی در قالب اهداف کلی (اصلی) و اهداف اختصاصی (ویژه - جزئی) صورت می‌گیرد.

هدف کلی: آنچه را که مطالعه به طور کلی بدان دست خواهد یافت را هدف کلی است.

اهداف اختصاصی: اهداف اختصاصی اجزای مختلف هدف کلی هستند که پیدا کردن پاسخ برای آنها جهت رسیدن به هدف کلی ضروری است. با تعیین اهداف اختصاصی چهارچوب مطالعه مشخص شده و از گردآوری اطلاعات غیر ضروری جلوگیری می‌شود.

هدف اختصاصی محقق را در مشخص کردن متغیرها، نوع مطالعه، روش کار، نحوه گردآوری اطلاعات، طرح جداول و غیره، هدایت می‌کند.

-توجه به نکات زیر در بیان اهداف ضروری است:

-با توالی منطقی، جنبه‌های گوناگون مسئله را بیوشاند.

-با توجه به شرایط و امکانات، واقع بینانه باشد.

-به صورت قابل اندازه‌گیری با افعال عملی که برای سنجش از توانایی کافی برخوردار باشند، بیان گردد. (از میان افعال عملی می‌توان به تعیین کردن، مقایسه کردن، محاسبه کردن و...) اشاره کرد.

مثلاً در مطالعه توصیفی تحت عنوان بررسی میزان مرگ و میر داخل بیمارستانی ناشی از جراحی قلب در بیمارستان طالقانی شهر ایلام در سال ۱۳۷۷: اهداف به صورت زیر نوشته می‌شوند:

هدف کلی تعیین میزان مرگ و میر داخل بیمارستانی ناشی از جراحی قلب در بیمارستان طالقانی شهر ایلام در سال ۱۳۷۷.

اهداف اختصاصی

- تعیین توزیع جنسی مرگ و میر ناشی از جراحی قلب در بیمارستان طالقانی شهر ایلام در سال ۱۳۷۷
- تعیین توزیع سنی مرگ و میر ناشی از جراحی قلب در بیمارستان طالقانی شهر ایلام در سال ۱۳۷۷
- تعیین درصد مرگ و میر بر حسب نوع جراحی ناشی از جراحی قلب در بیمارستان طالقانی شهر ایلام در سال ۱۳۷۷
- تعیین علل مرگ و میر ناشی از جراحی قلب ناشی از جراحی قلب در بیمارستان طالقانی شهر ایلام در سال ۱۳۷۷

بیان فرضیه‌ها

فرضیه تحقیق چیست؟

فرضیه عبارت است از حدس یا گمان محقق درباره روابط بین متغیرها و آزمون فرضیه به مجموعه اعمالی گفته می‌شود که به کمک آن روابط بین متغیرهای پژوهشی به توبل آزمایش گذاشته می‌شود و براساس آن روابط آزمون شده با درجه‌ای از اطمینان تأیید یا رد می‌شود.

در آزمون فرضیه هدف ممکن است تعیین اختلاف بین متغیرهای پژوهشی باشد نه همبستگی بین آنها، تفاوت میان این دو در مثال ریزآورده شده است.

پسران نگرش بهتری نسبت به دختران به درس جغرافیا دارند:
ظاهراً این پژوهشگر به دنبال اختلاف میان دو گروه است اما یک بررسی نشان می‌دهد که او عملاً تلاش می‌کند همبستگی بین متغیری به نام جنس و نگرش نسبت به جغرافیا را پیدا کند.

شرایط فرضیه تحقیق:

- ۱- فرضیه بایستی آزمون پذیر باشد:
فرضیه بایستی به نحوی بیان شود که نشان دهنده تفاوت یا ارتباط بین متغیرهای مورد اندازه گیری باشد. به عبارت دیگر فرضیه‌ای آزمون پذیر است که در آن متغیرهای قابل اندازه گیری به هم مربوط شده باشند و برای این عمل بایستی ابزار مناسب موجود باشد تا امکان جمع آوری داده‌ها فراهم باشد.
- ۲- فرضیه باید همبستگی یا رابطه بین متغیرها را بیان کند:
در تحقیقات همبستگی که در آن برای هر عضو اطلاعاتی از دو یا چند متغیر جمع آوری می‌شود و پس میزان همبستگی اطلاعات گردآوری شده محاسبه می‌شود فرضیه بایستی جهت دارد مستقیم بیان شود.
- ۳- فرضیه بایستی با نظریه‌ای مرتبط باشند:
در شرایطی که فرضیه برپایه نظریه‌های موجود استوار باشد نقش عمده‌ای در کسب دانش خواهد داشت. بدین دلیل پژوهشگر باید دلایلی مستند و مبتنی بر مبانی نظری داشته باشد که نشان دهد فرضیه او ارزش آزمون را دارد. محقق بعد از مطالعه منابع مربوط به موضوع مورد تحقیق اطلاعات کافی و لازم با موضوع مورد نیاز خود کسب می‌کند و به طور کلی فرضیه نبایستی با دانش موجود در اکثر پژوهش‌های گذشته در تضاد باشد.
- ۴- فرضیه باید دقیق و روشن باشد:
هر گاه فرضیه روشن، دقیق و مختصر بیان شود هم درک آن برای خواننده آسان است و هم آزمون آن برای محقق ساده تر است. آزمودن فرضیه‌های چندگانه مستلزم بدست آوردن همبستگی‌های گوناگون است که خود این امر در خیلی از موارد دشوار است و ممکن است به ابهام و ترکیب دو بینش متعارض منجر شود.
- ۵- فرضیه بایستی فارغ از مفاهیم ارزشی و اخلاقی باشد:
در علم برای قضاوت‌های ارزشی و اخلاقی نیست و مسأله علمی یک مسأله اخلاقی نیست بنابراین در تدوین فرضیه نبایستی از مفاهیم ارزشی و اخلاقی استفاده کرد.
- ۶- فرضیه باید دقیق و اختصاصی باشد:
فرضیه بایستی کلیه عملیات و پیش بینی‌های لازم را به طور اختصاصی و دقیق توصیف کند. تخصصی بودن فرضیه به ما امکان می‌دهد تا از بکارگیری شواهد تصادفی در تدوین فرضیه دوری کنیم. جزئی سازی فرضیه تا آن جا ادامه پیدا می‌کند که اهمیت آن کاهش پیدا نکند.

نمونه فرضیه در پروپوزال روانشناسی:

- ۱- آموزش مهارت حل مساله موجب کاهش خشم خانمهای متاهل می شود.
- ۲- آموزش مهارت حل مساله موجب افزایش عزت نفس خانمهای متاهل می شود.

تعریف عملیاتی متغیرها:

تعریف‌های مفهومی و عملیاتی

سازه‌ها و متغیرها را می‌توان به دو صورت «تعریف مفهومی و تعریف عملیاتی» تعریف کرد. تعریف مفهومی به تعریف یک واژه توسط واژه‌های دیگر اشاره دارد و به عبارت دیگر، در این تعریف، از واژه‌های انتزاعی و ملاک‌های فرضی استفاده می‌شود. این نوع تعریف، به شناسایی ماهیت یک پدیده کمک می‌کند و نقش مهمی را در فرایند منطقی تدوین فرضیه‌ها ایفا می‌کند. تعریف مفهومی را باید به تعریف عملیاتی تبدیل کرده تا بتوان آن را مشاهده کرد؛ برای مثال، هوش را می‌توان ظرفیت یادگیری، توانایی تفکر انتزاعی یا فعالیت فکری تعریف کرد. این تعریف مفهومی هوش، باید به تعریف عملیاتی تبدیل شود تا بتوان آن را مشاهده کرد.

تعریف عملیاتی

تعریف عملیاتی، تعریفی است که بر ویژگی‌های قابل مشاهده استوار است. در این بیان، عبارت «قابل مشاهده»، به نکته مهمی در تعریف عملیاتی اشاره دارد. تعریف عملیاتی، فعالیت‌های محقق را در اندازه‌گیری یا دست‌کاری یک متغیر، مشخص می‌سازد و به عبارت دیگر، تعریف عملیاتی، راهنمای محقق در کار و شیوه انجام آن است. محقق ممکن است با یک سری از سازه‌ها مثل یادگیری یا اضطراب، سر و کار داشته باشد؛ قبل از آن که وی بتواند آنها را به صورت تجربی مورد مطالعه قرار دهد، باید تصمیم بگیرد که چه نوع رویدادهای قابل مشاهده‌ای معرف این سازه‌ها می‌باشند. زمانی که یک مفهوم یا سازه به صورت عملیاتی تعریف شود، نشان‌گرها ۱۵ و اعمالی که بتوانند اطلاعات مربوط به آن مفهوم یا سازه را فراهم کنند، مشخص می‌شوند. تعریف عملیاتی باید طوری انجام پذیرند که اگر پژوهش‌گران مختلفی در شرایط مشابه، به اندازه‌گیری سازه یا مفهوم مورد مطالعه بپردازند، نتیجه یکسانی به دست آورند. باید توجه داشت که تعریف عملیاتی سازه‌ها، به آسانی صورت نمی‌گیرد؛ زیرا تنها یک تعریف تجربی از آنها وجود ندارد؛ برای مثال، پرخاشگری، در برخی شرایط، آسیب رساندن عمدی به دیگری تعریف می‌شود.

بخش دوم: چارچوب نظری و پیشینه تحقیق

۱. چارچوب نظری

۲. جدول نظری

۳. پیشینه تحقیق

۱- چارچوب نظری:

چارچوب نظری از مراحل اساسی علم روش تحقیق است، که بر مبنای نظریه‌ی خاص پدیده را بررسی می‌نماید. در واقع محقق بعد از تعیین موضوع تحقیق و مطالعات اکتشافی با نگاهی فراگیر به اطلاعات جمع آوری شده از منابع اسنادی و غیر اسنادی باید به مهار کردن ایده‌های نظری مرتبط با پدیده مورد بررسی بپردازد؛ و محورهای اصلی نظری تحقیق خود را مشخص کند و طرح نظری مناسب با مسئله تحقیق را ارائه دهد.

چارچوب نظری از مراحل تعیین کننده روش تحقیق است؛ که بر مبنای نظریات خاص موجود در هر رشته ای، باید به اثبات قواعد منطقی و همبستگی بین پدیده‌های مورد مطالعه در آن تحقیق پرداخت. بررسی مبانی نظری در تحقیق همراه با سه فاز است: ابتدا باید تمام منابع و متونی که برای یک تحقیق لازم است جمع آوری کرد، در مرحله بعد دیدگاه مناسبی برای کاربرد نظری تحقیق انتخاب کرد؛ و سپس در فاز بعدی به دنبال آشکار سازی عناصر و قواعد منطقی نظریه در تحقیق بود؛ تا از این طریق رابطه علت و معلولی بین پدیده‌ها استنباط و تحلیل کرد. کارکردهای نظریه برای تحقیق این است که:

۱) الگوی نظری مناسب، اجازه فریب حُسن تصادفات پدیده را نمی‌دهد.

۲) نظریه ما را به سمت الگوی مناسب نظری هدایت می‌کند.

۳) الگوی نظری مناسب از طریق هدایت و مشاهدات تجربی توانسته یکسری از روابط بین پدیده‌ها را کشف کند.

از بعد دیگر، تبیین نظری تحقیق هم باید به آشکار سازی و هویدا سازی عناصر تحقیق بپردازد؛ و به علت وقوع یک واقعه از طریق استنتاج و قواعد قیاسی و منطقی توجه کند؛ که این الگو از طریق تبیین علمی فراهم می‌شود. از جنبه دیگر الگوی رهیافت قیاسی، از طریق نظریه آزمایشی و حرکت عام پدیده به سمت خاص، به استنتاج پدیده‌ها و روابط علی پدیده‌ها پرداخته؛ و الگوی رهیافت استقرائی از طریق مشاهده و نظریه پردازی به صورت درک عمیق و درونگری و همدلی ناب با پدیده روابط علی را بررسی می‌کند، و حرکت خاص به عام پدیده را مورد بررسی قرار می‌دهد.

چارچوب نظری در تحقیق، نوعی مبانی نظری هدایت کننده برای دستیابی به علل وقوع یک پدیده اجتماعی است است؛ که می‌توان واقعیت یا بخشی از واقعیت را در مورد آن پدیده کشف کرد؛ و به

تبیین و تفسیر، و تحلیل و تشریح پدیده مورد تحقیق بپردازد. در چارچوب نظری تحقیق از طریق روش‌های شناختی به درک جزئیات عناصر نظری می‌پردازیم؛ و آنها را به صورت کمی و کیفی با توجه به ابزار فنون خاص روشی بر روی پدیده، مشاهده و آزمایش و استدلال می‌کنیم؛ این استدلال منطقی بین پدیده‌های مورد تحقیق همراه با قواعد منطقی به کشف و درک تبیین واقعیت نائل می‌گردد.

چارچوب نظری در روش تحقیق با توجه به پرسش آغازین و منابع گردآوری شده و مصاحبه‌های تخصصی که با صاحب‌نظران قبل از انجام تحقیق صورت گرفته تعیین می‌شود؛ و این مدل نظری به آشکار سازی مفاهیم و شاخص سازی دقیق تحقیق پرداخته و به کشف روابط علت و معلولی بین پدیده‌های از طریق قواعد منطقی و قوانین کلی توجه می‌کند. بر اساس چنین ویژگی‌هایی که چارچوب نظری در روش تحقیق دارد محقق از طریق مرور نگرش‌های گوناگون نسبت به مسئله فهرستی از دیدگاه‌های متفاوت را پذیرفته شده تهیه می‌کند بستگی‌ها و یا تضادهایی را که میانشان وجود دارد تشخیص دهد و چارچوب‌های نظری را که میانشان وجود دارد تشخیص دهد، و چارچوب‌های نظری را که هر یک از دیدگاه‌ها آشکار یا پنهان مرجع قرار می‌دهد معلوم می‌کند. از سوی دیگر کار محقق عبارت است از انتخاب یک چارچوب نظری از دو حال خارج نیست یا آن را به صورتی کاملاً نو طرح می‌کند، یا اینکه آن را در چارچوب نظری‌ای که در جریان مطالعات اکتشافی خواندن متون کشف کرده است مطرح می‌کند. ... اهمیت این بخش این است که محقق در صدد بر می‌آید چارچوب نظری تازه‌ای طرح کند، دو چندان بیشتر است در پرتو چارچوب نظری انتخاب شده برای مطرح کردن مسئله تحقیق است که پرسش آغازی صورت قطعی و معنای دقیقش را پیدا خواهد کرد و همچنین مسیری که در آن پاسخی برایش جستجو خواهد شد مشخص می‌گردد. از جنبه دیگر در بیان آشکار سازی چارچوب نظری مسئله تحقیق بیان این معنا است که محقق سلیقه شخصی اش را در طرح مسئله تحقیق و نحوه پاسخ دادن به آن را هر چند در چارچوب نظری که با بصیرت کامل انتخاب شده جا دارد مشخص کند. و از طریق این آشکار سازی زیر سازی نظری تحقیق را آماده می‌کند (کیوی-کامپنهود، ۱۳۷۵: ۸۸).

۲- جدول چارچوب نظری:

در جدول چارچوب نظری مادر اصل از مبانی نظری نظریاتی انتخاب می‌کنیم یکی از ویژگی‌های اصلی قرن بیستم میلادی، وقوع انقلاب‌های علمی در عرصه‌های گوناگون بود. بسیاری بر این عقیده هستند که یکی از مهم‌ترین دلایل شکوفایی علمی شگفت‌انگیز بشر در این قرن، ظهور و پیدایش روش‌های جدید در فرآیند علم آموزی و علم ورزی می‌باشد. به عبارت دیگر، توجه ویژه دانشمندان به روش دانش آموزی و ابداع شیوه‌های جدید در تحقیقات علمی در کنار پیشرفت‌های بزرگی

که در حوزه فنآوری و تکنولوژی به وقوع پیوست، زمینه‌های مناسبی را برای گسترش علوم در همه زمینه‌ها فراهم ساخت.

بر اساس یک دسته بندی رایج، صاحب نظران عرصه روش تحقیق، با الهام از روشهای رایج علمی در تاریخ حیات علمی بشر، دو نوع اصلی تحقیق را از یکدیگر متمایز می‌سازند: (۱) اول تحقیق بعد تئوری (۲) اول تئوری بعد تحقیق

نوع اول در حقیقت همان روش استقرایی است که از زمان فرانسیس بیکن به این سو، و سیطره و گسترش روش تجربی بر همه حوزه‌های علمی در مغرب زمین، رواجی عام یافت. نوع دوم نیز شباهت زیادی به روش قیاسی مشهور در عرصه مطالعات فلسفی دارد که از دیرباز مورد توجه شاگردان ارسطو قرار داشت اما با نقدهایی که بیکن بر آن وارد ساخت در فاصله قرنهای هفده تا بیستم میلادی تا حدودی از رونق افتاد اما در نیمه اول قرن بیستم میلادی با نقدهایی که بر روش تجربی و مکتب پوزیتیویسم وارد شد، بار دیگر مورد توجه قرار گرفت.

به هر حال مساله اساسی در تحقیقات از نوع اخیر _ اول تئوری بعد تحقیق _ آن است که از یک سو، در حال حاضر انباشته‌های علمی بشر تا بدانجا پیش رفته است که کمتر موضوعی را می‌توان یافت که محققان و دانشمندان گذشته بدان توجه نکرده باشند. به عبارت دیگر، هر مساله‌ای که امروز برای تحقیق انتخاب شود، به احتمال زیاد در میراث فکری و علمی بشر می‌توان نمونه‌های مشابهی برای آن یافت و از محصول تلاشهای علمی گذشتگان می‌توان برای حل مسائل جدید استفاده کرد. از سوی دیگر، در این نوع از تحقیق، همچنین فرض اساسی آن است که در بسیاری از موارد با استفاده از نتایج تحقیقات قابل قبولی که در گذشته انجام شده و احتمالاً نظریه‌ها و تئوری‌هایی که در زمینه‌های گوناگون ارائه گردیده است، می‌توان مبنایی نظری و عقلانی برای تحقیق در دست انجام، فراهم آورد.

بر همین اساس است که امروزه در بیشتر دانشگاههای کشور، البته در مقاطع تحصیلات تکمیلی، از دانشجویان خواسته می‌شود تا در فصل اول رساله تحصیلی، مبانی نظری انتخاب شده برای تحقیق خود را معرفی نمایند

در این قسمت می‌خواهم به چند سوال مهم در باره چارچوب نظری پاسخ بدهم:

۱- چارچوب نظری چیست؟ چارچوب نظری به مجموعه‌ای از گزاره‌ها اطلاق می‌شود که به لحاظ نظری قادر به تبیین یا طبقه بندی متغیر وابسته یا اصلی تحقیق هستند. این گزاره‌ها ممکن است از یک نظریه خاص گرفته شده باشند یا تلفیقی از نظریات مختلف باشند که همگرایی آنها به لحاظ نظری توسط محقق ثابت شده باشد.

۲- آیا آوردن چارچوب نظری در پروپوزال ضرورت دارد؟ در پاسخ باید گفت اولاً آوردن یا نیاوردن چارچوب نظری در یک پروپوزال بستگی به فرمت پروپوزال دارد. مسلماً در پروپوزالی که این بخش در آن

تعبیه نشده است ضرورتی به انجام این کار نیست اگرچه من شخصا معتقدم حتی اگر چنین بخشی پیش بینی نشده باشد بهتر است محقق این کار را انجام بدهد. بعضی از محققین نوپا گمان می‌کنند این کار مستلزم صرف هزینه بسیار بالایی برای نوشتن یک پروپوزال است، اما چنانچه با این همه زحمت و هزینه پروپوزال در بررسی و ارزیابی کمیته‌های تخصصی رد بشود تمامی زحمات آنها به هدر خواهد رفت. در نقد این مدعا باید بگوییم اولاً چارچوبی که برای یک موضوع طراحی شود به لحاظ تنوع برای بسیاری از موضوعات مشابه قابل کاربستن خواهد بود ثانیاً به فرض رد پروپوزال این نوع هزینه‌ها را باید جزء هزینه‌های کار پژوهش محسوب نمود. حتی شنیده ام که بعضی‌ها نگران دزدیده شدن پروپوزال خود می‌شوند. در اینجا نیز باید بگوییم هیچ کاری بدون ریسک نیست مخصوصاً پژوهش. محققینی که به صورت منفرد (و نه در قالب یک سازمان یا موسسه پژوهشی) اقدام به تعریف پروپوزال می‌نمایند همواره با چنین خطراتی مواجه هستند. چاره کار در تعریف رازآمیز پروپوزالهای پژوهشی نیست بلکه برای کاهش چنین خطراتی باید در قالب موسسات پژوهشی تقدم به انجام پژوهش نمود.

۳- آیا طراحی چارچوب نظری برای یک تحقیق یا پایان نامه ضرورت دارد؟ در پاسخ باید گفت اگر نظرسنجی‌ها را از دایره شمول طرحهای پژوهشی و پایان نامه خارج کنیم بدون استئنا برای تمامی طرحهای پژوهشی طراحی چارچوب نظری ضرورت دارد. بنابر این اگر تحقیق یا پایان نامه‌ای قصد تبیین یا توصیف دقیق (طبقه بندی) یک موضوع را داشته باشد ضرورتاً باید از چارچوب نظری استفاده نماید. بی توجهی به چارچوب نظری در چنین مواقعی به معنای تکیه زدن به حدس و گمانهای سست و بی ریشه خویش در مواجهه با مساله است. شاید این جمله اخیر را حمل بر خود کمبینی پژوهشی بنمایید ولی واقعیت این است که در بسیاری از موضوعاتی که ما مشغول پژوهش در باره آنها هستیم تجربیات پژوهشی متعددی می‌توان یافت که مطالعه و خواندن آنها و نیز استفاده از نظریات مرتبط با آنها می‌تواند ما را از تکرار خطاها بی نیاز سازد. شاید طراحی چارچوب نظری را مانعی برای بروز خلاقیت و نبوغ خود پژوهشگر محسوب کنند در این حالت توصیه می‌کنم محقق ابتدا تمام حدس و گمانهای شخصی خود را در ارتباط با مساله ارائه کند و آنگاه به دنبال تدوین چارچوب نظری باشد.

۴- چارچوب نظری چه فایده‌ای برای تحقیق دارد؟ استفاده از چارچوب نظری به معنای شراکت در تجربیات و خردورزی جمع کثیری از محققین و صاحب‌نظران در امر تحقیق است. فرض کنیم شما در حال انجام تحقیقی در باره مشارکت جوانان در تشکلهای دانشجویی در سطح دانشگاهها هستید. مراجعه به نظریاتی که در باره مشارکت (انواع و معیارهای آن) وجود دارد می‌تواند الگوی مناسبی به شما برای طراحی ابزار و نیز توصیف نتایج بدهد. اینکه شما چه سوالاتی برای سنجش مشارکت بپرسید نیاز به مبنای نظری دارد. برای ارائه گزارشتان نیز به مبنای نظری احتیاج دارید. مثلاً شما به چه دلیلی

مشارکت دانشجویان را بر حسب رشته‌های تحصیلی آنان می‌خواهید گزارش کنید؟ چرا نتایج را به تفکیک جنس ارائه می‌کنید؟ تفاوتها یا مشابه‌هایی مشارکت در طبقات رشته تحصیلی آیا جنسیت را با چه قرائنی توضیح می‌دهید؟ همه اینها نیاز به چارچوب نظری روشن دارد. معمولا در طرحهای پژوهشی که محقق قصد توصیف یا طبقه بندی موضوع تحقیق را دارد و نمی‌خواهد به چرایی آن بپردازد به جای اصطلاح چارچوب نظری از چارچوب مفهومی استفاده می‌کنند. چارچوب مفهومی نیز مجموعه‌ای گزاره‌های نظری است که صرفا به تجزیه و طبقه بندی موضوع می‌پردازد.

فایده چارچوب نظری منحصر به سنجش یا طبقه بندی نتایج نیست. بلکه از آن مهمتر مربوط به تبیین موضوع است. تدوین چارچوب نظری در شرایطی که محقق قصد پاسخگویی به سوالات چرا را دارد بسیار ضروری است. به عنوان مثال شرایطی را در نظر بگیرید که محقق قصد دارد به عوامل موثر بر مشارکت دانشجویان در تشکلهای دانشجویی بپردازد. او چه فرضیاتی در این زمینه طرح خواهد نمود؟ منشاء این فرضیات از کجاست؟ اگر فرضیه را گزاره‌ای حاکی از رابطه دو یا چند متغیر در نظر بگیریم او چه مستنداتی برای ربط متغیر یا متغیرهای مستقل به وابسته می‌تواند ارائه کند؟ او چند فرضیه باید برای تبیین موضوع ارائه کند؟ پاسخ این سوالات بر عهده چارچوب نظری است. محقق با تدوین چارچوب نظری پاسخی را که صاحب‌نظران به چرایی مساله تحقق داده اند به معرض آزمون می‌گذارد. من اعتقاد دارم هر نتیجه‌ای که دال بر وجود یا عدم رابطه بین دو متغیر باشد نیاز به پشتوانه نظری برای تفسیر دارد.

۵- کدام چارچوب نظری برای موضوع تحقیق من مناسب است؟ این سوال بسیار مهم است. بعضی از محققین مخصوصا در رشته علوم اجتماعی این سوال را به صورت چند گزینه‌ای مطرح می‌کنند! بدین نحو که کدام چارچوب مناسب است تضاد، کارکردگرایی، کنش متقابل نمادین یا مبادله؟ به نظر من این رویکرد به چارچوب نظری اشکال دارد. برای پیدا کردن چارچوب نظری مناسب ابتدا باید مساله تحقیق تان را انتزاع کنید. به عبارتی دقیقتر صورت زیرین مساله تان را کشف کنید. به عنوان مثال صورت زیرین مساله تقلب در یک تحقیق یا پایان نامه، چیزی جز انحراف یا کجروی نیست. لذا محقق برای تدوین چارچوب نظری مربوط به تقلب باید به نظریات مرتبط با کجروی مراجعه کند. در غیر اینصورت دست یابی به نظریه‌ای در باره تقلب عملا غیرممکن است چرا که شان نظریه ایجاب می‌کند که به موضوعات کلی بپردازد تا مصادیق معین. یا در مثال فوق (مشارکت در تشکلهای دانشجویی) محقق می‌تواند مشارکت را جلوه‌ای از کنش داوطلبانه و اختیاری در نظر بگیرد و به نظریات مرتبط با عمل (نظیر نظریه اختیار عقلانه یا نظریه مبادله یا نظریه کنش پارسونز و...) مراجعه کند.

۶- چارچوبهای نظری عمده در علوم اجتماعی کدامند؟ در اینجا بهتر است به جای اینکه به نظریه خاصی اشاره کنم، موضوعات تحقیق در علوم اجتماعی را به صورت انتزاعی دسته بندی کنم. من فکر می‌کنم موضوعات پژوهشی در علوم اجتماعی را می‌توان در حالت انتزاعی به دسته‌های زیر تقسیم کرد:

الف- تحقیقاتی که به بررسی عمل می‌پردازند.

ب- تحقیقاتی که به بررسی احساس می‌پردازند.

ج- موضوعاتی که به بررسی شناخت و آگاهی می‌پردازند.

تحقیقات فوق در سطح خرد انجام می‌شوند.

د- تحقیقاتی که به بررسی ارزشها و هنجارها می‌پردازند.

ه- تحقیقاتی که به بررسی نظم و انسجام می‌پردازند.

و- تحقیقاتی که به بررسی تضاد و تغییر می‌پردازند.

ز- تحقیقاتی که به سنجش عملکرد می‌پردازند.

این سه دسته اخیر تحقیقاتی هستند که در سطح کلان انجام می‌شوند. برای انتخاب یک چارچوب نظری مناسب مهم این است که محقق مشخص نماید موضوع منتخب او با کدامیک از این دسته‌ها تناسب دارد. در این حالت تدوین چارچوب نظری ساده تر خواهد شد.

۷- در تدوین چارچوب نظری از چند نظریه استفاده کنم؟ برای پاسخ به این سوال باید بین پایان نامه‌ها و نیز تحقیقاتی که برای سازمانهای مختلف انجام می‌شود تفاوت قائل بشویم. در پایان نامه‌ها هدف آن است که دانشجو به استادان راهنما، مشاور و ناظر نشان دهد که تحقیق کردن را می‌داند و واجد مهارتهای مربوطه می‌باشد. لذا استفاده از یک نظریه (مخصوصا در دوره کارشناسی) و دو یا سه نظریه رقیب (در دوره کارشناسی ارشد) کفایت می‌کند. اما در تحقیقات کارفرمایی، سفارش دهنده تحقیق کاری به تعداد نظریه‌ها ندارد. او انتظار دارد محقق تا جاییکه امکان دارد پاسخ قانع کننده‌ای در باره چرایی مساله بدهد و درصد بیشتری از تغییرات آن را توضیح دهد. لذا بدیهی است که حدّ و مرزی برای آن قائل نشود.

۸- همگرایی یا واگرایی نظریات در چارچوب نظری چه معنایی دارد؟ در مواقعی که محقق از بیش از یک نظریه برای تدوین چارچوب نظری استفاده می‌کند باید وجوه تشابه و تمایز نظریه‌های مختلف را مشخص نماید. او باید به این سوال پاسخ دهد که آیا نظریات مورد نظر وی مکمل یکدیگرند یا رقیب هم هستند و پذیرش یکی مستلزم طرد دیگری است.

معمولا یک چارچوب نظری خوب به مدل تحلیلی مناسب می‌انجامد.

۳- پیشینه تحقیق:

مقدمه

یکی از بخش‌های مهم تحقیق، بخش مربوط به پیشینه و ادبیات تحقیق است؛ یعنی یکی از کارهای ضروری در هر پژوهشی، مطالعه منابع مربوط به موضوع تحقیق است؛ زیرا سرچشمه علوم را می‌توان در پیشینه آنها کاوش کرد (دمپی، ۲۰۰۶: ۱).

جان دیوئی اعتقاد دارد مطالعه منابع، به محقق کمک می‌کند تا بینش عمیقی نسبت به جنبه‌های مختلف موضوع تحقیق پیدا کند. مطالعه منابع، باید هم از منابعی باشد که به طور مستقیم، در رابطه با موضوع تحقیق می‌باشند و هم از منابعی باشند که به صورت غیرمستقیم با آن موضوع، ارتباط دارند (دلور، ۱۳۷۵: ۱۸۲).

اهمیت پیشینه کاوی در تحقیق

یک پژوهش‌گر، قبل از انجام تحقیق و بعد از انتخاب موضوع و تدوین عنوان و قبل از نگارش طرح تحقیق، نیاز دارد که با مراجعه به مدارک و اسناد، پیرامون موضوع و مسئله‌ای که برای تحقیق انتخاب کرده است، آگاهی خود را گسترش دهد؛ تا بتواند در پرتو اطلاعات به دست آمده، مسئله تحقیق و متغیرهای خود را دوباره تعریف و معین کند و کرانه‌های آنها را مشخص سازد. این امر به او کمک می‌کند تا تحقیقات خود را در راستای مجموعه پژوهش‌های هم خانواده قرار دهد و آن را با دستاوردهای تحقیقاتی دیگران هماهنگ کند.

هدف از گنجاندن بخش پیشینه تحقیق، عبارت است از:

۱. برقراری ارتباط منطقی میان اطلاعات پژوهش‌های قبلی با مسئله تحقیق.
 ۲. دستیابی به چارچوب نظری و یا تجربی برای مسئله تحقیق.
 ۳. آشنایی با روش‌های تحقیق مورد استفاده در پژوهش‌های گذشته.
- برای رسیدن به این اهداف، توجه به نکات زیر ضروری است:
- الف) انتخاب منابع اطلاعات مرتبط با مسئله تحقیق.
 - ب) ارائه مطالب از کلی به جزئی (عمومی ۶ و اختصاصی ۷).
 - ج) اجتناب از بیان مطالب، به طور مجرد و بدون رابطه با یکدیگر.
 - د) تنظیم مطالب به طور سازماندهی شده، همراه با روندهای منطقی.
 - ه) ارائه نتایج مطالعات قبلی و نقد آنها.

جمع آوری پیشینه چه اهمیتی دارد؟ پژوهش اساساً به دنبال پاسخ سوالات یا آزمون فرضیاتی است که در بیان مساله مطرح شده است. از آنجا که این تحقیق اولین یا تنها پژوهش این در زمینه خاص خودش نیست همواره باید احتمال داد که پژوهشگران دیگری نیز ممکن است وجود داشته باشند که به

مسئله‌ای عین یا شبیه این مساله تحقیق پرداخته باشند. مراجعه به تحقیقات، مقالات یا کتابها و حتی مصاحبه‌ها یا سخنرانی‌های آنان می‌تواند پیامدهای ثبت متعددی داشته باشد که از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ابعاد جدیدی از مساله تحقیق را آشکار کند تا به جای تکرار بیهوده‌ی تحقیق دیگران، تحقیق تازه‌ای انجام شود.
- به تدقیق سوالات یا فرضیات تحقیق کمک کند.
- به ظرایف روش شناختی تحقیق در باره موضوع بیشتر آشنایی حاصل گردد.
- در تجربیات محققان قبلی شریک کند و احتمال تکرار خطا در پژوهش را کاهش دهد.

بخش سوم: روش شناسی

نحوه نوشتن و انجام فصل سوم پایان نامه کارشناسی ارشد یا همان روش تحقیق در رشته علوم انسانی و بحث مفصلی است.

برخی از محققان برای یکی از قسمت‌های گزارش نهایی تحقیق عنوان (روش تحقیق) را پیشنهاد کرده اند و معتقدند که در این قسمت نحوه گردآوری داده‌ها بیان می‌شود. آنان برای فصل روش تحقیق عناوینی را در نظر گرفته اند که بدین شرح است:

الف) طرح تحقیق:

محقق ابتدا طرح تحقیق را توصیف می‌کند. به عبارت دیگر نوع مساله تحقیق و متناسب با سؤال‌های پژوهشی آن صورت می‌گیرد.

ب) آزمودنی‌ها:

هدف از این بخش بیان ویژگی‌ها و مشخصات جامعه مورد مطالعه و آزمودنی‌های مورد مشاهده است. در این قسمت، محقق باید حجم نمونه و روش نمونه‌گیری را نیز بیان دارد.

ج) ابزار اندازه‌گیری:

در این بخش ابزار مورد استفاده برای اندازه‌گیری متغیرهای تحقیق معرفی شده و دلیل انتخاب آن تشریح می‌گردد. همچنین ویژگی‌های فنی این ابزار (قابلیت اعتماد و اعتبار) نیز بیان می‌شود تا مشخص شود که کیفیت گردآوری داده‌ها تا چه میزان دارای اعتبار است.

د) روش اجرا:

در این بخش محقق به توصیف دقیق مراحل اجرای تحقیق می‌پردازد. به عبارت دیگر محقق فعالیت‌های فرایند پژوهش را با ترتیب زمانی و همراه با چگونگی انجام آن توصیف می‌نماید. شک نیست که اشاره‌ای به مرحله اجرای مقدماتی پژوهش (Pilot study) نیز باید به عمل آید.

ه) روش تحلیل داده‌ها:

این قسمت به بیان چگونگی تنظیم، تلخیص و تحلیل داده‌ها اختصاص دارد. پس از توضیح مختصر درباره چگونگی طبقه بندی و تنظیم داده‌ها، روش‌های آماری مورد استفاده برای تحلیل آن‌ها بیان می‌شود. لازم به ذکر است که هدف این بخش بیان فرمول‌های آماری نیست، بلکه مقصود اشاره به نوع روش تحلیل آماری به کاررفته (توصیفی و تحلیلی) هست. مثلاً به نوع آزمون‌های پارامتری یا غیر پارامتری خاص مورد استفاده در تحلیل داده‌ها و دلیل انتخاب آن‌ها اشاره می‌شود.

بخش چهارم: یافته‌ها:

ساختار و محتوای فصل چهارم پایان نامه؛ بر اساس نوع پژوهش و همچنین متغیرهای موجود در عنوان، تعداد فصول چهارم تا ما قبل آخر پایان نامه تعیین می‌شود. اگر نوع پژوهش توصیفی باشد، فصل چهارم تحت عنوان “یافته‌های پژوهش” نگاشته می‌شود. اگر نوع پژوهش توصیفی تطبیقی باشد، فصل چهارم تحت عنوان “مطالعه تطبیقی” و فصل پنجم با عنوان “یافته‌های پژوهش” نوشته می‌شود. اگر پژوهش تاریخی باشد، تعداد فصول به نسبت متغیرها و پارامترهای اصلی پژوهش افزایش می‌یابد.

فصل چهارم به عنوان “یافته‌های پژوهش” شامل موارد زیر است:

۱، مقدمه:

معرفی محتوای فصل

۲، توصیف داده‌ها:

جداول و نمودارهای توصیفی

۳، آزمون فرضیه‌ها یا طرح سؤالات:

متناسب با یافته‌ها، جداول و نمودارهای ذیربط ارائه می‌شود. بطور کلی این فصل باید اهداف، فرضیه‌ها و سؤالات پژوهش را پوشش دهد.

فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری:

ساختار و محتوای فصل پنجم پایان نامه:

فصل پنجم در واقع فصل ما قبل آخر پایان نامه است.

این فصل با عنوان "تحلیل یافته‌ها، بحث و نتیجه گیری" شناخته می‌شود. در این فصل آنچه آورده می‌شود، برگرفته از یافته‌های خودتان است. پس استنادی صورت نمی‌گیرد. این فصل علاوه بر مقدمه مانند سایر فصول، دارای بخش‌های جداگانه‌ای نام "تحلیل یافته‌ها"، "بحث" و "نتیجه گیری" است.

۱. مقدمه:

معرفی و محتوای فصل

۲. تحلیل یافته‌های پژوهش

فرضیات خود را به ترتیب مطرح و با توجه به یافته‌های خود در ارتباط با اهداف، فرضیه‌ها و سوالات پژوهش، مورد تحلیل قرار دهید.

۲. بحث:

مقایسه نتایج حاصل از یافته‌های خود با یافته‌های سایر پژوهشگران اعلام اینکه تا چه میزان همخوانی و یا اختلاف وجود دارد. همه این موارد باید توأم با استناد باشد.

۳. نتیجه گیری:

ارایه پیام حاصل از پژوهش جملات مربوط به این قسمت باید با دقت و در پیوند با سایر مطالب و با توجه به چهار عامل یافته‌های پژوهش، آینده نگری، تعمیم و پیشنهادات نوشته شود. در اینجا هیچ استنادی لازم نیست. در صورتی که پژوهش ما منجر به ارائه الگو شود، در فصلی جدا به آن پرداخته می‌شود. الگوی پیشنهادی باید از نظر علمی معتبر باشد، به این منظور یا باید آزمون شود یا تجربه و یا با تکنیک دلفی اجماع حداقل ۷۵ درصد صاحب نظران و متخصصان را به خود اختصاص دهد. در صورتیکه پایان نامه‌ی خود را با این فصل می‌خواهید پایان دهید پیشنهادات پژوهشگر "و" عنوانین پیشنهادی برای پژوهشگر آتی" در ادامه مباحث فصل پنج به ترتیب زیر آورده شود.

۵. پیشنهادات پژوهشگر:

نقطه نظرات و پیشنهادات پژوهشگر در ارتباط با پژوهش در این بخش نوشته می‌شود. اگر پژوهش خود را در سازمان خاصی به پایان رسانده اید، در این قسمت می‌توانید در مورد ابعاد و یافته‌های مهم پژوهش خود، به افراد و سازمان‌های مرتبط با پژوهش، پیشنهاداتی را ارائه دهید.

۶. پیشنهادات برای پژوهشگر آتی:

در این قسمت در ارتباط با محورهای پژوهش خود، به منظور تداوم پژوهش و توسعه دانش، عنوانینی را به پژوهشگران بعدی پیشنهاد نمایید. این عنوانین باید از ساختار علمی مناسب برخوردار باشد. این عنوانین نباید بی ارتباط با پژوهش شما باشند.

آخرین قسمت از گزارش تحقیق از ۳ تا ۵ صفحه چکیده تحقیق و نتایجی که بدست آمده تشکیل شده است در این قسمت بصورت خیلی فشرده، مسئله، فرضیه، روش اجرا و نتایج بدست آمده، آورده می‌شود.

در پایان نتایجی که بر اساس تجزیه و تحلیل داده‌ها حاصل شده اند فهرست بندی می‌شود. شامل منابع و ضمایم می باشد

منابع:

منابع گزارش تحقیق شامل فهرستی از کتاب‌ها، مقالاتی که پژوهشگر در انجام پژوهش خود از آن‌ها استفاده کرده است. آن‌ها را به صورت الفبایی تهیه و تنظیم شده و در تهیه و تنظیم این فهرست باید کلیه اطلاعات کتاب شناسی گنجانده شود.

ضمایم:

یک ضمیمه ممکن است شامل تصویری از مجموع اطلاعات جمع آوری شده، دستورات داده شده به آزمودنی‌ها یا اطلاعات خام که برای پژوهشگران دیگر ممکن است مفید واقع شود، باشد. فایده عمده تهیه‌ی ضمایم فراهم کردن زمینه‌ای برای تکرار پژوهش است.

خلاصه کردن فصل:

سهیم کردن دیگران در یافته‌های پژوهش آخرین فرایند پژوهش است. به عنوان یک پژوهشگر وظیفه‌ی شما این است که حاصل کوشش‌های خود را خواه مثبت خواه منفی ؛ برای دیگران گزارش کنید. در اغلب موارد سهیم کردن دیگران در تحقیق از راه تهیه یک گزارش پژوهش کامل میسر است.

فصل پنجم:

پروپوزال

در نوشتن یک پایان نامه نیاز اصلی و اولیه طراحی و نگارش پروپوزال باکیفیت و طرح مشخص می‌باشد تا شما را به سمت هدف بطور روشن سوق دهد و باعث نتیجه گیری بهتر شما گردد. جان دیوئی معتقد است اولین مرحله تحقیق احساس وجود یک مشکل است. مشکل را بیابید و به دنبال رفع آن باشید. این نکته می‌تواند یکی از بهترین نمودها به سمت هدف و یافتن موضوع و حل مسئله باشد. توجه و اهتمام به امر پژوهش و تحقیق یکی از مهمترین و اساسی ترین امور در دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی محسوب می‌شود و در این راستا ایجاد زمینه‌های مساعد و تشویق و ترغیب دانشجویان مستعد و ایجاد روند صحیح یکی از موثرترین گام‌هاست. ارائه پایان نامه تحقیقی بخشی از دروس درس تحصیلی است لازم است جهت بدست آوردن یک پایان نامه با کیفیت عالی و خوب حتماً پروپوزال مربوطه را ارائه دهید.

پروپوزال چیست ؟ چرا ابتدا باید پروپوزال تنظیم نمود ؟

پروپوزال پیش نویس و آمادگی‌های اولیه پروژه تحقیقی است که بر اساس پژوهش فرد متقاضی در رشته تحصیلی خود یا زمینه‌های مربوطه به موضوع مورد طرح و تحصیلات خود بر حسب علاقمندی و مبتنی بر فرضیه‌های علمی و نتایج تحقیقات انتخاب و نگارش می‌نماید. و در این حالت دانشجو نتایج حاصله موضوع مورد نگارش و میزان سابقه فعالیت و همچنین شاخه‌های تحقیقاتی را در پیش نویس یادداشت می‌نماید. نقشه‌ای که با حرکت بر طبق آن در یک طرح تحقیقاتی به اهداف خود می‌رسیم را منشور تحقیقی ریسرچ پروتکل می‌نامند و یکی از ضروریات پایان نامه نویسی می‌باشد.

پروپوزال نویسی قبل شروع به انجام پایان نامه باعث می‌گردد:

۱. در ابتدا لیستی از تمام مراحل تحقیق و اقدامات لازم در جهت رسیدن به هدف پژوهش را فراهم آورید.
۲. امکان برآورد هزینه‌ها و زمان لازم برای اجرای طرح جهت سازمان حمایت کننده تحقیق فراهم می‌نماید.
۳. ترتیب زمانی هر فعالیت را مشخص می‌کند.
۴. مشخص می‌کند که چه فعالیت‌هایی در عرض یکدیگر و به موازات هم باید انجام پذیرد،
۵. باعث می‌گردد که محقق تصویری کامل از مجموعه اقدامات و امور مربوط به پژوهش‌های علمی را تهیه کند.

۶. باعث می‌شود تا فهرست کاملی از کلیه‌ی نیازهای بودجه‌ای - نیروی انسانی - وسایل و امکانات که برای تحقیق لازم است را فراهم نماید.

۷. از سرگردانی و بلا تکلیفی در انجام بعضی از مراحل و امور مربوطه به طرح، جلوگیری به عمل می‌آورد.

نکات اصلی در ابتدای پروپوزال نویسی:

تهیه طرح اولیه با طرح کلی تحقیق:

ممکن است در ابتدا ایده‌های خوب و واضحی در خصوص مفاهیم کلیدی مسائل و زمینه‌های مرتبط با تحقیق تان داشته باشید ولی حتماً باید در نظر داشته باشید باید در کل نگارش پایان نامه و پروژه خود نیز نقشه و تصویر روشنی داشته باشید.

مرحله اولیه:

۱. انتخاب موضوع

۲. طرح مسئله

۳. نیاز به بازنگری منابع می‌باشد

انتخاب موضوع پروپوزال با تخصص و تحصیلات پژوهشگر باید ارتباط داشته باشد بر روی موضوعاتی مرکز نمایند که اولویت بالایی برخوردارند و به شکل نو و غیر تکراری انتخاب گردد.

مرحله دوم:

شامل

۱. طراحی طرح

۲. هدف گذاری که شامل متغیرهایی مانند: مقیاس سنجش و ابزار و لوازم است و فرضیات و سوالاتی مانند روش‌های تحقیق جامعه مورد بررسی (تعداد نمونه و روش نمونه گیری) می‌باشد.

مرحله سوم:

اجرای طرح شامل: مطالعه آزمایشی که شامل برنامه برای جمع آوری داده‌ها (آمار توصیفی) و مدیریت، بودجه، زمان بندی (آمار تحلیلی) می‌باشد.

مرحله چهارم:

گزارش که شامل گزارش پیشرفت، گزارش پایانی و استخراج مقاله است.

در قسمت فوق بیان شده که اولین قدم در نوشتن یک پروپوزال انتخاب موضوع است دارای معیارهایی می‌باشد.

معیارهای انتخاب یک موضوع تحقیقاتی چیست ؟

۱. موضوع باید مناسب داشته باشد
 ۲. اجتناب از دوباره کاری در موضوع طرح
 ۳. موضوع قابلیت اجرا را داشته باشد
 ۴. کاربردی مناسب با زمان و مقرون و به صرفه باشد
 ۵. نداشتن موانع اخلاقی
 ۶. مقبولیت سیاسی و فرهنگی
- نکات مهم در نوشتن عنوان موضوع:
- عنوان موضوع از همه‌ی قسمت‌های کار بیشتر خواننده دارد پس در انتخاب عنوان باید دقت کرد و به نکات زیر توجه نمود.

۱. عنوان نباید خیلی کوتاه یا خیلی طویل باشد
۲. دربرگیرنده‌ی تمام محتویات کار تحقیقاتی باشد
۳. از به کار بردن مخفف‌ها - اصطلاحات و کلمات غیر مصطلح و کلمات انگلیسی که معادل فارسی دارند، اجتناب شود.
۴. به صورت خبری نوشته شود و از عناوین اختصاری استفاده نشود.
۵. سال و مکان انجام تحقیق حتماً ذکر شود.

بیان مسئله یا مشکل (ضرورت اجرای پژوهش)

- بیان مسئله باید مختصر و دقیق (حداکثر ۱ صفحه) و با ذکر منابع نوشته شود و در نگارش آن به نکات زیر توجه کرد:
۱. مسئله و مشکل چیست؟ با جملاتی کوتاه و شیوا، ماهیت، شدت، وسعت و عوامل موثر بر مسئله را ذکر کنید؟
 ۲. به پیامدهای مسئله و خطرات ناشی از آن اشاره کنید
 ۳. چرا انجام پژوهش مورد نظر لازم است و با توضیح و ارائه راه حل اهمیت موضوع طرح و ضرورت آن را توجیه نماید.

بررسی متون (منابع و ادبیات تحقیق):

در بررسی متون با مراجعه با کتب، مجلات داخلی و خارجی تماس با سایر محققین و استفاده از بانک‌های الکترونیک داخلی و خارجی می‌توان مروری بر مطالعات سایر محققین در زمینه کار خود یا مشابه آن داشت و با مطالعه آن‌ها از تجربیات و نتایج بدست آمده استفاده کرد و از متدلوژی طرح

روش‌های نمونه‌گیری و تحلیل آماری آن‌ها برای تحقیق انجام یک تحقیق مفید و درست بهره‌برد. (حداقل ۳ منابع)

اهداف – سوالات فرضیات (با توجه به موضوع پژوهش):

اهداف یک پروژه تحقیقاتی خلاصه، آنچه که باید با انجام مطالعه به آن برسیم را بیان کرد. اهداف دو دسته هستند:

اهداف اختصاصی (ویژه یا جزئی): این اهداف باید واقع بینانه مطرح شود و به آنچه که مطالعه برای طرح آن طرح ریزی شده متمرکز باشند. اهداف جزئی در واقع جزئی از هدف کلی هستند در اهداف جزئی هم باید از افعالی همچون تعیین کردن، مقایسه کردن، اثبات کردن، محاسبه کردن، برقرار کردن استفاده کرد و از بکارگیری افعال مبهم نظیر فهمیدن، مطالعه کردن و اذعان کردن دوری کند.

در اهداف جزئی معمولاً ۲ نوع هدف با توجه به نوع مطالعه مطرح می‌شوند:

(۱) اهداف توصیفی: به صورت اعداد بیان می‌شود

(۲) اهداف تحلیلی: این اهداف معمولاً تعیین ارتباط یا مقایسه دو موضوع را می‌سنجد و نتیجه آن به تحلیلی بیان می‌شود.

(۳) اهداف کاربردی: معمولاً در بعضی از مطالعات هدف دیگری تحت عنوان هدف کاربردی وجود دارد که در آن نحوه به کارگیری نتایج حاصل از بررسی تحقیقات را مشخص می‌کند و ساختار مشخصی خواهد بود.

ذکر سوالات تحقیق و فرضیات:

در این مطالعات توصیفی اهداف توصیفی به سوالات توصیفی تبدیل می‌شود که معمولاً جواب آن‌ها عدد است.

بیان متغیرهای تحقیقی و تعریف عملیاتی آن:

متغیرهای یک تحقیق بسیار مهم است و هسته اصلی یک تحقیق به شمار می‌رود. متغیرها در واقع داده‌هایی هستند که محقق درصد جمع آوری و تحلیل است و. مثال: سن یک متغیر کمی و جنس یک متغیر کیفی است.

متغیر کمی به دو دسته تقسیم می‌شود:

الف – کمی گسسته: بین دو عدد اعشار نمی‌گیرد مثل تعداد فرزندان

ب – کمی پیوسته: بی دو عدد بی نهایت عدد و اعشار می‌تواند قرار گیرد مثل: قد بین ۱۷۵ تا ۱۸۰ سانتی متر

متغیر کیفی به دو دسته تقسیم می‌شود:

الف – کیفی اسمی: برتری ترتیبی حالات مختلف متغیر وجود ندارد. مثل جنس یا شغل

ب - کیفی رتبه ای: برتری ترتیبی بین حالات مختلف متغیر وجود دارد مثل: درجه‌ی بدخیمی‌ها با میزان تحصیلی

متدولوژی تحقیق: در این بخش نوع مطالعه (توصیفی یا تحلیلی) و جامعه مورد نظر که تحقیق بر روی آن صورت می‌گیرد، باید توضیح داده شود. در این مرحله بهتر است با کمک مشاوره آماری و مشاوره روش تحقیق آگاه به تجزیه و تحلیل داده‌ها حجم نمونه و روش تحلیل‌های آماری را مشخص می‌کنند.

مدت زمان اجرای طرح: در این قسمت زمان لازم برای اجرای طرح، باید ذکر شود و نوع و تاریخ فعالیت‌های انجام شده را در خصوص انجام طرح در جدولی زمانی به نام جدول گانت که در فرم‌های پروپوزال وجود دارد مشخص شود.

فهرست منابع:

در این بخش مشخصات منابع مورد استفاده در متن پروپوزال ارائه می‌گردد و فهرست منابع فارسی و انگلیسی همراه با هم نوشته می‌شود.

نحوه‌ی نگارش پروپوزال در فرم تحقیقاتی:

شکل پروپوزال بنا بر هدفی که از آن دارید و یا مقتضای رشته‌ی تحصیلی شما می‌تواند قدری متغیر باشد اما شکل بندی بنیادی آن همواره شامل عنوان بندی، و بخش‌های زیر می‌باشد.

۱. موضوع تحقیق (project title)

۲. توضیح موضوع و اهمیت آن (importance and state ment of topic)

در این بخش می‌بایست جوانب موضوع، چگونگی ارتباط آن، رشته‌ی تحصیلی مورد نظر و اهمیت موضوع را به لحاظ عملی و کاربردی توضیح دهید

۳. ادبیات تحقیق و پژوهش‌های مرتبط (Review of literature and relevant topics)

زیر این عنوان باید توصیف مختصری درباره پژوهش‌هایی که قبل از شما روی موضوع و موضوعات نزدیک به آن انجام شده داده شود. این بخش در واقع باید به ذکر پژوهش‌هایی بپردازد که شما قصد دارید یافته‌های آن را تکمیل کنید، اشتباهات آن‌ها و نتایج آن را رد کنید.

۴. اهداف و فرضیه‌ها (Aims and hypothesizes)

در این بخش باید به ذکر نتایجی بپردازید که فکر می‌کنید از تحقیق خواهید گرفت. توضیح دهید که از انجام تحقیق چه هدفی دارید؟ به کدام سمت حرکت می‌کنید؟ و فکر می‌کنید به کجا خواهید رسید؟

۵. روش تحقیق و ابزار (Meth odology)

۶. منابع (Reference)

فهرستی از منابعی که فکر می‌کنید از آنها استفاده خواهید کرد و به کار شما مرتبط هستند را الفبایی منظم کنید و در این بخش بنویسید.

منابع و مراجع:

۱. ایزاک، استفان (۱۳۸۶). راهنمای تحقیق و ارزشیابی در روان شناسی و علوم تربیتی. ترجمه: علی دلاور، تهران، نشر ارسباران
۲. بست، جان (۱۳۷۶) روش‌های تحقیق در علوم تربیتی و رفتاری. ترجمه: حسن پاشا شریفی، نرگس طالقانی، تهران، انتشارات رشد
۳. بیابانگرد، اسماعیل (۱۳۸۴) روش‌های تحقیق در روان شناسی و علوم تربیتی، تهران: نشر دوران جلد ۱ و ۲
۴. حسن زاده، رمضان (۱۳۹۲)، روش‌های تحقیق در علوم رفتاری، (چاپ چهاردهم) تهران، نشر ساولان
۵. حافظی نیا، محمدرضا (۱۳۸۸)، مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، تهران، انتشارات: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم
۶. دلاور، علی (۱۳۷۷ و ۱۳۸۹)، روش‌های تحقیق در روان شناسی و علوم تربیتی، تهران: نشر ویرایش
۷. دلاور، علی (۱۳۷۶)، مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی، تهران: انتشارات رشد
۸. شریفی، حسن پاشا (۱۳۸۷)، روش‌های تحقیق در علوم رفتاری، تهران: نشر سخن
۹. نادری، عزت الله و سیف نراقی، مریم (۱۳۸۷) روش‌های تحقیق و چگونگی ارزشیابی آن در علوم انسانی، تهران، نشر ارسباران
۱۰. نبوی، بهروز (۱۳۵۰) مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم اجتماعی، موسسه عالی حسابداری، تهران
۱۱. هومن، حیدر علی (۱۳۷۳) شناخت روش علمی در علوم رفتاری، پایه‌های پژوهش، تهران، نشر پارسا (لبیک فرهنگ)
۱۲. ساروخانی، باقر (۱۳۸۰) روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، جلد دوم، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
۱۳. صفا، داوود (۱۳۹۰) درسنامه روش تحقیق دکتر علی احمدی ۲، کارشناسی ارشد جامعه شناسی آشتیان، دانشگاه آزاد اسلامی
۱۴. مک نیل، پاتریک، (۱۳۷۶) روش تحقیق در علوم اجتماعی، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، آگه،
۱۵. محسنیان راد، رضا (۱۳۸۲) تکنیک‌های مصاحبه، تهران، نشر نی انتشار
۱۶. سیف، علی اکبر (۱۳۸۸) روش تهیه پرسش نامه (ویرایش سوم) تهران، دوران.

۱۷. ساعی، علی (۱۳۸۶) روش تحقیق در علوم اجتماعی، سازمان سمت
۱۸. آل کجباف، حسین (۱۳۹۰) روش تحقیق در علم حقوق با تاکید بر پایان نامه نویسی، انتشارات جنگل، جاودانه
۱۹. علی احمدی، علی رضا - سعید نهایی، وحید (۱۳۸۷) توصیفی جامعی از روش‌های تحقیق ویژه دانشجویان پیام نور، چاپ چهارم، تهران: تولید دانش
۲۰. رفیع پور - فرامرزی، تکنیک‌های خاص تحقیق در علوم اجتماعی، جلد دوم، تهران: شرکت سهام انتشار (چاپ ششم). (۱۳۸۸)
۲۱. کرینجر، فرد، ان (۱۳۷۷) مبانی پژوهش در علوم رفتاری، ترجمه: حسن، پاشا شریفی و جعفر نجفی زند، تهران: انتشارات آوای نور
۲۲. کرمخانی، جواد: علی مدد، زهرا (۱۳۹۵) مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم اجتماعی، ایلام، نگارستان غرب.
۲۳. یانگ، شین پائو، راهورسم، (۱۳۶۳) پژوهش در روستا، علیرضا آیت‌اللهی، بهناز نیکفرجام، دانشگاه شیراز، مرکز جمعیت‌شناسی

ب) منابع انگلیسی

- A guide for writing research papers based on modern language association mal documentation (2010).online
Capital community college.
- How to write a thesis statement (2008).online. <http://www.indiana.edu/wts/pamphlets-statement.shtml>.
- kerlinger,fn.,x lee,hb.(2000).foundations of behavioral research (4th ed).holt ,ny:
Harcourt college behavioral
<http://karamkhanijavad.blogfa.com>